

KARS İLİ

İşgücü Piyasası Araştırması

Hazırlayanlar

Dr. Hüseyin TUTAR – Serhat Kalkınma Ajansı – Genel Sekreter

Gülsüm ÇIRACI – MG Danışmanlık

Dr. Atahan ÇELEBİ – MG Danışmanlık

Mustafa SARIŞEN – Serhat Kalkınma Ajansı – Uzman

Gökhan ELYILDIRIM – Serhat Kalkınma Ajansı – Uzman

Evren DEMİR – Serhat Kalkınma Ajansı – Uzman

Mazlum KOLDAŞ – MG Danışmanlık

Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No: 117 KARS - TÜRKİYE

Tel: +90 474 212 52 00 **Fax:** +90 474 212 52 04
e-mail: info@serka.org.tr **web:** www.serka.gov.tr

ISBN

SUNUŞ

Türkiye'nin ana hammadde ve pazar noktalarına en uzak bölgesinde yer alan Kars, iktisadi sektörlerin gelişmesi bakımından dezavantajlı konumdadır. Söz konusu durum ilde iş olanaklarının yetersizliğine yol açmakta, bölgenin altyapı, eğitim, sağlık vb. göstergelerinin ülke ortalamasının altında yer alması göç olgusunu da beraberinde getirmektedir.

Bölgedeki göçün önlenmesinde, etkin istihdam ve mesleki eğitim politikalarının oluşturulması ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesinin yanı sıra kayıt dışı istihdam ile uzun süreli işsizlik sorunlarına çözüm üretilmesi önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda Ajansımız, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, bölge illerinde yer alan üniversiteler ile İŞKUR İl Müdürlüklerini bir araya getirerek Kars İli İşgücü Piyasası Araştırması'nın yöntem ve planlamasını belirlemiştir.

2013 yılı Şubat-Mart aylarında saha çalışması ve raporlaması gerçekleştirilen araştırma ile ilin sektörel gelişiminin ortaya konması, işgücü piyasasına ilişkin en gerçekçi ve güncel durumun belirlenmesi, bu çerçevede sektörlerin ihtiyaç duyduğu işgücünün tespit edilerek; gelecek dönemlerdeki işgücü piyasasına yönelik istihdam politikalarının geliştirilmesinde karar alıcılara yardımcı olunması amaçlanmıştır.

Örneklem boyutu ve analiz bakımından bölgesel düzeyde en kapsamlı çalışma olan bu araştırmanın Kars ilinde detaylı bir şekilde ilk defa uygulanıyor olması, işsizlikle ve mesleksizlikle mücadelede karar alıcılara yol gösterici bir nitelik taşıması ve sonrasında farklı illerde uygulanacak işgücü piyasası analiz çalışmalarına model teşkil etmesi açılarından son derece önemlidir.

Saha çalışmasının gerçekleştirilmesinde, verilerin analiz edilmesinde ve raporun hazırlanmasında emeği geçen Ajans uzmanlarımız Gökhan ELYILDIRIM ve Mustafa SARIŞEN başta olmak üzere, her türlü bilgi ihtiyacını karşılamak üzere destek sunan İŞKUR Genel Müdürlüğü uzmanlarından Sinan OK ve Doğanay Nafiz İLHAN'a, MG Danışmanlık firmasına teşekkür eder çalışmanın bölgemizin sorunlarının çözümüne katkı sağlamasını dilerim.

Dr. Hüseyin TUTAR
Genel Sekreter

İÇİNDEKİLER

TABLolar	6
GRAFIKLER	10
1. KARS İLİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU	11
1.1. Endeks Çalışmalarında İlin Durumu	11
1.1.1. Kalkınma Bakanlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	11
1.1.2. URAK, İller Arası Rekabetçilik Endeksi	12
1.1.3. EDAM, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi	13
1.2. Sosyal Göstergeler	13
1.2.1. Nüfus ve Göç Yapısı	13
1.2.2. Eğitim	19
1.2.3. Sağlık	23
1.2.4. Altyapı ve Ulaşım Göstergeleri	25
1.3. Genel Ekonomik Yapı	26
1.3.1. Ekonomik Göstergeler	26
1.3.2. İşgücü ve İstihdam Yapısı	27
1.3.3. Tarım-Hayvancılık	38
1.3.4. Sanayi	39
1.3.5. Dış Ticaret	41
1.3.6. Turizm	46
1.3.7. Bankacılık	48
1.3.8. Kamu Yatırımları	48
2. KARS İLİ İŞGÜCÜ PİYASASI ANALİZİ	52
2.1. Araştırmanın Konusu	52
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	53
2.3. Araştırmanın Veri Seti ve Sınırlılıkları	54
2.4. Araştırmanın Yöntemi	55
2.4.1. Saha Çalışmaları	55
2.4.2. İstatistiki ve Ekonometrik Analizler	57

3. SAHA ÇALIŞMASI ve ANALİZ SONUÇLARI	59
3.1. İşletmelerin ve İşgücü Arzının Yapısına İlişkin Temel İstatistikler	59
3.2. İşletmelerin Faaliyet Yapısı	62
3.3. İşletmelerin İstihdam Yapısı	64
3.4. İşletme Faaliyetlerinde Mevsimsel Etkiler.....	67
3.5. İşgücü Arzının Özellikleri	69
3.6. İşgücünün Mesleki Eğitim Yapısı.....	78
3.6.1. Mesleki Eğitimde Mevcut Durum.....	78
3.7. İşletmelerin Eğitim İhtiyacı	83
3.8. İşletmelerde Eğitim Planlaması	85
3.9. İşletmelerin Gerçekleşen Yatırımları ve Kamu Desteklerinden Faydalanma Durumları	86
3.9.1. İşletmelerde Yatırım Durumu	86
3.10. İşletmelerin Kamu Kurumu Destek ve Hibelerinden Yararlanma Durumları.....	88
3.11. İşletmelerin Son Bir Yıldaki İşgücü Hareketlilikleri	90
3.11.1. İşletmelerin Son Bir Yıldaki İşgücü İstihdamı	91
3.11.2. İşletmelerde Son Bir Yıldaki İşten Çıkma/Çıkarmalar	93
3.12. İşletmelerin İşgücü Talebi.....	94
3.12.1. Açık İşlere Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler.....	95
3.12.2. Açık İşlere Yönelik Öngörüler.....	102
3.12.3. Temininde Güçlük Çekilen İşgücü.....	105
3.12.4. Temininde Güçlük Çekilen İşgücüne İlişkin Öngörüler	110
3.13. İşgücü Arzı	113
3.13.1. İşgücü Arzının Temel Yapısı	114
3.13.2. İşgücü Arzına İlişkin Çapraz Analizler	119
4. DEĞERLENDİRME ve POLİTİKA ÖNERİLERİ	123
5. YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	136
6. EKLER	138
6.1. Ek-1: Tablolar	138
6.2. Ek-2: Kısaltmalar.....	146
6.3. Ek-3: Tanımlar.....	147

TABLolar

Tablo 1.1 İl ve İlçe Merkezi İle Belde ve Köylerin Nüfus Yapısı, (2012)	14
Tablo 1.3 Göç Yapısı ve Net Göç Hızı, (2008 – 2011).....	17
Tablo 1.4 Göç Yapısı ve Eğitim Düzeyi, (15+ Yaş), (2008 – 2009).....	17
Tablo 1.5 İlin Aldığı ve Verdiği Göçün Yaş Gruplarına Göre Dağılımı, (2008 – 2010)	18
Tablo 1.6 İldeki Nüfusun Eğitim Düzeyi, (15+ Yaş), (2010 – 2011)*.....	20
Tablo 1.7 Okul Öncesi ve İlköğretim Net Okullaşma Oranları (%), (2012)	20
Tablo 1.8 Ortaöğretim Kurumlarında Net Okullaşma Oranları (%) (2011-2012).....	21
Tablo 1.9 İl Genelinde Ortaöğretim Kurumu Türüne Göre Öğrenci Sayıları, (2011-2012).....	21
Tablo 1.10 Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması, (2008-2012).....	22
Tablo 1.11 Bin Kişiye Düşen Sağlık Personeli Sayısı (2010).....	24
Tablo 1.12 Bölgelere Göre Planlanan Yatak Sayıları ve On Bin Kişiye Düşen Yatak Sayıları.....	25
Tablo 1.13 TRA2 Bölgesi Yaratılan GSKD' in Sektörel Dağılımı, (2004 – 2008).....	26
Tablo 1.14 Yıllara ve bölgelere göre işsizlik oranları, (2008-2011).....	27
Tablo 1.15 TRA2 Bölge Bazında Geniş Yaş Grubuna Göre İstihdam, (2010– 2012).....	28
Tablo 1.16 Yıllara ve Bölgeler Göre İşgücüne Katılım Oranları, (2008-2011)	28
Tablo 1.17 Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranı (15 + yaş), (bin kişi).....	29
Tablo 1.18 TRA2 Bölgesi Sektör Bazında İstihdam Edilenler, (Bin, 15+ yaş), (2010 – 2012).....	29
Tablo 1.19 İşyeri Büyüklüğüne Göre Tarım ve Tarım Dışı İstihdam Edilenler (Bin, 15 + yaş), (2010 – 2012)	30
Tablo 1.20 Tarım ve Tarım Dışı İstihdama ve Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler (Bin,15+ yaş), (2008 – 2010).....	31
Tablo 1.21 İŞKUR' a Yapılan Başvurular, Takdimler ve İşe Yerleştirmeler, (2007-2011).....	32
Tablo 1.22 Yıl İçinde İşveren Yapılan Takdimler (2007-2011).....	32
Tablo 1.23 Yıl İçinde İşe Yerleştirmeler (2007-2011)	33
Tablo 1.24 İŞKUR' a Başvuruların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları, (2007-2011)	34
Tablo 1.25 İŞKUR' a Kayıtlı İşsizlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımları, (2007-2011).....	35
Tablo 1.26 . İŞKUR'a Yapılan Başvuruların Eğitim Durumları, (2007-2011).....	37

Tablo 1.27 İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilenlerin Eğitim Durumları, (2007-2011)	37
Tablo 1.28 Organize Sanayi Bölgesinin Genel Özellikleri ve İşyeri-İstihdam Sayıları, (2012)	40
Tablo 1.29 İldeki Küçük Sanayi Sitelerinin İşyeri Sayıları, (2012)	41
Tablo 1.30 Kars ilindeki İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat Rakamları, (2012) (Bin \$)	43
Tablo 1.31 Kars ilinin Sektörel Düzeyde İhracat Rakamları, (Bin \$), (2011 – 2012)	43
Tablo 1.32 Kars ilinin Ülkelere Göre İhracatı, (2012)	45
Tablo 1.33 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler, (2012)	45
Tablo 1.34 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler, (2012)	45
Tablo 1.35 Kars ilinde Bulunan Yatırım Belgeli Tesisler, (2012)	46
Tablo 1.36 Kars ilinde Bulunan İşletme Belgeli Tesisler, (2012)	47
Tablo 1.37 Kars İli Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama Durumu (2009-2011)	47
Tablo 1.38 TRA2 Bölgesi ve İllerindeki Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, (Bin TL, 2012)	49
Tablo 1.39 TRA2 Bölgesi İlleri ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Kamu Harcaması, (2000, 2011)	49
Tablo 3.1 İşletmelerin İlçelere Göre Dağılımı	59
Tablo 3.2 İşletmelerin Faaliyet Sürelerine Göre Dağılımı	60
Tablo 3.3 İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı	62
Tablo 3.4 Son 10 Yılda Kurulan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	62
Tablo 3.5 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı	63
Tablo 3.6 İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı	64
Tablo 3.7 Çalışan Sayısına Göre İşletmelerin Toplam İstihdamları	64
Tablo 3.8 Sektörel Düzeyde İşyeri ve Çalışan Sayıları	65
Tablo 3.9 Sektörel Düzeyde Çalışan Sayılarına Göre İşletmelerin Dağılımları	66
Tablo 3.10 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre İstihdam Yapısı	67
Tablo 3.11 Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	69
Tablo 3.12 Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Sektörel Dağılımı	70
Tablo 3.13 Çalışanların Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı	71
Tablo 3.14 Mesleklerine Göre Çalışan Sayıları	72
Tablo 3.15 Sektörlere Göre İşgücünün Eğitim Durumu	79

Tablo 3.16 İşletmelerin Sektörel Düzeyde Mesleki Eğitim Durumu	79
Tablo 3.17 İşletmelerin Mesleki Eğitime Sahip Olan İşgücünün Eğitim Alınan Kuruma ve Sektörlere Göre Dağılımı	80
Tablo 3.18 Hizmet Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları	81
Tablo 3.19 Ticaret Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları	82
Tablo 3.20 İnşaat Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları	82
Tablo 3.21 Sanayi Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları	83
Tablo 3.22 Sektörel Düzeyde İşletmelerin Eğitim İhtiyaçları.....	84
Tablo 3.23 Eğitim İhtiyacı Duyulmamasının Nedenleri.....	84
Tablo 3.24 Yapılan Yatırımların İstihdam Katkısı (2008 – 2012)	86
Tablo 3.25 İşletmelerin Son 5 Yıldaki Yatırım Durumları ve İstihdama Katkıları	87
Tablo 3.26 Hibe ve Desteklerin Kamu Kurumlarına Göre Dağılımı	88
Tablo 3.27 İşletmelerin Destek Almama Nedenleri.....	89
Tablo 3.28 Son Beş Yılda Yatırım Yapan İşletmelerin Destek Almama Nedenleri.....	90
Tablo 3.29 Sektörel Düzeyde Son Bir Yılda İşe Alınan Personel Sayısı	91
Tablo 3.30 İşletmelerin Personel Alım Nedenleri	91
Tablo 3.31 İşletmelerde Son Bir Yılda İşten Çıkma/Çıkarmalarının Sektörel Dağılımı.....	93
Tablo 3.32 İşletmelerde Son Bir Yılda İşten Çıkma/Çıkarma Nedenleri.....	93
Tablo 3.33 İşletmelerin Son 12 Aydaki İstihdam Hareketleri	94
Tablo 3.34 Açık İşlerin Mesleki Dağılımı	95
Tablo 3.35 Sektörel Düzeyde Açık İşler	97
Tablo 3.36 Açık İşlerin İşletme Büyüklüğü ve Sektörlerine Göre Dağılımı	98
Tablo 3.37 İşgücü Talebinin İşletmelerin Faaliyet Sürelerine Göre Dağılımı	98
Tablo 3.38 İşgücü Talebinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	99
Tablo 3.39 İşgücünden Talep Edilen Nitelik	100
Tablo 3.40 İşgücünün Aranma Durumu	101
Tablo 3.41 İşletmelerin İşgücü Arama Kanallarına Göre Dağılımı	101
Tablo 3.42 2013 Yılı İhtiyaç Duyulan İşgücü Sayısı.....	102
Tablo 3.43 Meslekler Düzeyinde Açık İşlerin Dağılımı, (2013)	103
Tablo 3.44 Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün Mesleki Dağılımı.....	105

Tablo 3.45 Sektörel Düzeyde Temininde Güçlük Çekilen İşgücü.....	107
Tablo 3.46 Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün İşletme Büyüklükleri ve Sektörlerine Göre Dağılımı	108
Tablo 3.47 İşgücü Talebinin Karşılama Durumu	109
Tablo 3.48 İşgücüne Ulaşılama Nedenleri	109
Tablo 3.49 2013 Yılı Temininde Güçlük Çekilen İşgücü Sayısı Tahmini	110
Tablo 3.50 Meslekler Bazında Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün Dağılımı, (2013)	111
Tablo 3.51 İşsizlerin Cinsiyet Dağılımları	114
Tablo 3.52 Kayıtlı İşsizlerin Yaş Dağılımları	114
Tablo 3.53 Kayıtlı İşsizlerin Eğitim Durumları	115
Tablo 3.54 İşsizlerin Geçmiş İş Deneyimleri.....	115
Tablo 3.55 İş Deneyimi Olan İşsizlerin İşten Ayrılma Sebepleri.....	116
Tablo 3.56 İş Deneyimi Olan İşsizlerin Daha Önceki İşinde Kazandığı Ücret Aralığı.....	116
Tablo 3.57 İşsizlerin İş Arama Sürelerine Göre Dağılımı.....	117
Tablo 3.58 İş Arama Yolları.....	118
Tablo 3.59 İşsizlerin Son 1 Yıl İçerisinde Mesleki Eğitim Alma Durumları.....	118
Tablo 3.60 Aylık Ücret Beklentisi	118
Tablo 3.61 İşe Yönelik Beklentiler.....	119
Tablo 3.62 İş Deneyimi - Cinsiyet İlişkisi	119
Tablo 3.63 Yaş - İş Deneyimi İlişkisi.....	120
Tablo 3.64 İş Deneyimi ve İşten Ayrılma – Eğitim Durumu İlişkisi.....	120
Tablo 3.65 Mesleki Eğitim Durumu-Cinsiyet İlişkisi.....	121
Tablo 3.66 Deneyim-İş Arama Süresi İlişkisi	122
Tablo 3.67 İş Deneyim Durumu – Ücret Beklentisi İlişkisi	122
Tablo 6.1 URAK, Genel Endeks Sıralamaları	138
Tablo 6.2 URAK, Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralamaları	139
Tablo 6.3 URAK, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Sıralamaları	140
Tablo 6.4 URAK, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Sıralamaları	141
Tablo 6.5 URAK, Erişilebilirlik Alt Endeksi Sıralamaları; 2008-2010	142
Tablo 6.6 Yıllara göre illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralaması.....	143
Tablo 6.7 SEGE 1996, 2003, 2011 çalışmalarında kullanılan değişkenler.....	144

GRAFİKLER

Grafik 1.1 Şehirleşme Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı, (2008 - 2012)	14
Grafik 1.2 Kars İli Cinsiyete Göre Yaş Grubu Dağılımı Piramidi (2012)	16
Grafik 3.1 İşletmelerin Şubeleşme Durumları.....	61
Grafik 3.2 İşletmelerin İstihdam Artışında Etkili Unsurlar.....	68
Grafik 3.3 İşletmelerin Çalışma Durumu.....	68
Grafik 3.4 İşletmelerin İhtiyaç Duydukları Eğitim Türleri	85
Grafik 3.5 İşletmelerin Eğitim Planlaması Durumu.....	86
Grafik 3.6 Son Beş Yılda Gerçekleşen Yatırım Türleri	87
Grafik 3.7 Çalışan Sayısına Göre İşletmelerin Son Bir Yıldaki İstihdam Düzeyleri.....	92

1. KARS İLİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

1.1. Endeks Çalışmalarında İlin Durumu

Son yıllarda, kalkınma politikalarının getirisi olarak turizm, sanayi ve ticaret alanlarında yaşanan gelişmeler (OSB ve KSS'nin faaliyet girmesi, kamu kurum ve kuruluşlarının hibe ve destekleri vb.) ile ildeki üniversitenin olumlu katkılarına rağmen gerçekleştirilen araştırmalarda ilin sanayi-ticaret yapısı ve sosyo-ekonomik yaşam açısından gelişme gösteremediği görülmektedir.

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) çalışması temel olmak üzere Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu Derneği (URAK) tarafından hazırlanmış olan "İllerarası Rekabetçilik Endeksi" ile Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezince (EDAM) oluşturulan "Türkiye için Bir Rekabet Endeksi" illerin gelişmişlik durumu açısından dikkate alınması gereken araştırmalar olarak ön plana çıkmaktadır.

1.1.1. Kalkınma Bakanlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Kalkınma Bakanlığı'nın (mülga Devlet Planlama Teşkilâtı) 1996, 2003 ve 2011 yıllarında hazırlamış olduğu İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması'na göre 1996 yılında 62. sırada bulunan Kars, 2003 yılında 67. sıraya gerilemiştir. Araştırmalarda yıllara ilişkin idari yapı dikkate alındığından, değerlendirme ilk araştırmada 76 il, ikincisinde ise 81 il üzerinden yapılmıştır. Söz konusu araştırmalarda iller demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı vb. refah göstergelerinden oluşan sosyal göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan ekonomik göstergelerden müteşekkil 58 değişkenlik bir veri seti üzerinden değerlendirilmiştir.

2011 yılında demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2003 yılına ait değişkenler kullanılarak değişken sayısı 61'e yükseltilmiştir.

Henüz raporu yayınlanmayan 2011 yılı araştırmasına göre ise il sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 81 il arasında 68. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda teşvik sistemine de altlık teşkil eden araştırmada Kars; Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl,

Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Van ile en az gelişmiş bölge olarak kabul edilen altıncı bölge illeri arasında yer almaktadır.

Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'nde 1996, 2003 ve 2011 yılları için kullanılan değişkenler *EK-1 Tablo 6.7*'de gösterilmiştir.

1.1.2. URAK, İller Arası Rekabetçilik Endeksi

Literatür çalışmalarının yanı sıra il düzeyinde yayımlanan veriler de göz önünde bulundurulurken yapılan çalışmalarda endeksin dört ana değişkenden oluşması benimsenmiştir. Bu ana değişkenler beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ile erişilebilirlik başlıkları halinde yapılandırılmıştır.

İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008 sonuçlarına göre 68. sırada yer alan Kars, 2008-2009 döneminde 67. sıraya yükselmiş, 2009-2010 Genel Endeks değerine göre ise tekrar 68. sırada yer almıştır. Genel endeks ve araştırmalarda kullanılan alt endekslere ilişkin detaylar raporun ekinde sunulmuştur (*EK-1 Tablolar: 6.1-5*).

Eğitim, sağlık, şehirleşme oranı, kişi başına mevduat miktarı vb. 14 değişkenden meydana gelen Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi bakımından il 2007-2008 yılı sonuçlarına göre 73. 2008-2009'da 75. sırada son çalışmada ise 81 il arasında 71. sırada yer almıştır.

Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi 2007-2008 sıralamasına göre 71. sırada yer alan Kars, 2008-2009'da 70. sıraya yükselme başarısını göstermiş olup, 2009-2010 verilerine göre 72. sıraya gerilemiştir. Alt endeks değişkenlerinde Son Beş Yıla Ait Marka Tescil Ortalaması'nda ülke genelinde 67. sıradaki konumunu koruyan Kars, diğer değişkenler özelinde alt sıralarda bulunması sebebiyle bu alt endeksin son sıralarında kendine yer bulmuştur.

2007-2008 dönemi Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeks sırası 79 olan Kars'ın, 2008-2009 yılı sonuçlarına göre 70. sıraya yükseldiği, 2009-2010 döneminde ise 80. sırada yer aldığı görülmektedir. Alt Endeksin 2009-2010 değişkenleri incelendiğinde; Bir Önceki Seneye Göre İlde Açılan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı'na

göre 75. sırada yer alan Kars'ın, İhracat Hacmi'ne ilişkin sıralamada 78. sıradaki konumunu koruduğu görülmektedir. Kars; Kullanılan Kredi Miktarı bakımından 65.'likten 68.'liğe gerilerken, Tahakkuk Eden Vergi Miktarı'nda ise 1 sıra gerileyerek 68. sırada yer almıştır. Kars; 2009-2010 verilerine göre İldeki Kamu Yatırımı'nda 48. sırada, Bir Önceki Seneye Göre İlde Kapanan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı'na göre ise 43. sırada yer almaktadır.

Erişilebilirlik Alt Endeksi'ne göre yıllar içinde devamlı düşüş gösteren Kars, Alt Endeksin 2007-2008 sonuçlarına göre 50. sırada yer alırken, 2008-2009'da 51. sıraya gerilemiştir. İlin bu alt endekse ait 2009-2010 sırası ise 53'tür. Demiryolu ağına bağlı olan ancak otoyol ağına bağlı olmayan ile düzenli yurtiçi uçak seferlerinin yapıyor olması, ilin bu alt endekste rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir. Diğer taraftan ilin Kilometrekare Başına Düşen Bölünmüş Yol Uzunluğu bakımından 10 sıra gerileyerek 70. sırada yer alması ve ile düzenli yurtdışı uçak seferlerinin gerçekleştirilmemesi ilin bu alt endekste gerilemesindeki en önemli etkenler olarak saptanmıştır.

1.1.3. EDAM, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi

Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi tarafından Şubat 2009'da hazırlanan rekabet çalışmasında altı farklı alt endeks oluşturulmuş ve bu endekslerden yararlanılarak toplam rekabet endeksine ulaşılmıştır. Araştırmada yer alan söz konusu alt endeksler ekonomik etkinlik ve canlılık, emek piyasası, yaratıcılık, insan sermayesi, fiziki altyapı ve sosyal sermayedir. Araştırma sonuçlarına göre, toplam rekabet endeksinde Kars, 65. sırada yer almıştır.

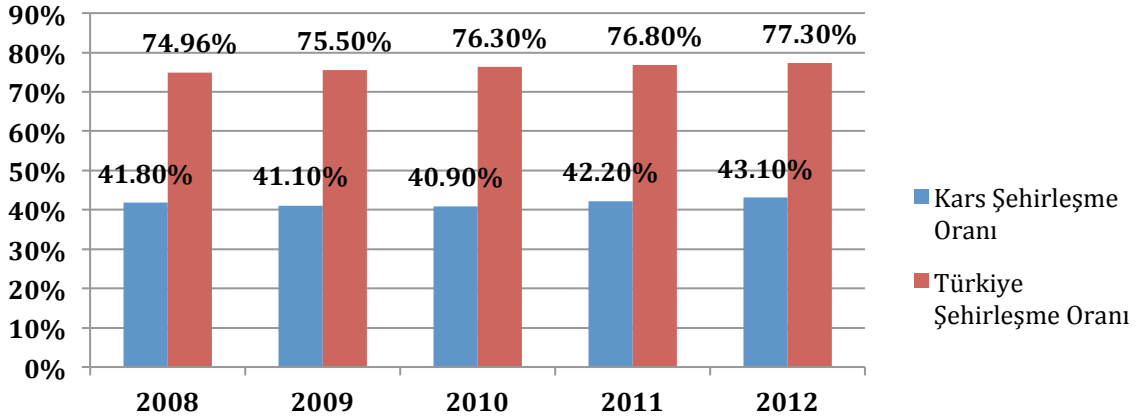
1.2. Sosyal Göstergeler

1.2.1. Nüfus ve Göç Yapısı

Kars ilinin nüfusu, 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 304.821 kişidir. Bu nüfusun 131.235'i şehirlerde, 173.586'sı belde ve köylerde yaşamaktadır. Bu sonuca göre; ilin şehirleşme oranı %43,1'dir. Şehirleşme oranının 2008 yılında %41,8, 2009 yılında %41,1, 2010 yılında %40,9, 2011 yılında %42,2 şeklinde dağılım sergilemesi ilin şehirleşme oranının son yıllarda değişiklik gösterdiğini ancak

gelişmişlik açısından halen beklenen seviyede olmadığını göstermektedir. Türkiye geneline kıyasla; Kars %43,1'lik şehirleşme oranı ile %77,3 olan ülke ortalamasından oldukça uzaktır.

Grafik 1.1 Şehirleşme Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı, (2008 - 2012)

Kaynak: TÜİK, ADNKS Nüfus Sayımı Sonuçları

Kars ili, Türkiye'de nüfus yoğunluğu bakımından 59. sırada yer almaktadır. Merkez ilçe dışında tüm ilçelerin belde ve köy nüfusları, kent nüfuslarına göre yüksektir. Kalkınma Bakanlığı'nın ülke çapında ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerini değerlendirdiği çalışmasında; sadece merkez ilçenin ilin en gelişmiş ilçesi olarak ön plana çıkması, bu durumun göstergesi niteliğindedir. Ayrıca; belde ve köylerde yaşayan nüfusun yoğunluğu, bu bölgede hayvancılığa dayalı ekonominin bir işaretçisi olarak yorumlanabilir. İl ve ilçe merkezi ile belde ve köylerin nüfus yapısı Tablo 1.1'de gösterilmiştir.

Tablo 1.1 İl ve İlçe Merkezi İle Belde ve Köylerin Nüfus Yapısı, (2012)

Kars	İl/İlçe merkezleri			Belde/Köyler			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	78.100	40.625	37.475	33.497	17.283	16.214	111.597	57.908	53.689
Akyaka	2.094	1.095	999	9.547	5.082	4.465	11.641	6.177	5.464
Arpaçay	2.956	1.627	1.329	16.768	8.454	8.314	19.724	10.081	9.643
Digor	2.819	1.569	1.250	23.489	12.111	11.378	26.308	13.680	12.628
Kağızman	17.999	9.082	8.917	29.094	14.606	14.488	47.093	23.688	23.405
Sarıkamış	19.727	11.513	8.214	30.581	15.800	14.781	50.308	27.313	22.995
Selim	5.084	2.612	2.472	21.058	10.780	10.278	26.142	13.392	12.750
Susuz	2.456	1.279	1.177	9.552	4.885	4.667	12.008	6.164	5.844
Toplam	131.235	69.402	61.833	173.586	89.001	84.585	304.821	158.403	146.418

Kaynak: TÜİK, ADNKS Nüfus Sayımı Sonuçları

2012 yılı ADNKS sonuçlarına göre, il merkezi nüfusu 78.100, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 30 kişidir. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Merkez, Sarıkamış, Kağızman, Selim ve Digor iken en küçük ilçeler ise Susuz ve Akyaka'dır. Kars ilinde toplamda 59.038 hane bulunmaktadır ve ortalama hane halkı büyüklüğü 5,2 kişidir. Yıllık nüfus artış hızı 2011 yılı için %13,1 iken, 2012 yılında ise (-) %0,31 olarak gerçekleşmiştir. Nüfus değişiminde 2011 yılına göre ciddi oranda bir düşüş yaşanmıştır. Kars'taki ilçe sayısı 8, belde sayısı 2 ve köy sayısı ise 379'dur.

Tablo 1.2 Nüfusun Yaş Yapısı, (2010 – 2012)

Yaş Grubu	2010			2011			2012		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	16.039	15.278	31.317	16.032	15.239	31.271	16.089	15.240	31.329
5-9	16.262	15.480	31.742	15.869	15.040	30.909	15.505	14.986	30.491
10-14	17.012	16.071	33.083	16.886	16.042	32.928	16.483	15.383	31.866
15-19	15.711	14.737	30.448	15.744	14.604	30.348	15.595	14.698	30.293
20-24	14.324	12.869	27.193	18.093	12.836	30.929	18.057	12.888	30.945
25-29	13.381	12.245	25.626	13.247	11.602	24.849	12.926	11.480	24.406
30-34	11.612	10.601	22.213	12.512	11.591	24.103	12.402	11.644	24.046
35-39	10.622	9.641	20.263	10.391	9.320	19.711	10.123	9.033	19.156
40-44	7.779	6.431	14.210	7.721	6.274	13.995	8.491	7.093	15.584
45-49	8.159	7.801	15.960	8.181	7.809	15.990	7.758	7.220	14.978
50-54	5.903	5.604	11.507	5.964	5.540	11.504	6.285	5.844	12.129
55-59	4.516	4.565	9.081	5.149	5.147	10.296	5.213	5.165	10.378
60-64	4.194	4.745	8.939	4.068	4.545	8.613	3.972	4.450	8.422
65-69	3.417	3.779	7.196	3.498	3.820	7.318	3.564	3.834	7.398
70-74	2.406	2.853	5.259	2.252	2.783	5.035	2.283	2.919	5.202
75-79	1.894	2.032	3.926	1.935	2.038	3.973	1.770	1.936	3.706
80-84	975	1.430	2.405	1.072	1.570	2.642	1.308	1.782	3.090
85-89	486	606	1.092	423	583	1.006	419	607	1.026
90+	125	181	306	142	193	335	160	216	376
Toplam	154.817	146.949	301.766	159.179	146.576	305.755	158.403	146.418	304.821

Kaynak: TÜİK Nüfus İstatistikleri

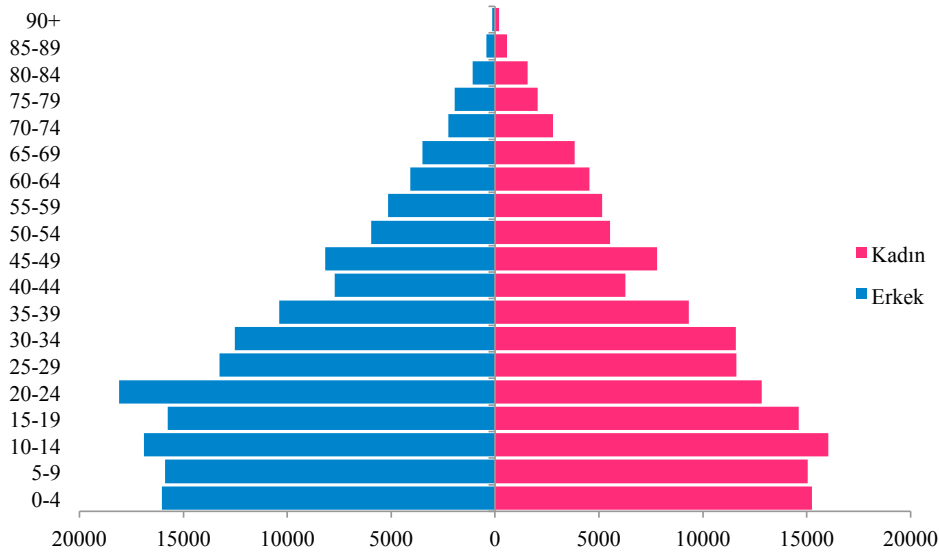
Kars İli İşgücü Piyasası Araştırması

Nüfusun yaş yapısı incelendiğinde; çalışma çağına yeni hazırlanan ve/veya yeni giriş yapan 15-24 yaş grubundaki nüfusun, toplam nüfusa oranı %20,09 ile %16,65 olan Türkiye ortalamasının üstünde yer almaktadır. 2012 yılı itibariyle önemli bir artış yaşayan 0-14 yaş grubunun, toplam nüfus içerisindeki payı %30,73'dür ve bu oran %25,28 olan Türkiye ortalamasına göre oldukça yüksektir. Bu durum kentin genç bir nüfusa sahip olduğunu ve işgücü piyasasının arz kısmında gelecek için potansiyel oluşturduğunu göstermektedir.

Söz konusu istatistikler Kars'ın bugün ve gelecekte de genç işgücü bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermekle birlikte, yeni iş olanaklarının yaratılamaması durumunda var olan bu potansiyelin şehrin gelişimi adına atıl kalacağı dikkate alındığında il nüfusu açısından önemli bir sorun yaratacağı söylenebilir.

Kars ilinde, toplam yaş bağımlılık oranı %60,15; yaşlı bağımlılık oranı %10,93, genç bağımlılık oranı ise %49,22'dir. Toplam bağımlılık oranının, Türkiye ortalamasının (%48,9) üstünde olduğu görülmektedir. Bu durumda genç bağımlılık oranının yüksekliğinin etkili olduğu söylenebilir. Genç bağımlılık oranı Türkiye ortalamasının oldukça üstünde yer almaktadır (%38,13). Bu oranın yüksek olduğu ilde, çalışma çağındaki nüfusun verimli kullanılması ve genç nüfusun eğitilerek iş hayatına kazandırılması halinde hızlı gelişen bir ekonominin yaratılacağı açıkça görülmektedir.

Grafik 1.2 Kars İli Cinsiyete Göre Yaş Grubu Dağılımı Piramidi (2012)

Kaynak: TÜİK ADNKS Kayıtları

Bir ilin göç vermesinin altında yatan faktörler arasında bölgede iş olanaklarının ye-

tersizliği, ilkel koşullar, tıbbî imkânların yetersizliği, doğal afetler, kirlilik vb. sebepler bulunmaktadır. Göç eden nüfusu hedef bölgeye çeken etmenler ise iş olanakları, daha iyi yaşam koşulları, eğlence, eğitim olanakları, sağlık imkânları, cazip iklim, güvenlik, sanayi vb. koşullar olarak açıklanmaktadır. Bir ilin göç vermesi, o ilin sosyo-e-konomik gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1.3 Göç Yapısı ve Net Göç Hızı, (2008 – 2011)

Yıl	İl	ADNKS	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
2008	Kars	312.128	8.855	17.726	-8.871	-28,0
2009	Kars	306.536	9.028	15.660	-6.632	-21,4
2010	Kars	301.766	9.906	16.657	-6.751	-22,12
2011	Kars	305.755	10.654	16.376	-5.722	-18,54

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri

İlin toplam nüfusu yıllara göre incelendiğinde 1990 yılı ile 2010 yılları arasında sürekli bir azalış, 2011 yılında ise %1,32'lik (3.889 kişi) bir artış yaşanmıştır. Gerçekleşen bu artışa rağmen 2011 yılında net göç hızı (-) binde 18,54 olmuştur. Bu verilerden hareketle ilin ticaret ve istihdam yapısında önemli bir genişleme yaşanmaması durumunda nüfusta yaşanan daralmaların devam edeceği yorumu yapılabilir.

Tablo 1.4 Göç Yapısı ve Eğitim Düzeyi, (15+ Yaş), (2008 – 2009)

Eğitim Düzeyi	Aldığı Göç	Yüzde (%)	Verdiği Göç	Yüzde (%)
Okuma yazma bilmeyen	372	5,15%	735	6,13%
Okur - Yazar	287	3,97%	729	6,08%
İlkokul	1.167	16,14%	2.305	19,23%
İlköğretim	477	6,60%	1.336	11,15%
Ortaokul	198	2,74%	322	2,69%
Lise	3.032	41,94%	3.281	27,38%
Yüksekokul ve ya Lisans	1.179	16,31%	1.816	15,15%
Y. Lisans	78	1,08%	111	0,93%
Doktora	17	0,24%	31	0,26%
Bilinmeyen	422	5,84%	1.318	11,00%

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri

İlin göç yapısının tahlil edilmesi konusunda alınan ve verilen göç rakamlarının yanında göç eden nüfusun niteliği de önem arz etmektedir. Kars ilinin aldığı ve verdiği göçün eğitim seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde lise, ilkokul ve lisans mezunu nitelik seviyelerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, alınan göçün yaş grubu (yoğunlukla 15 – 29 arası genç olup, çalışma çağındaki bulunan kesim) konusunda da bilgi verici nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte bütün eğitim seviyelerinde verilen göçün alınan göçten fazladır.

İlin aldığı ve verdiği göçün yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 1.5'te gösterilmiştir.

Tablo 1.5 İlin Aldığı ve Verdiği Göçün Yaş Gruplarına Göre Dağılımı, (2008 – 2010)

Yaş Grupları	2008		2009		2010	
	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç
0-4	690	1.365	626	1.131	784	1.336
5-9	756	1.723	663	1.423	773	1.415
10-14	583	1.377	510	1.122	568	1.245
15-19	733	1.580	937	1.724	1.028	1.725
20-24	1.384	3.089	2.192	2.730	1.628	2.933
25-29	1.496	3.065	1.406	2.545	1.851	2.765
30-34	1.049	1.934	911	1.601	1.211	1.785
35-39	711	1.170	640	1.111	622	1.132
40-44	386	664	261	598	364	637
45-49	242	507	191	453	250	478
50-54	207	391	193	324	177	321
55-59	187	263	123	242	176	250
60-64	145	224	101	231	150	205
65+	286	374	274	425	324	430
Toplam	8.855	17.726	9.028	15.660	9.906	16.657

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri

İlin yaş gruplarına göre göç rakamları incelendiğinde 65+ yaş grubu da dahil olmak üzere tüm yaş grupları için alınan göçün verilen göçten azdır. 65+ yaş grubunda yer alan kişilere ait göç verileri bir şehrin göç yapısı incelenirken şehrin mevcut durumunu anlamada kullanılan önemli bir kriterdir. 65+ yaş grubunda verilen göç rakamlarının daha yüksek olması sadece çalışan genç nüfusun değil çalışma hayatını tamamlamış emekli olarak nitelendirilebilecek kesimde yer alanların da sosyal beklentilerinin karşılanmadığını göstermektedir. Ayrıca Kars ilinde nüfusa kayıtlı olan

kişilerin sadece %34,5'inin doğdukları şehirde yaşaması da bu durumun bir diğer göstergesidir.

İlin verdiği göçün hem niteliği hem de yaş dağılımı birlikte değerlendirildiğinde; alınan göç ile benzer yapıya sahip olarak genç ve çalışan nüfusun da göç ettiği sonucuna varılmaktadır. Bu durum, ilde yetişen ve eğitim gören kişilerin gerek sosyal yaşam koşulları gerekse de daha iyi imkânlarla çalışmak amacıyla göç ettiğinin bir göstergesidir. Yıllar itibariyle en çok göç verilen illerin sırasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir olması da bu bulguyu desteklemektedir.

1.2.2. Eğitim

Eğitim kalkınmada güçlü bir etken olmakla birlikte ekonomik gelişmeyi yakalayabilmek için sihirli anahtar niteliğinde olup ulusal kalkınmada önemli yer tutmaktadır. Bununla birlikte bölgedeki ve ildeki eğitim şartlarının durumu göçü tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Nitekim Serhat Kalkınma Ajansı'nın TRA2 Bölgesi'nden (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) gerçekleştirilen göç ile ilgili yaptırdığı araştırmanın bulgularına göre araştırmaya katılan örnek birimlerinin %55,2'si (1.972 kişi) "eğitim imkanlarının yetersizliğini" göç etme nedenleri arasında belirtmişlerdir. Aynı araştırmada "eğitim" göç nedenleri arasında ikinci sırada yer almıştır. Kars ili eğitim göstergeleri bakımından TRA2 Bölgesi'ne benzerlik göstermekte olup bu göstergelere ilişkin değerler Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (2003, DPT) göre eğitim göstergeleri açısından Kars 59. sırada yer almakta olup bu sıralama TRA2 Bölgesi'nin diğer illerine kıyasla daha ileridedir. Bu kısımda 2011 yılına ilişkin aynı araştırmanın sonuçları yayınlanmadığından sadece bu istatistiğe yer verilmektedir.

Tablo 1.6 İldeki Nüfusun Eğitim Düzeyi, (15+ Yaş), (2010 – 2011)*

Bitirilen eğitim düzeyi	2010			2011		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	23.132	4.153	18.979	20.910	3.584	17.326
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	17.606	7.151	10.455	18.121	7.267	10.854
İlkokul mezunu	55.264	27.831	27.433	53.853	26.416	27.437
İlköğretim mezunu	38.695	22.677	16.018	47.279	29.009	18.270
Ortaokul veya dengi okul mezunu	9.240	6.208	3.032	8.852	5.846	3.006
Lise veya dengi okul mezunu	32.136	20.510	11.626	34.886	22.538	12.348
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.791	6.059	3.732	13.740	8.516	5.224
Yüksek lisans mezunu	589	362	227	680	425	255
Doktora mezunu	270	195	75	298	215	83
Toplam *	186.723	95.146	91.577	198.619	103.816	94.803

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri, * Bilinmeyenler dahil edilmemiştir.

Kars ilinde, okur-yazarlık oranı 2011 yılında hem kadınlar hem de erkekler için bir önceki yıla göre artış göstermiştir. İldeki nüfusun eğitim düzeyleri incelendiğinde; okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen fakat bir okulu bitirmeyen ve ilkokul mezunu kişilerin sayılarının azalması; ek olarak lise, lisans, lisansüstü ve doktora mezunu kişilerin sayılarının artması ilin eğitim seviyesi açısından olumlu bir gelişmedir. Ayrıca; nüfus dağılımının eğitim seviyeleri ile benzerlik gösterdiği, erkeklerin toplam nüfus içerisindeki payı gibi bütün eğitim düzeylerinde de kadınlara oranla çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Tablo 1.7 Okul Öncesi ve İlköğretim Net Okullaşma Oranları (%), (2012)

Bölge	Okul Öncesi			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	43,1	43,7	42,47	98,41	98,59	98,22
Kars	41,4	42	40,77	96,45	96,79	96,1

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

İlköğretim ve okulöncesi öğretimde ilin değerleri Türkiye ortalamasına yakın olup TRA2 Bölgesi illeri arasında Kars 2. sırada yer almaktadır. İlköğretimde kadın okullaşma oranı ile erkek okullaşma oranları birbirlerine yakındır. İlköğretim çağındaki olan

erkek çocukların %3,2'si, kız çocukların ise %3,9'u ilköğretim kurumlarında kayıtlı değildir.

Tablo 1.8 Ortaöğretim Kurumlarında Net Okullaşma Oranları (%) (2011-2012)

Bölge	Ortaöğretim			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	43,1	43,7	42,47	98,41	98,59	98,22	98,41	98,59	98,22
Kars	41,4	42	40,77	96,45	96,79	96,1	96,45	96,79	96,1

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Ortaöğretim okullaşma oranında ise il değerleri Türkiye genelinin yaklaşık 20 puan altında kalmaktadır. İlköğretimden mezun olduktan sonra ortaöğretim düzeyinde okula devam etmeme oranı Kars'ta %56,8 olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaöğretime devam eden fertlerin yaklaşık %65'i genel ortaöğretim kurumlarında eğitimlerine devam etmekte olup %35'lik kısım mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına kayıtlıdır. Genel ortaöğretim kapsamında kamu/özel Anadolu ve fen liseleri bulunmaktadır. İlköğretimden sonra eğitime devam etmede gözlenen bu azalmanın bir sebebi de ilköğretimde taşınmalı eğitim imkânları var iken, ortaöğretimde bu imkânların bulunmaması olabilir.

Tablo 1.9 İl Geneline Ortaöğretim Kurumu Türüne Göre Öğrenci Sayıları, (2011-2012)

Ortaöğretim Kurumu Türü	Toplam
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	158
Anadolu Lisesi	2.132
Anadolu Meslek Lisesi (Kız Teknik)	824
Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	205
Anadolu Öğretmen Lisesi	319
Endüstri Meslek Lisesi	1.021
İmam Hatip Lisesi	961
Lise	5.704
Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi	727
Sağlık Meslek Lisesi	287
Spor Lisesi	148
Ticaret Meslek Lisesi	712
Genel Toplam*	13.198

Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

İlde bulunan ortaöğretim kurumlarının listesi yukarıdaki gibidir. Özellikle meslek liselerinde okuyan öğrenci sayısı ilin nitelikli eleman ihtiyacı için önemli bir işgücü potansiyeli taşımaktadır.

Kafkas Üniversitesi Kars ilinin tek üniversitesidir ve 11 Temmuz 1992 tarihinde kurulmuştur. Üniversitesinin varlığı, Kars'ın ekonomik ve sosyokültürel yapısına önemli bir katkı sağlamaktadır. Kafkas Üniversitesinde, aktif olarak 9 Fakülte, 5 Yüksekokul, 7 Meslek Yüksekokulu, 1 Devlet Konservatuarı, 3 Enstitü, 12 Araştırma Merkezi olmak üzere toplam 37 akademik birim bulunmaktadır. Üniversitede 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla 628 akademik personel hizmet vermekte ve yaklaşık 13.000 öğrenci eğitim almaktadır.

Tablo 1.10 Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması, (2008-2012)

Bölge	Yıl	Toplam Öğretim Görevlisi	Öğretim Görevlisi Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Okuyan Öğrenci Sayısı	Profesör Sayısı	Doçent Sayısı	Yardımcı Doçent sayısı	Diğer Öğretim Elemanı Sayısı
TRA2	2008	486	31	15.215	28	38	103	317
	2009	509	34	17.330	30	38	103	338
	2010	795	25	19.614	60	44	166	525
	2011	1.001	22	22.092	54	47	237	663
Kars	2008	391	27	10.557	23	38	85	245
	2009	387	29	11.353	23	38	85	241
	2010	523	22	11.581	46	38	108	331
	2011	510	22	11.341	41	35	104	330
	2012*	628	21	13.003	61	32	168	367

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri, Yükseköğretim * Kars İli Planlama ve Koordinasyon Kurulu 4. Dönem Toplantısı, Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü sunumu

Tablo 1.10'da TRA2 Bölgesi genelinde ve Kars ilinde yükseköğretime ilişkin veriler toplu bir şekilde yer almaktadır. 2008 yılında ilde 23 profesör ile birlikte toplam 391 öğretim elemanı varken, 2012 yılında bu değerler sırasıyla 61 ve 628 olmuştur. Yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısı, TRA2 Bölgesi genelinde 2008-2011 yılları arasında artış göstermiştir. Kars ilinde ise bu sayı 2012 yılı için 13.003 olmuştur. Bölgede öğrenci sayılarında yaşanan bu artışın Kars'ta karşılık bulmamasının nedeni son 4 yılda TRA2 bölgesinin diğer illerinde genişleyen ve yeni kurulan üniversitelerin kapasitelerini artırmamasından kaynaklanmaktadır.

1.2.3. Sağlık

Kars, TRA2 Bölgesinde yer alan tek tıp fakültesi hastanesini bünyesinde barındırmaktadır. Bölgede Ağrı ve Iğdır illeri haricinde özel hastane bulunmamaktadır. Her bir ilde birer adet ağız ve diş sağlığı merkezi hizmet vermekte olup, TRA2 Bölgesi'nde yer alan 21 toplum sağlığı merkezinden 6'sı Kars'ta yer almaktadır. TRA2 Bölgesi aile sağlığı merkezlerinin dağılımında Kars, Ağrı'dan sonra ikinci sırada gelmektedir.

İl merkezinde Tıp Fakültesi Hastanesi ve Devlet Hastanesi dışında başka kurumlara ait ya da özel 2. Basamak Sağlık Hizmetleri veren kuruluş bulunmamaktadır. Kars Kadın Doğum ve Çocuk Evi ise ayrı bir hizmet binasına sahip olmakla birlikte Devlet Hastanesi bünyesinde hizmet vermektedir. Kars ilinin 7 ilçesinden 4'ünde Devlet Hastanesi bulunmaktadır. Akyaka, Arpaçay ve Susuz ilçelerinde hastane bulunmakta olup il genelinde özel hastane mevcut değildir. Söz konusu ilçelerde planlanan ilçe entegre devlet hastanelerine ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Mevcut durumda bölgedeki sağlık kurumları arasında hizmet verebilecek tek yataklı tedavi kurumu olan Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma-Uygulama Hastanesi, 2006 yılı Ocak ayından itibaren geçici olarak tahsis edilen binasında 120 yataklı klinikleri ile hizmete açılmıştır. Bu tarihten itibaren hizmetlerini sürdüren hastane, Kasım 2011 tarihi itibarıyla yapımı tamamlanan 200 yataklı yeni hastane binasına taşınması ile birlikte modern bir binaya kavuşmuştur. Hastanenin yeni hizmet binasında faaliyete geçmesi ile birlikte 2012 yılı sonuna kadar ihtiyaç duyduğu tüm alanlarda personel ihtiyacını karşılaması için çalışmalar yürütülmektedir. 2013-2014 yıllarında ise hastanenin tam kapasiteyle çalışması beklenmektedir. Ajans tarafından hazırlanan TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Raporu'nda yapılan görüşmelerde hastanenin yalnız Kars iline değil, bölgenin tamamına hatta (sınır ülkelere) yurtdışına da hizmet verir hale gelmesinin beklendiği, mevcut kapasitesinin 2014 yılı itibarıyla yetersiz hale gelebileceği dile getirilmiştir.

Söz konusu çalışmada yapılan saha araştırmalarından derlenen Aralık 2011 yılı verilerine göre, ilde yer alan hastanelerin yatak kapasiteleri il merkezinde 369, ilçelerde 92 olmak üzere 461'dir. 2012 yılında Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nin 200 yatak kapasiteli yeni hizmet binasına geçmesi ile bu sayı 661'e çıkmıştır.

Yetkililerle yapılan görüşmelerde, ilde sağlık hizmetlerinin sunumunda sağlık personelinin (insan kaynakları) hem nitelik hem de nicelik açısından yetersizliğinin en önemli sorun olduğu belirtilmiştir. 2011 yılı Ekim ayında hazırlanan Kars İl Brifing Raporu'na göre ilde 171 uzman hekim, 137 pratisyen hekim, 20 dış hekimi ve 512 hemşire görev yapmaktadır.

Tablo 1.11 Bin Kişiye Düşen Sağlık Personeli Sayısı (2010)

İl/Bölge	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Toplam Hekim	Dış Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
Ağrı	0,38	0,51	0,89	0,08	0,12	1,07	1,08	0,62
Ardahan	0,49	0,64	1,14	0,16	0,19	1,59	1,08	0,78
Iğdır	0,48	0,6	1,08	0,18	0,22	0,95	1,16	0,76
Kars	0,54	0,56	1,09	0,12	0,14	1	1,02	0,84
TRA2	0,45	0,55	1	0,11	0,15	1,08	1,08	0,72
Türkiye	1,15	0,53	1,67	0,29	0,36	1,28	1,56	0,68

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri

Kars ilinin, Türkiye geneli ile kıyaslandığında bin kişiye düşen uzman hekim sayısı bakımından büyük ihtiyaç içinde olduğu görülmektedir. İlin sahip olduğu ortalama rakam (0,54) Türkiye genelinin (1,15) yaklaşık yarısıdır. Bin kişiye düşen pratisyen hekim sayısında ise Kars (0,56), TRA2 Bölge ortalama değeri (0,55) ve tüm Türkiye ortalamasından (0,53) daha yüksek bir seviyededir. Bin kişiye düşen dış hekimi sayısında TRA2 Düzey II Bölgesi illerine göre daha iyi bir durumda olmasına karşın il, ülke ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bölge içinde Kars ve Ağrı'nın dış hekimi ihtiyacı Iğdır ve Ardahan ile karşılaştırıldığında daha yüksek seviyededir. Bin kişiye düşen eczacı sayısında ise Kars (0,14) ortalaması, Türkiye ortalamasının (0,36) yaklaşık yarısının altındadır. İl için her bin kişiye düşen hemşire sayısı ise (1,02) ülke ortalama değerinden (1,56) %50 daha az bir değere sahiptir.

Tablo 1.12 Bölgelere Göre Planlanan Yatak Sayıları ve On Bin Kişiyeye Düşen Yatak Sayıları

İl/Bölge	Planlanan Yatak Sayısı	On Bin Kişiyeye Düşen Yatak Sayısı		
		Planlanan (2014)	Mevcut (2010)	2007 Yılı
Ağrı	849	15,66	10,39	9,12
Ardahan	220	20,86	13,28	13,75
Iğdır	305	16,54	14,42	0,1595
Kars	707	23,43	17,27	12,33
TRA2	2.081	18,36	13,14	11,55
Türkiye			24,97	26,21

Kaynak: TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar, 2011, s.48

2007 ile 2010 yılı arasında gerçekleşen gelişmeler karşılaştırıldığında, Türkiye genelinde ortalama olarak on bin kişiye düşen hastane yatak sayısı 1,24'lük bir gerileme göstermişken, Kars'ta bu parametrede yaklaşık %5'lik bir ilerleme yaşanmıştır.

Kars'ta 2014 yılı itibariyle gerçekleşecek planlamalar açısından, on bin kişiye düşen hastane yatak sayısı, 17,27'den 23,43'e çıkarak % 6,16 seviyesinde artmış olacaktır. Açıkça görülmektedir ki, bu kayda değer artış bile il değerlerini mevcut Türkiye ortalamasına (24,97) ulaştırmamaktadır.

1.2.4. Altyapı ve Ulaşım Göstergeleri

Uzun yıllardır Kars-Ankara-İstanbul arasında yolcu ulaşımı Doğu Ekspresi ile sağlanmakta olup ve her gün Kars ve İstanbul'dan karşılıklı birer sefer düzenlenmekteydi. Ancak inşaat çalışmaları devam eden Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi nedeniyle 1 Şubat 2012 tarihinden itibaren hat sadece Kars- Ankara arasında hizmet vermektedir. Çalışmaların 2014 yılında tamamlanması ile hattın tekrar Kars-İstanbul olarak faaliyete geçmesi beklenmektedir. Demiryolu hattında yük trenleri de düzenli olarak çalışmaktadır. Demiryolu hattı Sovyetler Birliği zamanında Doğukapı üzerinden Ermenistan'a, Tiflis'e, Bakü'ye ve Moskova'ya da bağlanmaktaydı. Ancak 1993 yılında Ermenistan ile sınır kapılarının kapanması ile hâlihazırda hattın son durağı Kars'ın Akyaka ilçesidir.

Yapımı devam eden Ankara-Sivas Hızlı Tren Hattı'nın önümüzdeki yıllarda Kars'a

ulaşacak olması, 2014 yılında tamamlanması beklenen Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı, proje aşamasında olan Kars-İğdır-Nahcivan-İran-Pakistan Demiryolu Hattı ve yatırım programında yer alan Kars Lojistik Merkezi yatırımları tamamlandığında, Kars demiryolu ulaşımı ve lojistik sektörleri bakımından hem Türkiye hem de Kafkasya Bölgesinde çok büyük önem kazanacaktır. Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun ileri ve geri bağlantıları düşünüldüğünde bu hattın Londra-Pekin ipek demir yolu hattını tesis ettiği görülmektedir. Etüt çalışmaları devam eden Kars-İğdır-Nahcivan-İran-Pakistan Demiryolu Hattı projesinin ileri bağlantılarında Nahcivan'dan sonra Tebriz-Tahran-Zahedan ve İslamabad'a ulaşıldığı görülmektedir. Hattın tamamlanmasının ardından şu anda İran ile tek bağlantıyı oluşturan Van-Tebriz demiryolu hattına alternatif olarak Erzurum-Erzincan-Sivas üzerinden Ankara'ya ve İstanbul'a ulaşan yeni bir İslamabad-İstanbul koridoru oluşturulmuş olacaktır.

Kars Havaalanına İstanbul, Ankara ve İzmir'den düzenli uçuşlar ile zaman zaman yurtiçi ve yurtdışından tarifersiz uçuşlar yapılmaktadır. Hâlihazırda iki ayrı havayolu firması tarafından İstanbul ve Ankara'ya haftada 14, İzmir'e haftada 3 defa karşılıklı uçuş düzenlenmektedir.

1.3. Genel Ekonomik Yapı

1.3.1. Ekonomik Göstergeler

TÜİK İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) çerçevesinde ilk kez bölgesel olarak Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verilerini 2004 yılından itibaren açıklamaya başlamıştır. 1998 bazlı Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) serisinin tamamlayıcı bir unsuru olarak Düzey II sınıflamasına karşılık gelen 26 bölge için Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verilerinde ise en güncel veri 2008 yılına aittir.

Tablo 1.13 TRA2 Bölgesi Yaratılan GSKD' in Sektörel Dağılımı, (2004 – 2008)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	G. Safi Katma Değer
2004	1.167.669	401.283	1.816.996	3.385.948
2005	1.210.050	533.473	2.143.688	3.887.211
2006	1.227.654	616.795	2.549.662	4.394.111
2007	1.239.285	659.865	2.807.795	4.706.945
2008	1.291.805	662.330	3.303.309	5.257.444

Kaynak: TÜİK Gayrisafi Katma Değer İstatistikleri

2004 yılında, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinden oluşan TRA2 Düzey II Bölgesi'nde imalat sanayi yeterince gelişmemiş olup bölge ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve hayvancılığa dayalı olduğu bir yapıdadır. 2008 yılı TÜİK verilerine göre, sanayi sektörünün gayri safi katma değeri içerisindeki payı ülke genelinde %27,2 iken TRA2 Bölgesi'nde %12,6 ile sınırlıdır. Bölgedeki tarım ve hizmetler sektörlerinin payları ise sırasıyla yüzde 24,6 ve 62,8'dir.

2004 ve 2008 yılı verileri karşılaştırıldığında, katma değer açısından tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru bir geçiş olduğu yorumu yapılabilir.

Söz konusu veriler ışığında bölgede sektörel çeşitliliği düşük, düşük teknolojinin kullanıldığı sektörlerde yığılma yüksek dolayısıyla kişi başına gayrisafi katma değer de düşük kalmaktadır.

Bölgede yaratılan katma değer Türkiye ortalamasının (9.384 \$) oldukça altındadır ve bölge, 26 Düzey II Bölgesi içerisinde 25. sırada yer almaktadır. Bu durum sahip olunan potansiyelin daha üretken kullanılması ve değerlendirilmesi gerektiğinin bir diğer kanıtı niteliğindedir.

1.3.2. İşgücü ve İstihdam Yapısı

İşyeri ve İstihdam Göstergeleri

Kars ili ile beraber bölge illeri, istihdam ve işgücü göstergeleri açısından Türkiye ortalamasının üstündedir. Türkiye için işgücüne katılım oranı (İKO) 2010 yılı sonunda %48,8 iken bu oran TRA2 bölgesi için % 50,9'dur. Bölgedeki kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus 2012 yılı verilerine göre 716.000 kişidir. Yine aynı şekilde bölgedeki işgücü 393.000 kişidir ve bunun 2010 yılı verilerine göre 364.000 kişisi istihdam edilmektedir.

Tablo 1.14 Yıllara ve bölgelere göre işsizlik oranları, (2008-2011)

Yıllar	Kars	TRA2	Türkiye
2008	4,1	5,6	9,8
2009	7,4	9,4	11,9
2010	7,4	10,3	14
2011	7,5	10,2	11

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

TÜİK verilerine göre bölgede ve ilde işsizlik oranlarının yıllara göre değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Kars ilinde 2008 yılından bu yana işsizlik oranı %3,4 artış göstermiştir. Elde edilen bulgular söz konusu yıllarda Dünya ve Türkiye ekonomisini etkileyen finansal krizin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte Kars, işsizlik oranı bakımından TRA2 Bölgesi ve Türkiye genelinin altındadır.

Tablo 1.15 TRA2 Bölge Bazında Geniş Yaş Grubuna Göre İstihdam, (2010– 2012)

İstihdam	15-19	20-24	25-34	35-54	55+	Toplam
2010	26.000	29.000	86.000	133.000	30.000	304.000
2011	28.000	38.000	98.000	143.000	37.000	344.000
2012	31.000	41.000	113.000	139.000	40.000	364.000

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Bölgedeki toplam istihdamda düzenli ve güçlü bir artış yaşandığı görülmektedir. 2010 yılından bu yana istihdamda 60.000 kişilik bir artış söz konudur. Yaş gruplarının toplam istihdam içindeki oranları incelendiğinde; 2008 - 2010 yılları arasında üç yıllık ortalama 35-54 yaş grubu %45'lik değer ile en yüksek düzeydedir. Bu grubu sırasıyla %41,3 ile 20-24, %33,3 ile 55+, %31,4 ile 25-34 ve %19,23 ile 15-19 yaş grubu izlemektedir. Genel itibariyle 35-54 yaş grubu hariç diğer bütün yaş gruplarının istihdam rakamlarında artış gerçekleşmiştir. Bu da bölgede hem genç ve niteliksiz işgücünün hem de tecrübe sahibi olan işgücünün tercih edildiğinin açık bir göstergesidir.

Tablo 1.16 Yıllara ve Bölgeler Göre İşgücüne Katılım Oranları, (2008-2011)

Yıllar	Kars	TRA2	Türkiye
2008	56,2	51,6	46,9
2009	54,9	51,1	47,9
2010	52,2	50,9	48,8
2011	51,4	54,4	49,9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

İşgücüne katılma oranı TRA2 Bölgesi'nde 2004 yılında %44,2 iken 2011 yılında %54,4 olarak hesaplanmıştır. İlde işgücüne katılım oranı 2008-2010 yılları arasında Türkiye

genelinin ortalamasının da üzerinde bir seyir izleyerek artış göstermiştir.

Bölgede 2008-2012 yılları arasında beş yıllık ortalamada yüksekokul ve/veya üniversite mezunlarının işgücüne katılım oranı erkekler için %91,82 kadınlar için ise %75,14'tür. Lise ve dengi meslek okullarından mezun olanların işgücüne katılım oranı erkeklerde %76,62 okuma yazma bilmeyen erkeklerin işgücüne katılım oranı ise %54,5' tir. Kadınlar için lise ve dengi okullardan mezun olanların işgücüne katılım oranı %23,62 iken okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %32,50'dir. Bölgede; tüm eğitim düzeyleri için erkeklerin istihdam oranları, kadınlara göre yüksektir. Ayrıca erkekler için eğitim seviyesi arttıkça istihdam oranı artmaktadır.

Tablo 1.17 Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranı (15 + yaş), (bin kişi)

TRA2	Okuma yazma bilmeyen		Lise altı		Lise ve dengi meslek okulu		Yükseköğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2010	27	144	218	170	50	24	23	10
2011	28	132	242	178	60	28	24	12
2012	32	123	241	174	62	33	30	20

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

2010-2012 yılları arasında okuma yazma bilmeyen kadınlar dışında hemen hemen tüm düzey ve cinsiyet gruplarında artışlar görülmektedir. En yüksek oranları ise sırasıyla lise altı, yükseköğretim ile lise ve dengi meslek okulu grupları oluşturmaktadır. Bu durum; nitelsiz işgücü istihdamının yanında eğitim seviyesinin, bölgede istihdam edilme konusunda önemli bir avantaj olduğunun göstergesidir. Lise altı eğitilmiş işgücünün yıllara göre ciddi bir artış yaşaması da bu da sektörlerde nitelsiz eleman ihtiyacının açık bir göstergesidir.

Tablo 1.18 TRA2 Bölgesi Sektör Bazında İstihdam Edilenler, (Bin, 15+ yaş), (2010 – 2012)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
2010	177	28	99	304
2011	192	47	105	344
2012	192	48	124	364

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

TRA2 Bölgesinde 2012 yılı rakamlarına göre, toplam istihdamın %52,75'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Hizmet, sanayi ve ticaret sektörlerinin istihdamdaki payları ise yaklaşık %47'dir. Bu rakamlar diğer yıllarda değişkenlik gösterirken; son üç yıl içinde bütün sektörlerin payı artmış, sadece tarım sektöründe 2012 yılında bir önceki yıla kıyasla bir artış gerçekleşmemiştir.

Tarım dışı sektörlerde istihdam edilenlerin 2010 yılı verilerine göre %77,9'u ücretli veya yevmiyeli, yaklaşık %19,1'i işveren veya kendi hesabına, %2,9'u ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Tarım dışı istihdamın payı yıllar itibariyle incelendiğinde bir artış grafiği çizmektedir. Tarım istihdamının toplam içerisindeki payı 2010 yılında %58,2 iken 2012 yılı sonunda ise %52,7'lere kadar gerilemiştir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin ise %3,13'ü ücretli veya yevmiyeli, %39,58'i işveren veya kendi hesabına, %56,77'si ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu durum, tarım ile uğraşan kişilerin bireysel değil tüm hanehalkı olarak aileleriyle beraber çalıştığının bir göstergesi ayrıca daha önceki bulguların da ispatı niteliğindedir.

Bölgesel tarım dışı işgücü en yoğun olarak hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Bölgenin ticari hacmi son üç yılda istihdam kapasitesini önemli ölçüde artırmakta ve halen tarımdan sonra en büyük istihdam kaynağı olmaktadır.

Tablo 1.19 İşyeri Büyüklüğüne Göre Tarım ve Tarım Dışı İstihdam Edilenler (Bin, 15 + yaş), (2010 – 2012)

TRA2	2010		2011		2012	
	Tarım	Tarım Dışı	Tarım	Tarım Dışı	Tarım	Tarım Dışı
1 -- 9	177	74	191	97	192	103
10 -- 24	0	11	0	13	0	18
25 -- 49	0	18	0	24	0	32
50 +	0	24	0	18	0	19

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

Tarım dışı istihdamın yoğunlukla 1 – 9 çalışanlı işyerlerinde olup işyeri büyüklüklerine göre; 10 – 49 arası çalışana sahip işyerlerinde istihdam edilenlerin sayısı son üç yılda önemli oranda artmış 50+ çalışanlı işletmelerin istihdam hareketlerinde bir düzensizlik olduğu gözlenmiştir.

Tablo 1.20 Tarım ve Tarım Dışı İstihdama ve Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler (Bin, 15+ yaş), (2008 – 2010)

TRA2 Bölgesi	2010		2011		2012	
	Tarım Dışı	Tarım	Tarım Dışı	Tarım	Tarım Dışı	Tarım
Kanun yapıcılar üst düzey yöneticiler ve müdürler	19	0	24	0	23	0
Profesyonel meslek mensupları	20	0	15	0	15	0
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	8	0	6	0	6	0
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	10	0	9	0	12	0
Hizmet ve satış elemanları	19	0	24	0	31	0
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormanlık ve su ürünlerinde çalışanlar	0	171	0	184	0	188
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	20	0	27	0	28	0
Tesis ve makine operatör ve montajcılar	10	0	12	0	15	0
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	21	7	34	8	42	4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

Tarım dışı istihdamda yer alan meslek gruplarına bakıldığında ağırlık; Nitelik gerektirmeyen işler, hizmet ve satış elemanları, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar, kanun yapıcılar üst düzey yöneticiler ve müdürleri ve profesyonel meslek mensupları ile tesis ve makine operatörleri ve montajcılardan oluşmaktadır. Son yıl içerisinde sadece hizmet ve satış elemanları ve büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar meslek gruplarında artış yaşanması da hizmet sektörünün geliştiğinin ispatı niteliği taşımaktadır.

İldeki İşsizlerin Genel Profili

TÜİK'in iş istatistiklerinde il yerine bölgesel düzeyde veri sağlaması nedeniyle, Kars ilinin işsizlik ve işsizlerin genel profili ile ilgili verilerin tamamı Türkiye İş Kurumu istatistiklerinden derlenmiştir. Raporun hazırlanma aşamasında Türkiye İş Kurumunun 2012 yıllığı henüz açıklanmamış olması dolayısıyla 2011 yılı verilerine yer verilmiştir.

Tablo 1.21 İŞKUR' a Yapılan Başvurular, Takdimler ve İşe Yerleştirmeler, (2007-2011)

Kars	Yıl İçinde Yapılan Başvuru			Bir Önceki Yıl Değişim Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2007	807	192	999
2008	2.470	611	3.081	206,07%	218,23%	208,41%
2009	1.992	958	2.950	-19,35%	56,79%	-4,25%
2010	2.544	1.685	4.229	27,71%	75,89%	43,36%
2011	4.780	1.568	6.348	87,89%	-6,94%	50,11%

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Kars ilinde iş arayanların, gereksinimlerinin karşılanması için İŞKUR il Müdürlüğü'ne doğrudan yaptıkları müracaat sayıları 2009 yılında yaşanan düşüş dışında yıllar itibariyle artan bir seyir göstermiştir. Yıllar itibariyle bir önceki yıla göre artış hızları tabloda gösterilmiştir. Buna göre artışın en yüksek olduğu yıl ekonomik krizin etkilerinin görüldüğü 2008 yılıdır. 2009 ve 2010 yılında ise düşüş yaşanmıştır. Başvurular cinsiyete göre değerlendirildiğinde, kadın başvuruların yıllar itibariyle artış gösterdiği söylenebilir. Bu durum, Kars ilindeki kadınların iş yaşamına dâhil olma konusundaki sosyal gelişimini gösterirken, bir yandan da hanelerin ekonomik durumları hakkında da olumsuz bir işaret vermektedir. Erkeklerin başvurularında ise 2009 yılında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Buna rağmen tüm cinsiyetler ve toplam başvurular 2007 yılından bugüne %60'ın üzerinde bir artış göstermiştir. Bu artışta İŞKUR'un başlattığı yeni uygulamaların (Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP), İşbaşı Eğitimleri, Sigorta Primi Teşviği vb.) rolü olduğu söylenebilir.

Tablo 1.22 Yıl İçinde İşveren Yapılan Takdimler (2007-2011)

Kars	Yıl İçinde İşverene Yapılan Takdim			İşverene Takdim Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2007	311	63	374	38,54%	32,81%	37,44%
2008	1.558	384	1.942	63,08%	62,85%	63,03%
2009	417	156	573	20,93%	16,28%	19,42%
2010	1.182	302	1.484	46,46%	17,92%	35,09%
2011	3.558	1.469	5.027	74,44%	93,69%	79,19%

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

İldeki işverene yapılan takdimler incelendiğinde; başvurularda 2009 yılında yaşanan artışın, takdimlere 2010 ve 2011 yıllarındaki gecikmeli etkisi dikkat çekmektedir. Bunun dışında yapılan takdimlerin yıllar itibariyle artış gösterdiği söylenebilir. İşverene yapılan takdimlerin başvurulara göre oranlarında; en yüksek performans ile takdimin yapıldığı yıl %79,19 ile 2011'dir. 2008 yılı performansı ise erkeklerde %63,08, kadınlarda %62,85 ve il genelinde % 63,03 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.23 Yıl içinde İşe Yerleştirmeler (2007-2011)

Kars	Yıl İçinde İşe Yerleştirme			İşe Yerleştirme Oranı %		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2007	59	18	77	18,97%	28,57%	20,59%
2008	469	272	741	30,10%	70,83%	38,16%
2009	60	35	95	14,39%	22,44%	16,58%
2010	459	73	532	38,83%	24,17%	35,85%
2011	960	201	1.161	26,98%	13,68%	23,10%

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

2008 yılına kadar kurum tarafından işe yerleştirilenlerin sayısında artış gözlenirken, 2009 yılında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumun, İŞKUR performansından öte ekonomik krizin etkisiyle şekillendiği düşünülmektedir. İşe yerleştirmeler kendi içinde değerlendirildiğinde; 2007 yılından bu yana çok büyük ilerleme kaydedilmiştir. Bu durum; Kars ili işverenlerinin, insan kaynağı konusundaki ihtiyaçlarını gidermek amacıyla İŞKUR'dan daha etkin bir biçimde yararlandığını işaret etmektedir. Bu süreç içinde erkeklerin işe yerleşmeleri yaklaşık 16 kat artarken, kadınlarda ise yerleşmeler 11 kattan fazla artış göstermiştir. Bu durum, kadınların iş hayatına geçişi ile ilgili yapılan geçmiş bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca beklendiği üzere işe yerleşmelerin artışı, başvuruların ve işverene takdimlerin artışlarıyla ilişkilidir. 2010 yılı sonu için başvuranların işe yerleşme oranları incelendiğinde; erkekler %38,83 kadınlar ise %24,17 oranı ile iş yerleştirilmiştir. Bu oranlar; İŞKUR yetkilileri tarafından başvuranların sağlıklı analiz edildiği ve işverene yapılan takdimlerin bilinçli gerçekleştiğini göstermektedir.

İş başvurusunda bulunanların cinsiyete göre dağılımında, beş yıllık ortalamada %71' i erkek olmakla birlikte, 2011 yılında iş başvurularındaki erkek oranı %75,3'e yükselmiştir. 2007 – 2011 yılları arasında iş başvurusunda bulunan erkek ve kadınlar yoğun

olarak 20-24 ve 25-29 yaş aralıklarındadır. Beş yıllık ortalama da 20-24 yaş grubunda başvuruda bulunan erkeklerin, toplam başvuranlar içerisindeki payı %15,85 iken, 25-29 yaş grubu arasında beş yıllık ortalama da bu oran %14,75'tir. Aynı şekilde beş yıllık ortalama da 20-24 yaş grubunda başvuruda bulunan işsiz kadınların, toplam başvuranlar içerisindeki payı %7,8 iken, 25-29 yaş grubu arasında beş yıllık ortalama da bu oran %5,13 olmuştur. Bununla birlikte 15-19 yaş grubunda iş başvurusunda bulunan kadınların payı neredeyse tüm yıllarda artış göstermiştir. Bu durum ilde lise eğitimini tamamlamış olarak iş hayatına girmek isteyen kadın nüfusun varlığına işaret etmektedir.

Tüm temel göstergelerde, Kars ilinde eğitim seviyesi artışının istihdam edilme olasılığını arttırdığını ortaya koymaktadır. 30-34 yaş grubunda kadın iş başvurularının artma eğilimi göstermesi, evlilik sonrasında kadınların işgücü piyasasına girmeleri ya da yeniden iş aramalarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Aşağıdaki tabloda İŞKUR'a başvuran işsizlerin yaş ve cinsiyet dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1.24 İŞKUR' a Başvuruların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları, (2007-2011)

Yıllar	15-19		20-24		25-29		30-34	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2007	45	19	181	77	200	41	147	34
2008	114	66	585	223	615	144	411	76
2009	234	126	532	294	416	171	240	121
2010	240	155	640	363	536	301	358	251
2011	370	137	853	417	830	246	755	213
Yıllar	35-39		40-44		45-64		65+	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2007	90	5	76	9	67	7	1	0
2008	305	44	221	31	214	27	5	0
2009	220	119	157	58	179	67	14	2
2010	298	264	208	179	258	172	6	0
2011	652	205	487	137	815	202	18	11

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Kurumda kayıt altına alınan işsizlerin son beş yılda 8.723 kişilik artış gösterdiği görülmektedir. 2007 yılında 1.002 olan erkek kayıtlı işsizlerin sayısı 2011 yılı sonu itibariyle 7.243'tür. Bu farkın ortaya çıkmasında İŞKUR'a kayıtlı erkek işsizlerin 2011 yılındaki radikal artışı şüphesiz etkili olmuştur. Kayıtlı işsizlerin en yoğun görüldüğü yaş sınıfı 25–29'dur. Bu sınıfı, % 21,35'lik oran ile 20–24 yaş grubu ve % 20,7'lik oranı 30–34 yaş grubu izlemektedir. Kars ilinde genç işsiz sayılabilecek 20–34 yaş sınıfı toplam kayıtlı işsizlerin %64,43'ünü oluşturmaktadır. Kayıtlı işsizlerin genç nüfusta toplanması, yapılabilecekler açısından umut vaat edici iken, gerekli önlemlerin alınmaması istihdam noktasında sıkıntı yaratacaktır. Kars ilindeki işsizliğin 2011 yılı sonunda %6 olduğu bilinmektedir. Kayıtlı işsizlerin yaş dağılımı incelendiğinde; 45 yaş üstü grubu toplam içinde oranının da %16,1 ile ilin genel istatistiğini yansıtmaktadır. 45 yaş üstü işsizlerin, -dünyadaki diğer başarılı örneklerde olduğu gibi- meslek edindirilmek yerine "Girişimcilik" eğitimleri ve aktif destekleri ile iş kurma yoluna sevk edilmeleri anlamlı ve sonuç odaklı olacaktır. Bu konuda Tablo 1.25' de kayıtlı işsizlerin yaş ve cinsiyet dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1.25 İŞKUR' a Kayıtlı İşsizlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımları, (2007-2011)

Kars	15-19		20-24		25-29		30-34	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2007	35	18	209	107	295	64	225	43
2008	76	46	433	158	511	129	384	67
2009	100	82	634	301	918	286	710	172
2010	36	27	433	264	858	318	749	190
2011	379	146	1.214	648	1.403	550	1.329	476
Kars	35-39		40-44		45-64		65+	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2007	111	13	68	13	58	6	1	0
2008	257	37	147	25	142	26	0	0
2009	503	132	298	57	361	63	5	1
2010	552	132	335	52	345	63	10	3
2011	1.073	413	743	203	1081	302	21	8

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Kars ilindeki işsizlerin eğitim durumlarına göre, yapılan başvurular ilköğretim ve lise düzeyinde yoğunlaşmaktadır. İlköğretim ve lise düzeyinde yapılan başvuruların, toplam başvurulara oranı 2007 yılında %82,38; 2008 yılında %77,4, 2009 yılında %77,2, 2010 yılında %81,6, 2011 yılında ise %78,4' dür. Bu oranın yüksekliği Kars ilinde işsizliğin dışında eğitim ve mesleksizlik sorununun olduğunu göstermektedir. Bu yorumu işgücüne katılım oranları desteklemektedir.

Kars ilinde 2011 yılı istatistiklerine göre, okuma yazma bilmeyen 15 yaş üstü 48.204 kişi bulunmaktadır. Bunların toplam nüfus içerisindeki payı %6,86'dır. Söz konusu grubun işgücüne katılım oranı dikkate alındığında okuma yazma bilmeyen on kişiden ancak 4'ü iş bulabilmektedir.

İş arayanların eğitim düzeyleri açısından dikkat çeken bir gelişme; 2007 yılından 2011 yılı sonuna dek İŞKUR'a kayıtlı lise ve meslek yüksekokulu mezunu erkek işsizlerin toplam erkekler içindeki oranının genelde azalan bir seyir izlemesidir. Bu durum, ilde gelişme gösteren sanayi ve hizmet sektörlerindeki ara eleman ihtiyacının yoğunlukla erkek çalışanlar ile kapatılmaya çalışıldığının bir göstergesidir. 2011 yılında okuma yazma bilmeyen, meslek yüksekokulu ve yüksek lisans mezunu kadınların artış gösterdiği diğer eğitim düzeylerinde ise azalmalar olduğu görülmektedir. 2011 yılı verilerine göre kadın işsizlerin erkek işsizlerden sayıca fazla olduğu gruplar sadece meslek yüksekokulu mezunlarıdır.

2007 yılından bu yana meslek sahibi kadın ve erkeklerin başvuruları incelendiğinde; kadınların süreç içinde oranının arttığı ancak çoğunlukla erkek başvuru rakamlarının altında kaldığı görülmektedir. 2008 ve 2010 yılları arasında meslek sahibi erkek başvuruları azalmıştır. Söz konusu gösterge; ilde, sanayi sektöründe sıkça istihdam edilen ara eleman ve diğer profesyoneller meslek grupları için erkeklerin daha çok tercih edilmesi geleneğinin devam ettiğinin bir diğer ispatıdır. Tablo 1.26'da başvuruda bulunanların eğitim düzeyleri cinsiyet ayrımına göre gösterilmiştir.

Tablo 1.26 . İŞKUR'a Yapılan Başvuruların Eğitim Durumları, (2007-2011)

Yıllar	Okuma Yazma Bil-meyenler		Okur Yazar Olanlar		İlköğretim		Lise		Meslek Yüksek Okulu		Lisans		Yüksek Lisans ve Doktora		Toplam		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam
2007	14	5	11	6	383	28	309	103	52	34	38	14	0	2	807	192	999
2008	21	17	86	16	1.218	90	804	274	194	129	135	77	12	8	2.470	611	3.081
2009	124	82	49	35	1.035	311	590	341	118	132	69	53	7	4	1.992	958	2.950
2010	149	136	45	105	1.609	830	592	422	95	125	53	63	1	4	2.544	1.685	4.229
2011	274	199	316	96	3.087	667	849	376	135	152	115	73	4	5	4.780	1.568	6.348

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Tablo 1.27'de İŞKUR kayıtlarındaki işe yerleştirilenlerin eğitim durumları cinsiyet ayrımına göre gösterilmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi işe yerleştirmelerin, iş başvurularına oranı 2007 yılında %7,7, 2008 yılında %24,3, 2009 yılında %3,2, 2010 yılında %12,6 ve 2011 yılında %18,3'tür. Genel itibariyle bir artış trendi yaşansa da oranların düşüklüğü; işgücü başvurularında, talebin beklentilerine cevap verme konusunda sıkıntılarının yaşandığını göstermektedir. Yıllar itibariyle işe yerleştirilenler cinsiyet farklılığına göre incelendiğinde, beş yıllık ortalamada işe yerleştirilenlerin yaklaşık %82'si erkek, %18'i ise kadındır. İşe yerleştirilenlerin eğitim durumları ve cinsiyetlerine göre, son beş yıllık ortalamada tüm düzeylerde eğitim almış erkeklerin kadınlara oranla işe yerleştirmeleri görece olarak fazladır.

Tablo 1.27 İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilenlerin Eğitim Durumları, (2007-2011)

Yıllar	Okuma Yazma Bil-meyenler		Okur Yazar Olanlar		İlköğretim		Lise		Meslek Yüksek Okulu		Lisans		Yüksek Lisans + Doktora		Toplam		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam
2007	0	0	0	3	33	3	23	9	3	3	0	0	0	0	59	18	77
2008	0	0	0	0	70	5	42	11	2	13	2	1	0	0	116	30	146
2009	0	0	0	0	29	17	26	10	4	2	1	6	0	0	60	35	95
2010	0	2	6	0	304	30	131	23	13	18	5	0	0	0	459	73	532
2011	0	0	77	10	577	74	231	70	58	39	17	8	0	0	960	201	1.161

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

1.3.3. Tarım-Hayvancılık

İlde nüfusun önemli bir bölümü geçimini tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden sağlamaktadır. Bu iki alan bölge ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Günümüzde gelişen teknoloji ve çeşitli teknikler ile bu faaliyet alanları insanların gıda ihtiyacını karşılamasının yanında sanayi için gerekli hammaddeyi de sağlamaktadır.

İldeki işletmelerin büyük çoğunluğu aile işletmeleridir ve bu işletmelerde çalışanlar, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bölgede tarım sektöründeki istihdamın, tüm istihdam içindeki payı 2009 yılında %64,5 iken 2011 yılında %55,8'e düşmesine rağmen 2011 yılı Türkiye genelindeki tarım istihdam oranından (yüzde 25,5) oldukça yüksektir. Bununla birlikte TRA2 Bölgesinde 2004 yılında %34,5 olan tarım sektörünün Gayri Safi Katma Değer içindeki payı 2008 yılı itibarıyla %24,6'ya gerilemiştir. İlde tarım işletmeleri, arazi büyüklüğü bakımından genellikle büyük ölçekli işletmeler değildir.

Kars, coğrafi yapısı ve sahip olduğu geniş çayır ve mera varlığı nedeniyle özellikle büyükbaş hayvancılık için oldukça elverişli şartlara sahiptir. Geniş meralar ve ikliminin yem bitkisi üretimine uygun olması hayvancılığın bölgede gelişmesine katkıda bulunurken, kışların uzun ve sert geçmesi ise hayvansal üretimi olumsuz etkilemektedir.

İlde tarıma dayalı sanayinin büyük bir kısmını oluşturan süt ürünleri imalat sanayi önemli bir yer tutmaktadır. Süt üretiminin yetersiz oluşu yüksek kurulu kapasiteli tesislerin de aralarında bulunduğu süt işleme tesislerinin düşük kapasite ile çalışmalarına neden olmaktadır. İlde faal olan 63 süt işleme tesisinin günlük süt işleme kapasitesi ortalama 20 ton iken, kapasitelerinin yarısı düzeyinde çalışabilmektedir. İlde hammadde ihtiyacına cevap verebilecek büyüklükte modern bir çiftlik bulunmamaktadır.

Kars zengin flora yapısı ve geniş çayır-mera alanları ile arıcılık konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Yapılan araştırmalarda Kars'ta arıların bal özü alabileceği 600'ün üzerinde bitki çeşidi olduğu belirlenmiştir.

İlde kanatlı hayvan üretimi yaygın olmasına rağmen geçimlik üretim nedeniyle

ekonomik geliri kısıtlı kalmaktadır. İlde kanatlı hayvan varlığının %54,6'sını yumurta tavuğu oluşturmakta iken il için markalaşma potansiyeline sahip olan kaz, ildeki toplam kanatlı hayvan varlığının %28,8'ini oluşturmaktadır. Mevcut 75.222 kaz, Türkiye'deki kazların %11'ini teşkil etmektedir. İlde kaz yetiştiriciliği geleneksel olarak yapılmakta ve beslenen kazlar daha çok il içerisinde tüketilmektedir. Kazın tüyü, karaciğeri, eti ve yumurtası gibi ekonomik değere sahip ürünlerinden henüz yararlanılmamaktadır.

1.3.4. Sanayi

Günümüzde ekonomik büyüme ve buna bağlı refah artışının büyük ölçüde sanayileşme ile mümkün olacağı düşünülmekte; kalkınmanın, planlı ve yenilikçi sanayileşme politikalarının uygulanmasına bağlı olduğu kabul edilmektedir. İmalat sanayi, ekonomik büyümenin lokomotifi konumunda bulunması ve yerel kaynakların farklı bir ürüne dönüşümünü sağlayabilmesi nedeniyle gerek ulusal gerek bölgesel dışa bağımlılığı azaltma konusunda stratejik bir öneme sahiptir. Bir bölgenin ekonomik gelişmişliği imalat sanayi sektöründe yapılan yatırımlar ve üretim kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir.

Kars sanayisi yeterince gelişmemiş ve Türkiye genelindeki sanayileşme hareketinin gerisinde kalmıştır. Bu nedenle sanayi sektörünün hem gayrisafi yurt içi hâsıla içindeki payı hem de istihdama katkısı nispeten düşüktür. Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve hayvancılığa dayalı ve tam olarak sanayileşmemiş temel bir yapı görülmektedir. İlde büyük ölçekli üretim tesisi yok denecek kadar azdır. Sanayi alanında elde edilen hâsılanın tarım, ticaret, ulaşım haberleşme ve devlet hizmetlerinden sonra gelmesi, il sanayisinin tarım ve hayvancılığa dayalı küçük ve orta ölçekli bir profile sahip olduğunu göstermektedir.

Organize Sanayi Bölgesi

Kars Organize Sanayi Bölgesi, Kars-Erzurum karayolunun 10. km'sinde Kafkas Üniversitesi Paşaçayırı Kampüsü yakınında yer almaktadır. 1976 yılında kurulmuş olan OSB'nin altyapı çalışmaları ancak 2002 yılında tamamlanmış ve faaliyete açılmıştır. 1986 yılında OSB içerisindeki 328 dönümlük bir bölüm, Küçük Sanayi Sitesi için ayrılmıştır. Hali hazırda OSB ve KSS iç içe geçmiş durumdadır. OSB'nin kuruluş dönemin-

de işletmelere 15-20 dönümlük nispeten büyük parseller tahsis edilmiş olup, 2011 yılında henüz tahsisatı yapılmamış büyük parseller 5-6 dönümlük daha küçük parsellere bölünmüş ve böylece OSB'de daha fazla işletmenin yer alması amaçlanmıştır.

Tablo 1.28 Organize Sanayi Bölgesinin Genel Özellikleri ve İşyeri-İstihdam Sayıları, (2012)

Organize Sanayi Bölgesi	Kars Organize Sanayi Bölgesi
Faaliyete Başlama Yılı	2002
Alanı (Hektar)	206
Parsel Sayısı	88
Tahsisli Parsel Sayısı	83
Doluluk Oranı (%)	93,2
Mevcut İstihdam (Kişi)	400
Tahsis Yapılan Firma Sayısı	74
Üretimdeki Firma Sayısı	53
Kapalı Firma Sayısı	6
Proje Safhasındaki Firma Sayısı	8
İnşaat Halindeki Firma Sayısı	7

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Üretimde bulunan 53 firmanın 21'i süt ve süt ürünleri imalatı yaparken, 5'i orman ürünleri, 5'i tarım makineleri ve malzemeleri, 4'ü taş kesme, 3 tanesi hazır beton ve kum eleme, 2'si mobilya dekorasyon üzerine, birer firma okul malzemeleri, ekmek, et ürünleri, ısı yalıtım, karo imalatı, temizlik ürünleri, gıda imalatı, karma yem, kağıt havlu-peçete, kilit parke taşı ve metal rekor üzerine imalat yapmaktadır. Kars OSB'de ayrıca çevre hizmetleri ile araç muayene istasyonu olarak faaliyet gösteren birer adet firma bulunmaktadır.

İnşaat safhasında bulunan 6 tanesi 1'i boya, 1'i kereste ve pimapen, 1 tanesi süt ve süt ürünleri, 1'i ambalaj sanayi, 1'i demir imalatı üzerine üretim yapacak olup, bir firma ise elektrik malzemeleri satışı üzerine faaliyet göstermeyi planlamaktadır.

Proje safhasında olan 3 firmanın süt ve süt ürünleri, birer firmanın beton yapı malzemeleri, beton boru imalatı, orman ürünleri, soba plastik imalatı üzerine üretim yapması beklenmektedir. Aynı zamanda İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği'ne tahsis edilen bir süt entegre tesisi ise proje aşamasındadır.

Kars Hayvancılık ve Besi Organize Sanayi Bölgesi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü'nde 179 sicil numarası ile kayıtlı bulunmaktadır. Kurulması düşünülen taşınmaz Kars ili Merkez ilçesi, Kaleiçi Mahallesi Melih Köyü Mevkii üzerinde yapılacak olup, alan 29/01/2004 tarihli ve 5804 Sayılı Kanun'un 5. Maddesi'ne göre hazinece bedelsiz olarak devredilmiştir. Proje sahası, 188 hektarlık bir alandan oluşmaktadır.

Küçük Sanayi Sitesi

İlde OSB'nin yanında 4 adet Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır. İstihdamın bir kısmını da işyeri sayısından önemli sayılabilecek kapasiteye sahip olan 2 adet küçük sanayi sitesi ilde faal haldedir. Bir adet Küçük Sanayi Sitesi yapım aşamasında, 1 Küçük Sanayi Sitesi ise henüz proje aşamasındadır. Küçük sanayi sitelerinde toplamda 326 farklı işletme faaliyet göstermektedir. KSS 'ler içinde yer alan işletmelerin önemli bir kısmını oto tamircileri, oto yedek parça tamircileri, metal ürünleri imalatçıları ve mobilya imalatçıları oluşturmaktadır.

Tablo 1.29'da Kars ilinde faal durumdaki küçük sanayi sitelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1.29 İldeki Küçük Sanayi Sitelerinin İşyeri Sayıları, (2012)

Sıra No	Küçük Sanayi Sitesi Adı	İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
1	Kars Merkez KSS	408	300	108	174
2	Kars Sarıkamış (Belediye) KSS	54	26	128	78
Toplam		462	326	136	71

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

1.3.5. Dış Ticaret

Altyapı yatırımlarını hızlandırması, bölge ekonomisine canlılık getirmesi ve yeni istihdam alanları ile girişimciliği teşvik etmesi gibi etkileri nedeniyle dış ticaret ve lojistik sektörü, halkın gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesine, dolayısıyla Düzey II

Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en az gelişmiş bölgeler arasında yer alan TRA2 Bölgesi'nin kalkınmasına önemli katkılar sağlayacak sektörlerden biridir.

Son yıllarda il, yapımı devam eden Kars uluslararası terminal binası, Ankara-Kars hızlı tren ve Bakü-Tiflis- Kars demiryolu hattı, proje aşamasında olan Kars-İğdır-Nahcivan demiryolu ve Kars Lojistik Merkezi gibi büyük kamu yatırımlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu gelişmeler, bölgenin ve ilin Türkiye'nin dış ticareti açısından ileride çok önemli roller üstleneceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmeler ışığında, ilde sanayi ve ticaretin gelişimi noktasında önemli bir fırsatın var olduğu söylenebilir.

Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun ileri-geri bağlantıları düşünüldüğünde hattın Bakü'den sonra Hazar geçişi ile Türkmenistan'a (devamında Çin'e) ulaştığı görülmektedir. Hat Kars'ın gerisinde Ankara, İstanbul (Marmaray), Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Avusturya, İsviçre, Almanya, Fransa ve İngiltere'ye (Manş Tüneli vasıtasıyla) ulaşmaktadır. Bu durum Londra-Pekin demir yolu hattını tesis etmektedir.

Etüt çalışmaları devam eden Kars-İğdır-Nahcivan demiryolu projesinin ileri bağlantılarında Nahcivan'dan sonra Tebriz-Tahrán-Zahedan ve İslamabad'a ulaşıldığı görülmektedir. Hattın yapılması ile hâlihazırda tek bağlantıyı oluşturan Van-Tebriz hattı dışında Erzurum-Erzincan-Sivas ve Ankara'ya doğrudan ulaşan yeni bir İstanbul-İslamabad koridoru oluşturulmuş olacaktır.

Kars ilinin ithalat ve ihracat rakamları incelendiğinde dış ticarete 2007 yılında bir önceki yıla göre çok büyük bir artış gerçekleşmiştir. Ardından 2008 yılında bir önceki yıl yaşanan artışın aksine büyük bir düşüş gerçekleşmiş ve bu düşüş 2011 yılına kadar devam etmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında ise tekrar bir yükseliş trendine girmiştir. Kriz dönemleri özellikle ihracat rakamlarında kendini belli etmiştir. Tablo 1.30'da Kars ilinin son yedi yıldaki ihracat ve ithalat bilgileri verilmiştir. İlin bir sınır şehri olmasına rağmen 2007 yılı ve sonrasında ihracat rakamları ithalat rakamlarının altına kalmıştır.

Tablo 1.30 Kars İlindeki İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat Rakamları, (2012) (Bin \$)

Kars	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İhracatçı Firma Sayısı	8	6	3	5	2	2	7
İhracat Değeri	1.945	57.363	344	236	159	1.094	3.241
İthalatçı Firma Sayısı	7	7	3	4	5	7	8
İthalat Değeri	1.082	486	686	857	3.048	1.801	3.982

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Kars'ın da içerisinde bulunduğu TRA2 Düzey II Bölgesi illeri 4 ülkeye komşu olup, 3'ü faaliyette olan toplam 7 sınır kapısına sahiptir. Azerbaycan (Nahcivan), Gürcistan ve İran'a ulaşan Dilucu, Türkgözü ve Gürbulak sınır kapıları ülkemizin Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan tarihi, kültürel ve ticari geçitleridir.

Tablo 1.31 Kars İlinin Sektörel Düzeyde İhracat Rakamları, (Bin \$), (2011 – 2012)

Kars	2010-2011	2011-2012
Çelik	0	27
Demir ve Demir Dışı Metaller	0	23
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	280	571
İklimlendirme Sanayi	45	26
Meyve Sebze Mamulleri	0	225
Toplam	325	873

Kaynak: TİM, İller Bazında Sektör Rakamları, İhracat

İlin ihracat değerleri, sektörel ayrıştırma yapılarak incelenecek olursa; gıda imalatının ihracattaki en büyük paya sahip olan sektör olduğu görülmektedir. İlin 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirdiği ihracatın rakamları sektörel düzeyde Tablo 1.31'de verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri ilk sırada yer alırken onu meyve sebze mamulleri takip etmektedir. Bu iki sektör toplam ihracatın % 91'ini kapsamaktadır.

İlin son 5 yıldaki verilerine göre, ildeki dış ticaret hacmi üç katına çıkmıştır. İhracat gerçekleştirilen ülkelerin başında Çin, Azerbaycan, İran, Suriye gelirken, en fazla ithalat yapılan ülkeler ise Almanya, Avusturya, Rusya, Macaristan, Polonya ve Uruguay'dır. 2011 yılı TÜİK dış ticaret istatistiklerine göre Kars, TRA2 Bölgesi ihracat rakamlarının çok gerisinde kalmaktadır. Bölge illerinin gerçekleştirdiği ihracat

miktarının önemli bir kısmı aktif olan sınır kapılarının etkisiyle Ağrı ve Iğdır illerinde gerçekleştirilirken Kars'ın bu alanda son 10 yıl içerisindeki değişimi 0,3 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca 2011 yılı itibariyle ilde 2 ihracatçı, 7 ithalatçı firma faaliyet göstermektedir.

Kars ilinin ihracat rakamları incelendiğinde iklimlendirme sanayi dışında yer alan sektörlerin bir önceki yıla göre artış yaşadığı görülmektedir. Özellikle hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri sektörünün bir önceki yıla kıyaslandığında 2 katından daha fazla bir artış gösterdiği görülmektedir. İklimlendirme sanayi ise bir önceki yıla oranla %42'lik bir düşüş yaşamıştır.

İlin ithalatı ise ihracat ve diğer ekonomik gelişmelere bağlı olarak yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir grafik sergilemiştir. Global krizin kabul edildiği yıllarda ithalatın artışa geçtiği 2007 ve sonraki yıllarda ihracat rakamlarının üstüne çıktığı görülmektedir.

2011 yılında Azerbaycan, toplam 9,8 milyar dolarlık ithalatının %21,2'sini Türkiye'den gerçekleştirirken TRA2 Bölgesi Azerbaycan'a sadece 94,6 milyon dolarlık ihracat yapabirmiştir. Bu rakam Türkiye'nin yaptığı yaklaşık 2 milyar dolarlık ihracatın %4,6'sıdır. İran'a Türkiye'den yapılan toplam 3,6 milyar dolarlık ihracatın sadece 70,7 milyon dolarlık (%2) kısmı TRA2 Bölgesi illerinden gerçekleştirilmiştir.

Kars ili 2012 yılında toplam 4 farklı ülkeye ihracat yapmıştır. En fazla ihracat yaptığı ülke Azerbaycan'dır. Bu ülkeye yapılan ihracat toplam ihracatın %65'ine denk gelmektedir. Azerbaycan'ı %25,7'lik oranla Fransa, %5,7'lik oranla Gürcistan, %2,9'luk oranla Bulgaristan takip etmiştir. Kars'ın en fazla ihracat yaptığı ülkeler 2011 yılı için incelendiğinde ilk sırada yine Azerbaycan yer almaktadır. Azerbaycan'ın 2011 yılı ihracat rakamlarındaki payı % 86 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında ihracat yapılan ülkeler içinde bulunan Suriye %10'luk bir payla o yıl içerisinde ikinci sırada yer alırken 2012 yılı içerisinde Suriye ile bir ihracat faaliyeti yürütülmemiştir. Bunun nedeni hiç kuşkusuz şuan Suriye'de yaşanan iç savaş ve bunun ülkemize yansımalarıdır. Kars ilinin son iki yıl içerisindeki ihracat rakamları ve bunları ülkelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.32 Kars İlinin Ülkelere Göre İhracatı, (2012)

Kars'ın İhracatı	2011		2012	
	Toplam (Bin \$)	Yüzde	Toplam (Bin \$)	Yüzde
Azerbaycan-Nahcivan	280	86,15	571	65,41
Bulgaristan	12	3,69	26	2,98
Fransa	0	0,00	225	25,77
Gürcistan	0	0,00	50	5,73
Suriye Arap Cum.	33	10,15	0	0,00

Kaynak: TİM, İller Bazında Ülke Rakamları, İhracat

Bununla birlikte hâlihazırda Türkiye, Azerbaycan, İran ve Gürcistan'dan yıllık toplam 14,2 milyar dolarlık mal almakta ve bu ülkelere toplam 6,7 milyar dolarlık mal satmaktadır. Söz konusu ülkelerin Türkiye'ye ihraç ettikleri ve Türkiye'den ithal ettikleri başlıca ürün grupları Tablo 1.33 ve 1.34'te yer almaktadır.

Tablo 1.33 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler, (2012)

Azerbaycan	Gürcistan	İran
Mineral yakıtlar, petrol ve türevleri	Demir hurdası	Ham petrol
Plastikler ve mamuller	Ferro alyaj	Doğalgaz
Organik Kimyasal Maddeler	Taş kömürü	Plastikler ve mamulleri
Mensucattan Mamul Diğer Eşya	Azotlu gübreler	Bakır
Ham deriler (kürkler hariç) ve köseleler	Elektrik enerjisi	İşlenmemiş çinko

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Müşavirlikleri Verileri

Tablo 1.34 Azerbaycan, Gürcistan ve İran'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler, (2012)

Azerbaycan	Gürcistan	İran
Makineler, mekanik cihazlar	Plastikten boru, hortum	İşlenmemiş altın
Demir ve çelikten eşya	Demirden inşaat malzemeleri	Portakal
Elektrikli makine, cihazlar, yedek parçalar	Motorlu taşıtlar	Tavuk yumurtaları
Plastik ve plastikten mamul eşya	Soğutucu ve dondurucu	Çamaşır makineleri
Motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları	İzole edilmiş tel-kablo	Şilte, yatak takımı, yatak çarşafı

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Müşavirlikleri Verileri

2011 yılı TÜİK dış ticaret istatistiklerine göre Kars, TRA2 Bölgesi ihracat rakamlarının çok gerisinde kalmaktadır. Bölge illerinin gerçekleştirdiği ihracat miktarının önemli bir kısmı aktif olan sınır kapılarının etkisiyle Ağrı ve Iğdır illerinde gerçekleştirilirken Kars'ın bu alanda son 10 yıl içerisindeki değişimi 0,3 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır.

Bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesinde, TRA2 Bölgesi'nin sahip olduğu stratejik konum, bölgede gerçekleştirilmesi planlanan büyük ölçekli yatırımlar ve sınır kapıları Kars ve bölge illeri için avantaj teşkil etmektedir. Bu noktada bölgesel ve ulusal hedeflere ulaşılması için komşu ülkeler ile gerçekleştirilecek olan her yönlü ticaret önem arz etmektedir.

1.3.6. Turizm

Kars, ülkemizin başlıca kış turizm merkezlerinden biri olup kültür turizmi açısından da tarihin çok eski dönemlerine uzanan antik kalıntıları ve ören yerleriyle bir cazibe merkezidir. Sarıçam ormanları ve sadece Alp Dağları'nda bulunabilen kristal kara sahip Sarıkamış Kayak Merkezi, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan ve yüzyıllarca medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Ani Antik Şehri, 182 farklı kuş çeşidi ile dünyanın birçok yerinden ziyaretçi akınına uğrayan Kuyucuk Kuş Cenneti, Anadolu'ya gelen ilk evliya alperenlerden Ebul Hasan Harakani Türbesi ve Camisi, Kars Kalesi, Baltık Mimarisiyle Kars şehri ve sınırlarının bir kısmı Kars'ta bulunan Çıldır Gölü ilk aklı gelen turizm değerleridir.

Kars'ın doğal, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan turizm arz kaynakları ve turizm altyapısı bölge potansiyelinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 1.35 Kars İlinde Bulunan Yatırım Belgeli Tesisler, (2012)

Sınıfı	Belge Tarihi	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
3 Yıldızlı	1998	78	174
3 Yıldızlı	2010	20	40
3 Yıldızlı	2011	15	30
2 Yıldızlı	2011	37	74
Toplam		150	318

Kaynak: Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre, Kars il sınırları içerisinde yer alan 4 adet turizm yatırım belgeli tesisin tamamı Sarıkamış ilçesinde bulunmaktadır. Söz konusu tesislerden üçü %95 seviyesinde tamamlanmış olup 2012-2013 kış sezonunda hizmete açılacaktır. 2 yıldızlı olan diğer tesisin ise 2013 yılı içerisinde faaliyete geçeceği belirtilmektedir.

Tablo 1.36 Kars İlinde Bulunan İşletme Belgeli Tesisler, (2012)

İl-İlçe	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kars	4 Yıldızlı	150	304
Kars	4 Yıldızlı	64	136
Kars	3 Yıldızlı	50	85
Sarıkamış	3 Yıldızlı	55	109
Sarıkamış	3 Yıldızlı	45	114
Sarıkamış	3 Yıldızlı	21	44
Kars	2 Yıldızlı	30	48
Kars	Özel Tesis	8	20
Toplam		423	860

Kaynak: Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

İlde yer alan 9 turizm işletme belgeli tesisten 6 tanesi şehir merkezinde, 3 tanesi ise Sarıkamış ilçesinde olup bu tesislerin 423 oda, 860 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Kars'ta 150 kişi kapasiteye sahip turizm işletme belgeli 1 adet birinci sınıf lokanta bulunmaktadır.

Aynı gelişim ziyaretçi sayıları için geçerli değildir. Toplamlara bakıldığında, son yıllarda düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu durum aldatıcı olabilir, zira turistik amaçlı ziyaretlerin artış göstermesi gelecek açısından sevindiricidir.

Tablo 1.37 Kars İli Turizm İşletme ve Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama Durumu (2009-2011)

Konaklama	Turizm İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Yerli	40.398	44.011	40.676	52.900	87.346	70.449
Yabancı	5.975	11.920	13.084	2.890	3.721	3.734
Toplam	46.373	55.931	53.760	55.790	91.067	74.183

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Konaklama istatistiklerine göre, 2011 yılı itibariyle turizm işletme belgeli tesislerde 40.676'sı yerli, 13.084'ü yabancı olmak üzere toplamda 53.760 kişi konaklamıştır. Aynı yıl belediye belgeli tesislerde ise durum 3.734'ü yabancı, 70.449'u yerli olmak üzere toplamda 74.183 kişidir. Kars'ta yer alan turizm belgeli tesislerde konaklayan yerli ve yabancı turistlerin TRA Bölgesi içindeki payı (yerli-256.344 / yabancı-44.432) sırasıyla %15'i ve %29'dur. Ülke genelinde ise il konaklama sayıları açısından Türkiye'deki yerli turistlerin (14.350.129) %0,28'ini, yabancı turistlerin ise (19.264.058) %0,06'sını oluşturmaktadır. Belediye belgeli tesislerde ise il, konaklayan yerli turist sayısı bakımından TRA Bölgesinin (497.273) %14'ü içermekte iken bu durum yabancı turistlerde (TRA- 45.698) %8 seviyesindedir. Söz konusu tesislerde konaklayan turist sayısı ülke genelindeki yerli turistlerin (TR-15.565.115) %0,45'i, yabancı turistlerin (TR- 6.846.474) ise %0,05'i seviyesindedir.

1.3.7. Bankacılık

İlde faaliyet gösteren banka ve banka şubesi sayılarında yıllar itibariyle artış söz konusu olup, 2003 yılında ilde 18 banka şubesi bulunurken 2011 yılında şube sayısı 22'ye çıkmıştır. Kars bankacılık sektörü kredi-mevduat ilişkisi açısından incelendiğinde; ilde kullanılan toplam kredilerin toplam mevduata oranı 2003 yılında %39 iken 2011 yılında %161 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Bu durum süreç içerisinde il ekonomisindeki konjonktür ve banka müşterilerinin risk dengesinin değişimini gözler önüne sermektedir. Türkiye genelinde 2011 yılı itibariyle toplam kredilerin toplam mevduatlara oranının ise %94 olduğu görülmektedir. Bankaların aracılık faaliyetlerinin etkinlik göstergeleri arasında kabul edilmektedir. Bankaların mevduatın krediye dönüşüm oranını yüksek tutabilmek için yoğun biçimde rekabet etmek zorunda olduklarını ortaya koymaktadır. İl bankacılık sektöründeki rekabet aracılık fonksiyonunun gelişmesine yardımcı olmakta; sonuçta ildeki üretim, istihdam, büyüme ve refah artışına katkı sağlamaktadır.

1.3.8. Kamu Yatırımları

2012 yılı kamu yatırım programında gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlere göre, TRA2 Bölgesi'nin ülke geneline göre aldığı pay yüzde 1,2'dir. Bölge illerinde en fazla yatırımın 144,2 milyon TL ile eğitim sektörüne yapılması öngörülmüştür. Bölgede-

ki üniversitelere ve Milli Eğitim Bakanlığına ait altyapı yatırımları rakamın bu kadar yüksek olmasının nedenidir.

Tablo 1.38 TRA2 Bölgesi ve İllerindeki Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, (Bin TL, 2012)

Yatırım Cinsi	Kars		TRA2	TÜRKİYE	TRA2 / TR (%)
Konut	10.700	7,40%	101.881	479.845	21,2
Eğitim	34.254	23,80%	144.208	6.491.136	2,2
Tarım	26.174	18,20%	63.981	5.852.392	1,1
Sağlık	19.552	13,60%	35.804	2.161.600	1,7
Ulaştırma - Haberleşme	33.594	23,30%	81.032	13.877.595	0,6
Turizm	30	0,00%	80	294.439	-
Madencilik	385	0,30%	839	1.208.400	0,1
İmalat	-	-	-	538.050	-
Enerji	750	0,50%	1.872	3.732.935	0,1
Diğer	18.438	12,80%	88.842	9.797.895	0,9
Toplam	143.877	100,00%	518.539	44.434.287	1,2

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı

2012 yılı itibariyle Kars'a gerçekleştirilen yatırımların %23,8'i eğitim, %18,2'si tarım,%13,6'sı sağlık ve% 23,3'ü ulaştırma-haberleşme sektörlerinde yapılmıştır. Ulaştırma-haberleşme sektöründe yer alan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı yatırım miktarının bu kadar yüksek olmasının başlıca sebebidir. Turizm, madencilik ve enerji sektörlerine yapılan yatırımların oranı %1'i geçmezken 2012 yılında imalat sanayi sektörüne kamu harcamaları adına herhangi bir kaynak aktarılmamıştır.

Tablo 1.39 TRA2 Bölgesi İlleri ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Kamu Harcaması, (2000, 2011)

Bölge	Yıllar	Konut	Eğitim	Tarım	Sağlık	Ulaştırma - Haberleşme	Turizm	Madencilik	İmalat	Enerji	Diğer K. Hiz	Toplam
Kars	2000	0,1	10	4,9	2,2	-	0	0,5	-	-	3,8	21,6
	2011	35	112	85,6	63,9	109,9	0,1	1,3	-	2,5	60,3	470,6
TRA2	2000	0,2	5,4	5,7	1,4	1,3	0,4	0,2	0,2	0	1,5	16,3
	2011	65,4	92,6	41,1	23	52	0,1	0,5	-	1,2	57	332,9
Türkiye	2000	5,6	14,7	5,9	5,6	26,5	0,5	1,4	5,9	17,7	28,6	112,3
	2011	6,4	86,9	78,3	28,9	185,7	3,9	16,2	7,2	50	131,1	594,6

Kaynak: Kamu Yatırımları, T.C. Kalkınma Bakanlığı

2000 yılı itibariyle kişi başına kamu yatırım harcaması Kars ilinde 22 TL, Türkiye genelinde ise 112 TL olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına kamu yatırım harcamaları bakımından Kars'ın Türkiye genelinin çok altında kalmıştır. 2011 yılı verilerine göre, Kars'ta gerçekleştirilen kişi başına kamu yatırımı harcaması 471 TL, TRA2 Bölgesi'nde 333 TL ve Türkiye genelinde ise 594 TL'dir. 2000 ve 2011 yıllarına ilişkin istatistikler karşılaştırıldığında, önceki yıllarda ülke geneli ile arasında büyük farklar bulunan bölge illerinde son yıllarda bu noktada önemli bir gelişme yaşandığı, ilin ülke ortalamasına eriştiği söylenebilmektedir.

Kişi başına yapılan kamu harcamaları aynı zamanda sektörler bakımından 2000 ve 2011 yılları için karşılaştırmalı olarak incelendiğinde kamu yatırımlarının seyri açısından il ve TRA2 Bölgesi için önemli bulgular elde edilmiştir.

Konut sektöründe yapılan kişi başına kamu harcaması 2000 yılında 0,1 TL iken bu rakam ülke genelinde 5,6 TL olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise sektöre yönelik olarak yapılan yatırım ilde kişi başına 35 TL, ülke genelinde ise 6,4 TL'dir. Ülke geneli ile karşılaştırıldığında konut sektöründe önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilmektedir. Son yıllarda yapılan lojman ve afet konutları ile TOKİ'nin gerçekleştirdiği toplu konut projelerinin yanı sıra özel sektörün de bu alandaki yatırımları dikkat çekmektedir. Kişi başına eğitim harcamalarında 2000 yılı itibariyle ülke genelinde 14,7 TL ve il genelinde 10 TL olan tutarlar, 2011 yılında Türkiye'de 86,9 TL, il genelinde ise 112 TL olarak aktarılmıştır. Özellikle son yıllarda il merkezi başta olmak üzere ilçelerde açılan ilköğretim okulları, anadolu liseleri ve fen lisesi yatırımlarının yanında üniversitenin her geçen yıl kapasitesini arttırması bu alanda ilin 2011 yılında ülke genelinin üstünde yer almasına olanak sağlamıştır. Tarımsal faaliyetlere yönelik yapılan yatırımlarda il, ülke geneli ile yaklaşık değerlere sahiptir. İlde Devlet Su İşleri'nin yaptığı baraj inşaatları ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün arazi toplulaştırma çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Sağlık sektöründe kişi başına yapılan kamu yatırımlarında il için 2000 yılında 2,2 TL olan harcama miktarı 2011 yılında 63,9 TL'dir. TRA2 Bölgesi için bu istatistik 2011 yılı itibariyle 23 TL'dir. İlde yer alan tıp fakültesi hastanesinin hizmete açılması, devlet hastanesi ve doğum çocuk bakımevi ve ilçelerdeki entegre hastane projeleri son yıllarda bu alanda yapılan önemli yatırımlar olarak dikkat çekmektedir. Ulaştırma ve haberleşme yatırımları incelendiğinde bölgede son yıllarda yapılan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu inşaatı, Kars havalimanı

terminal binası ve karayollarının yol yapım çalışmalarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu noktada ilin stratejik önemine istinaden ile lojistik ve ulaştırma ile ilgili büyük çaplı yatırımların yapıldığı söylenebilir.

2000 ve 2011 yıllarında imalat sanayi alanına yönelik ilde herhangi bir yatırım planının olmaması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Selim barajı, Kars barajı, Bakü–Tiflis–Kars Demiryolu Hattı, Kars Havaalanı Terminal Binası İnşaatı çalışmaları Kars ilinin ön plana çıkan bazı kamu yatırımlarına örnek olarak gösterilebilir.

2. KARS İLİ İŞGÜCÜ PİYASASI ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Bütün toplumlar ekonomik yapıları, yönetim biçimleri ve ekonomik organizasyonlarına bakılmaksızın ne üretileceği, nasıl üretileceği ve elde edilen hasılanın nasıl dağıtılacağı konusunda karar vermek zorundadır. Bu kararlar tüketicilerin istekleri, hangi teknolojileri kullanarak üretimin gerçekleştirileceği, hangi yetenekteki çalışanların bu üretimde çalışacağı ile üretimin nerede yapılacağını da bilmeyi gerektirmektedir. Toplumda çalışanların işe yerleştirildiği ve istihdam kararlarını verdikleri piyasaya iş piyasası denmektedir. Her piyasada oluşu gibi iş piyasasında da arz ve talep söz konusudur. İş piyasası, emeğini arz edenler ile emek talebinde bulunanların birbirini aradığı bir piyasadır.

Serhat Kalkınma Ajansı'nın faaliyet gösterdiği TRA2 Düzey II Bölgesi illerinde sosyal ve ekonomik hayatın en önemli sorunları arasında işsizlik ve istihdam sorunu yer almaktadır. Ajans tarafından hazırlanan 2010-2013 Bölge Planı'nda da bu sorun detaylı bir şekilde incelenmiş ve bölge planı çerçevesinde belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda, bölge illerinde işgücü piyasası analizi yapılmasına karar verilmiştir.

Bu doğrultuda Ajans uzmanları, İŞKUR Genel Müdürlüğü, Bölge illeri İŞKUR İl Müdürlükleri, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Danışma Kurulu temsilcilerinin katılımı ile toplantılar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılarda çalışmanın amacı, kapsamı ve hedefleri ile İl Müdürlüklerinin çalışmaya katkıları belirlenmiştir. Ajans ve İŞKUR Genel Müdürlüğü uzmanları tarafından hazırlanan bilgilendirme mektubu, işveren ve işsizlik soru formu son haline getirilmiştir. Çalışmanın ilk aşaması olarak; Ajans 2011 yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programında "Ağrı'nın İşgücü Piyasası Mercek Altında" projesi ile destek almaya hak kazanan Ağrı İŞKUR İl Müdürlüğü ile ortak bir çalışma yürütülmüş ve araştırma 2012 yılında hazırlanan rapor ile sonlandırılmıştır. Bu çalışmanın akabinde sağlıklı bir veri tabanı elde etmek amacıyla 4 ilde tamsayım yapılarak İşyeri Envanteri oluşturulmuştur. Söz konusu veri tabanı kullanılarak Kars İli İşgücü Piyasası Araştırmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Araştırmanın konusu, sosyal, ekonomik, mali göstergeler ve saha çalışmaları doğrultusunda işgücünün, istihdamın ve işsizliğin mevcut durumunu ve gelişim dina-

miklerini saptayarak Kars ilinin işgücü piyasasının analiz edilmesi, işgücü talebinin en etkin bir biçimde karşılanmasına olanak sağlanmasıdır. Bu çerçevede Kars ilinde öne çıkan sektörlerin mevcut durumlarının yanı sıra potansiyelleri ortaya konularak, işgücüne ilişkin geleceğe yönelik sektörel politikalar üretilecektir.

Araştırma sonunda, Kars ili, çevre iller, bölge ve ülkenin potansiyelleri ile küresel değişimlerin de etkisi dikkate alınarak aşağıdaki konular için bir bilgi kaynağı oluşturulacaktır.

- İlin işgücü arzının nicelik ve nitelik yönüyle ortaya koyulması
- İşgücü talebinin ve yapısal özelliklerinin saptanması
- İhtiyaç duyulan işgücünün özelliklerinin saptanması
- İldeki istihdamın yapısal özelliklerinin saptanması
- İlde iş arayanlar için iş arama sürecinin etkinliğinin saptanması
- İldeki çalışma koşulları
- İşsizlik ve mesleksizlik ayırımının yapılarak meslek edindirmeye yönelik kurs, sertifika programı, eğitim önermelerinin yapılması

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler, karşılaştırmalı üstünlükler temelinde yerel ekonomilerin önemini artırmış ve uzmanlaşma stratejilerini değiştirmiştir. Küreselleşme olgusu, belirli sektörlerde uzmanlaşma yeteneği gösterebilen illerin ve/veya bölgelerin rekabet avantajı elde etmelerine yol açmıştır. Çalışmanın amacı, Kars ilinin kalkınma çabalarına destek olacak şekilde, ilin sektörel gelişimini ortaya koymak, işgücü piyasasına ilişkin en gerçekçi ve güncel durumu belirlemek, bu çerçevede sektörlerin ihtiyaç duyduğu işgücünün tespit edilerek; ilin gelecek dönemlerdeki işgücü piyasasına yönelik istihdam politikalarının geliştirilmesinde karar alıcılara yardımcı olmaktır.

Proje hem amaçları doğrultusunda, hem de uygulandığı il ve bölge göz önüne alınarak incelendiğinde çok büyük önem taşımaktadır. İşgücü piyasası analiz çalışma-

sının Kars ilinde geniş kapsamda ilk defa uygulanıyor olması, işsizlikle ve mesleksizlikle mücadelede karar alıcılara yol gösterici bir nitelik taşıması ve daha sonra farklı illerde uygulanacak işgücü piyasası analiz çalışmalarına model teşkil etmesi açısından son derece önemlidir.

2.3. Araştırmanın Veri Seti ve Sınırlılıkları

İşgücü piyasası araştırmasında kullanılmak üzere farklı kaynaklardan çok yönlü veri toplanmıştır. Çalışmada kullanılan işgücü piyasasına ilişkin veriler öncelikli olarak Serhat Kalkınma Ajansı tarafından gerçekleştirilen Kars İli İşyeri Envanter Sayımı çalışması sonucunda oluşturulan veri tabanı ile Sosyal Güvenlik Kurumu Genel Müdürlüğü veri tabanından sağlanmıştır.

Bununla birlikte işgücü piyasasının mevcut durumu, işgücü arz ve talebinin yapısı, temininde güçlük çekilen meslekler ve sektörel yapıdaki değişimlere bağlı olarak yeni iş alanlarının belirlenmesi amacıyla işverenlere ve işsizlere yönelik soru formları hazırlanmıştır. İşgücü piyasa analiz çalışmasının daha kapsamlı olması ve ilin istihdam yapısının net bir biçimde anlaşılabilmesi için işgücü talebinin yanında işgücü arzı da incelenmiştir. Bu çerçevede Serhat Kalkınma Ajansı ve Kars İŞKUR İl Müdürlüğü ortak çalışmasıyla uygulanmış olan İşsiz Araştırması Çalışması'na ait verilerden de faydalanılmıştır.

İlin sosyo-ekonomik yapısının ortaya konulması amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlardan (Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Sosyal Güvenlik Kurumu, Valilik İl Koordinasyon ve Planlama Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediye) temel analizlerde kullanılmak üzere veriler istenmiş ve bu verilere ulaşılmıştır. Aynı zamanda Serhat Kalkınma Ajansı uzmanları tarafından hazırlanan "Kars İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları" raporundan da faydalanılmıştır.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı; bazı kurumların sektörlere ilişkin ihtiyaç duyulan bilgileri verememeleridir. Bunun sebebi olumsuz tutumları değil, bu bilgilere sahip olmamalarıdır. Bu sebeple, birtakım başlıklar Kars iline özgü değil, bölgesel olarak değerlendirilmiş ve analiz edilmiş işgücü piyasasının gelecek için öngörülere sadece 1 yıl için ortaya konulabilmiştir.

Bazı işletmelerin soru formlarının uygulanmasına ilişkin görüşme talebini geri çevirmeleri ve rekabet olgusu nedeniyle araştırmaya kapalı oluşları bir diğer sınırlılıktır. Tüm soru formları, analiz sürecine dahil edilmeden önce güvenilirlik analizinden geçirilmiştir. Bunların bazıları, birbirleriyle çelişen cevaplar nedeniyle analiz sürecinin dışında bırakılmıştır.

Çalışma kapsamında örneklem içerisinde yer alan işletmelerin bir kısmına kış mevsiminde faaliyetlerini durdurmaları nedeniyle ulaşılamamıştır. Örneklem kapsamına alınan işletmelerden bazıları ise bilgi vermek istememiş ve dolayısıyla çalışmaya katılmamıştır. Ayrıca bir kısmına ulaşılsa da yetkili biri ile görüşüp, soru formunu uygulamak mümkün olmamıştır. Söz konusu durum soru formunun yedek örnek birimlerine uygulanması ile giderilmeye çalışılmıştır. Soru formu uygulamasında NACE Rev.2 ayrımı dikkate alınmış Tarım, Ormançılık ve Balıkçılık faaliyetleri sektörel kapsam dışına alınmıştır.

Uygulanan analizlerde kullanılan değişkenler dışındaki faktörlerin sabit kaldığı varsayılmıştır. Çalışmada, SPSS 13.0 paket programı kullanılarak uygulanan analizler aracılığı ile belirtilen amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca uygulanan tahmin modellerine ilişkin olarak elde edilen sonuçların güvenilirliğinin, tahmin edilen sürenin uzamasına bağlı olarak sapma göstereceği unutulmamalıdır.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

2.4.1. Saha Çalışmaları

Araştırma kapsamında işletmelere 2013 yılı Şubat ayı içerisinde toplamda 1.097 adet soru formu uygulanmıştır. İşletmeler istihdam ettikleri çalışan sayılarına göre ayrıştırılmış ve 1 – 9 çalışanlı işletmelerden 994; 10 – 49 çalışanlı işletmelerden 78; 50 üzeri çalışanı olan işletmelerden 3 adet olmak üzere toplam 1.075 adet soru formu ile analiz sürecine geçilmiştir.

Serhat Kalkınma Ajansı uzmanları tarafından %90 güvenilirlik düzeyinde (+-) %3 örnekleme hatası ile yeterli sonuç alınabilmesi için bir örnek belirlenmiştir. Bu kapsamda 3 ve daha fazla çalışana sahip olan işyerlerinin yanı sıra Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitesi içerisinde faaliyet gösteren işletmelerin tamamı araştır-

maya dahil edilmiştir. Ayrıca 3'ten az çalışana sahip işletmeler ise İşyeri Envanteri çalışmasındaki sektörel ağırlıklar dikkate alınarak basit olasılıklı örneklem metodu ile saptanmıştır.

İşgücü piyasası analiz çalışmasının daha verimli olması amacıyla işgücünün arz yapısı da incelenmiştir. Bu bağlamda Serhat Kalkınma Ajansı ve Kars İŞKUR İl Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen 297 adet işsiz soru formu analize alınmıştır.

İşverene yönelik hazırlanan soru formunda;

- İşletmenin temel yapısı,
- Çeşitli kurumlardan destek alıp almadığı,
- Son 12 ay içerisinde işe alınan (istihdam edilen) ve işten çıkarılan işgücü sayısı,
- Önümüzdeki 1 yıl içerisinde işgücü istihdamında bir artış ya da azalış yaşama durumu,
- İşletmenin son 5 yıl içerisinde yaptığı yatırımlar ve bunların işgücüne olan etkisi,
- Çalışanların mesleki eğitim durumu,
- Mesleki eğitime sahip çalışan sayısı,
- Çalışanlara yönelik verilen eğitimler ve çalışanların eğitim ihtiyaçları,
- Çalışanlara yönelik eğitim planlaması yapma durumu,
- Çalışanların nitelikleri,
- Temininde güçlük çekilen meslekler,

gibi konularda sorular kullanılmıştır.

Kayıtlı işsizlere yönelik olarak hazırlanan soru formunda;

- Öğrenim durumu,
- İş deneyimi olma durumu,
- En son çalışılan işten ayrılma sebepleri,

- Daha önceki işten kazanılan aylık ücret,
- İş aranılan meslek,
- İş arama süresi,
- İş arama sürecinde kullanılmış olan yöntemler,
- Son 1 yıl içerisinde mesleki eğitim alma durumu,
- Çalışmak istenen işten aylık ücret beklentisi,
- Çalışmak istenen işten beklentiler

hususlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

2.4.2. İstatistiki ve Ekonometrik Analizler

Çalışmanın bu bölümünde, projede kullanılan istatistiki ve ekonometrik analizlerin teknik açıklamaları ve hangi amaçlarla kullanıldıkları açıklanmaktadır.

İşgücü Arz ve Talebinde Öne Çıkan Değişkenlerin Belirlenmesi

İşveren, işletmelerin çalışanları ve kayıtlı işsizlere ait çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak adına, çapraz tablo analizi uygulanmıştır. Bu sebeple soru formlarında yer alan değişkenlerden birbirleriyle anlamlı bir ilişkiye sahip olacağı düşünülen biri işgücü ve işveren parametrelerinden diğeri ise kayıtlı işsizlere ait parametrelerden oluşan iki adet tabulasyon planı ortaya konmuş ve analizler bu tablolar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda belirlenen meslek ayrıntıları ISCO ile uyumlu olan ve Türkiye İş Kurumu tarafından oluşturulan Türk Meslekler Sözlüğü (TMS) bağlamında analiz edilmiştir.

Gelecek İşgücü Arz ve Talebinin Tahmini

İşgücü arz ve talebinde geçmiş verilerden hareketle gelecekte ne tür bir gelişme olacağını tahmini açılan kapanan işletme sayıları, işyeri açma ruhsat sayıları ve bunun gibi önemli bulunan ve elde edilen veriler ışığında gerçekleştirilmektedir.

Elde edilen bu verilerle zaman serisi analizleri yapılmaktadır. Zaman Serisi Analizi, ilgilenilen bir büyüklüğün zaman içerisinde sıralanmış ölçümlerinin bir kümesidir. Zaman serisi ile ilgili bu analizin yapılma amacı ise, gözlem kümesince temsil edilen gerçeğin anlaşılması ve zaman serisindeki değişkenlerin gelecekteki değerlerinin doğru bir şekilde tahmin (forecast) edilmesidir. Gelecek İşgücü Arz ve Talebinin Tahmininde aşağıdaki amaç soruları zaman serileri analizleri yardımıyla cevaplanmaya çalışılacaktır. Uygulamada izlenen adımlar şu şekildedir;

- Belirlenen Zaman serisinin özelliklerinin; kartezyen ve otekorelasyon grafikleri ile incelenmesi,
- Serinin durağanlığının incelenmesi ve durağan olmaması durumunda serinin durağanlaştırılması,
- Modelin belirlenmesi için otekorelasyon ve kısmi otekorelasyon grafiklerinin incelenmesi,
- En uygun modelin belirlenmesi için, anlamlı bulunan her modelin Schwarz ve Akaike kriterleri göz önünde bulundurularak seçim yapılması,
- Değişen varyanslılık sorununun olup olmadığının incelenmesi için 3. Gecikmeye kadar ARCH LM testinin uygulanması ve Tahmin yapılması

Yukarıda bahsedilen ve zaman serisi analizi uygulanan verilerin bir kısmının kurumlardan temin edilememesi ve elde edilen bazı verilerin de Serhat Kalkınma Ajansı tarafından gerçekleştirilen Kars İli İşyeri Envanter sayım sonuçları ile uyumlu olmaması nedeniyle gelecek yıllara ait arz ve talep tahminleri sadece 1 yıl için yapılmış birtakım hususlar analiz edilememiştir.

3. SAHA ÇALIŞMASI ve ANALİZ SONUÇLARI

Araştırmanın bu kısmında, Kars ili İşyeri Envanteri sayımında belirlenen 3.777 işletmeden 1.075'ini (%35) kapsayan analiz çalışması sonuçları yer almaktadır. Bu bölümde sırasıyla; işletmelerin işgücü talebi ve işgücü arzının yapısına ilişkin temel istatistikler, çalışanların mesleki eğitim yapısı, işletmelerin istihdam ve işten çıkarma istatistikleri, işgücü temininde güçlük çekilen meslek grupları, işletmelerin son beş yıl içerisinde yapmış oldukları yatırımlar ve işletmelerin kamu kurumu destek ve hibelerinden yararlanma durumları incelenmektedir. Elde edilen sonuçların özgün politika önerilerine dönüştürülebilmesi için yukarıda sıralanan başlıklar arasındaki etkileşimlere sıklıkla dikkat çekilmektedir. İlin ticari hayatının, işletmelerin işgücü talebinin ve işgücü arzının özellikleri çok sayıda tanımlayıcı istatistik ve çapraz analizle açıklanmaktadır. Bu bölümde yer alacak tüm istatistikler ve çıkarımlar analiz edilen işletmelerden temin edilen verileri yansıtmaktadır.

3.1. İşletmelerin ve İşgücü Arzının Yapısına İlişkin Temel İstatistikler

Kars ilindeki işletmelerin yapısına ilişkin temel istatistikler işletmelerin faaliyet yapısı, istihdam yapısı ve faaliyetlerde mevsimselliğin etkileri başlıkları altında toplanmıştır. Bu kapsamda incelenen işletmelerin Kars ili içerisindeki dağılımı Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1 İşletmelerin İlçelere Göre Dağılımı

İlçe	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Akyaka	10	0,93
Arpaçay	22	2,05
Digor	10	0,93
Kağızman	62	5,77
Merkez	842	78,33
Sarıkamış	94	8,74
Selim	25	2,33
Susuz	10	0,93
Genel Toplam	1.075	100,00

Araştırma kapsamındaki işletmelerin %78'i il merkezinde faaliyet göstermektedir. Sarıkamış ve Kağızman ilçeleri ise merkez ilçeyi takip etmektedir. Analizin istatistiksel olarak güvenilirliği açısından örnek işletme sayısının ilçeler arasındaki dağılımının işyeri envanteri sonuçlarına uyumlu olması hedeflenmiştir. İlde faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir kısmının merkez ilçede oluşu nüfusun ilçeler arası dağılımının yanı sıra, organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesinin varlığı ve şehrin ticari hayatında rolü büyük olan orman ürünleri, süt ürünleri gibi faaliyet kollarının merkez ilçede tesis edilmiş olması ile ilgilidir. Yeni gelişmekte olan kış turizmi ve buna bağlı olarak otelcilik faaliyetleri Sarıkamış'ın işletme sayısı ve istihdam açısından diğer ilçelere göre daha büyük paya sahip olmasını sağlamaktadır. İklim koşullarının göreceli olarak daha elverişli olduğu Kağızman da yerleşim ve işletme sayısı açısından diğer ilçelere göre avantajlıdır.

İlin iktisadi hayatının zaman içerisinde gelişimi hakkında fikir edinebilmek için kurulu işletmelerin faaliyet sürelerinin incelenmesi faydalı olacaktır. İşletmelerin faaliyet sürelerine göre dağılımı Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 İşletmelerin Faaliyet Sürelerine Göre Dağılımı

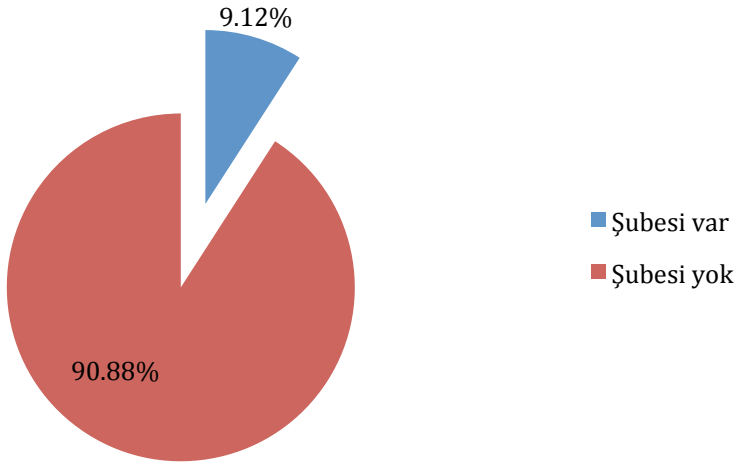
İşletme Faaliyet Süresi (Yıl)	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
1 – 3	212	19,72
4 – 6	203	18,88
7 – 10	198	18,42
11 – 15	198	18,42
16 – 20	85	7,91
20 yıl üzeri	179	16,65
Genel Toplam	1.075	100,00

Tablo 3.2'ye göre mevcut işletmelerin yaklaşık %57'si son 10 yılda, %84'ü ise son 20 yılda kurulmuştur. Son 10 yıl içerisinde işletme sayısında gerçekleşen büyümede bu dönemlerde faaliyete giren organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesinin önemli bir katkısı bulunmaktadır.

Diğer yandan, var olan işletmeler arasında 1929 yılından bu yana faaliyet gösteren

işletmelerin bulunmasına rağmen tarihsel açıdan köklü işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki payının düşük kalması, bir yandan şehrin ticari yapısının yeterince gelişmemiş olduğunu, diğer yandan uzun süredir faaliyet gösteren işletmelerin bireysel yapıdan kurumsallaşmaya geçemediklerinin bir göstergesidir. Bu görüşü destekleyen bir diğer bulgu da Grafik 3.1’de yer alan işletmelerin şubeleşme istatistikleridir.

Grafik 3.1 İşletmelerin Şubeleşme Durumları

İşletmelerin şubeleşme durumları dikkate alındığında, analize dâhil olan işletmelerin sadece %9,12’sinin en az bir şubesi bulunmaktadır. İşletmelerin şubeleşme durumları ile kuruluş yılları birlikte incelendiğinde en az bir şubesi bulunan işletmelerin %63,27’si son on yıl içerisinde faaliyete geçmiştir. Son on yılda kurulan ve şubeleşen işletmelerin büyük kısmının ülke çapında şubelere sahip olan perakende ticaret mağazaları ve bankalardan oluştuğu dikkate alınır ise yerel işletmelerin sermaye ve kurumsal yapı açısından zayıf oldukları söylenebilir.

Söz konusu çıkarımlar ilde yer alan yerel işletmelerin şahıs işletmesi karakterinin istatistiksel olarak anlamlı bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bulgu işletmelerin çalışan sayılarına göre dağılımı ile de desteklenecektir.

3.2. İşletmelerin Faaliyet Yapısı

Analiz kapsamında ele alınan işletmelerin sektörlere göre ayrımı Tablo 3.3'te yer almaktadır.

Tablo 3.3 İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Hizmet	269	25,02
İnşaat	5	0,47
Ticaret	575	53,49
Sanayi	226	21,02
Genel Toplam	1.075	100,00

İşletmelerin sektörel dağılımları incelendiğinde; ticaret sektörünün %53,49 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum; ticaret sektörünün diğer bütün sektörlerden olumlu olarak etkilenmesinin ve üniversite ile beraber şehirde sosyal hayatın canlanmasının da bir sonucudur.

Organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesinde yer alan işletmelerin sektörel dağılım üzerinde nasıl bir etki yarattığını gözlemlemek amacıyla son on yılda kurulan işletmelerin sektörel dağılımlarının incelenmesine gereksinim duyulmuştur. Tablo 3.4'te bu dağılıma yer verilmektedir.

Tablo 3.4 Son 10 Yılda Kurulan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Sektör	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Hizmet	156	25,45
Ticaret	286	46,66
Sanayi	170	27,73
İnşaat	1	0,16
Genel Toplam	613	100,00

Son on yılda kurulan işletmeler arasında ticaret sektörü %46,6'lık oranla ilk sırada

yer alırken, söz konusu sektörü %27,7 ile sanayi, %25,45 ile hizmet sektörü ve son olarak %0,16 ile inşaat sektörü takip etmektedir. Tablo 3.3 ve Tablo 3.4 karşılaştırıldığında, son on yılda ticaret sektörünün payının bir kısmının sanayi sektörüne kaydığı gözlenmektedir. Bu durum, sanayi sektörüne yönelik altyapı yatırımlarının sektörü pozitif yönde etkilediğine işaret etmektedir.

İşletmelerin sektörel dağılımlarını faaliyet alanlarına göre detaylandırarak, faaliyet yapılarına ilişkin daha güvenilir sonuçlara ulaşılabılır. Bu amaçla Tablo 3.5'te işletmelerin faaliyet alanlarına ilişkin dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3.5 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Faaliyet Alanı	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Diğer Hizmet Faaliyetleri	49	4,56
Eğitim	6	0,56
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	17	1,58
İmalat	70	6,51
İmalat - Perakende Ticaret	32	2,98
İnşaat	5	0,47
Konaklama ve Yiyecek Hizmet Faaliyetleri	84	7,81
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	32	2,98
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	93	8,65
Motorlu Taşıtlar ve Motosikletlerin Satışı, Bakımı ve Onarımı	121	11,26
Perakende Ticaret	497	46,23
Toptan Ticaret	12	1,12
Toptan Ticaret - Perakende Ticaret	25	2,33
Ulaştırma ve Depolama	32	2,98
Genel Toplam	1.075	100,00

Tabloda öne çıkan faaliyet alanları; perakende ticaret, motorlu taşıt bakım ve onarımı, mesleki bilimsel ve teknik faaliyetler, konaklama ve yiyecek hizmet faaliyetleri ile imalat sanayi olarak sıralanabilir. İşletmelerin dağılımında perakende satış dışında kalan faaliyet alanlarında daha spesifik olarak, otomobil bakım sanayi, tarım makineleri, orman ürünleri-mobilya işletmeleri, süt ürünleri ve oteller şehrin öne çıkan ticari kimlikleridir. Bu ifade, işletmelerin faaliyet alanlarına göre istihdam yapısı incelendiğinde daha belirgin hale gelecektir.

3.3. İşletmelerin İstihdam Yapısı

Faaliyet halindeki işletmelerin mevcut çalışan sayısına göre tek kişilik işletmeler önemli bir paya sahiptir. Tablo 3.6'da istihdam gruplarına göre işletme sayı ve dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3.6 İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
1	527	49,02
2 – 4	345	32,09
5 – 9	122	11,35
10 – 24	69	6,42
25 – 49	9	0,84
50 +	3	0,28
Genel Toplam	1.075	100,00

Elde edilen bulgular, ildeki işletmelerin büyük bir kısmının tek çalışanlı yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde “geçimlik” veya “zaruri” girişimcilik olarak tanımlanan bu tür işletmelerin ortaya çıkışları çoğunlukla bölgedeki iş koşullarının yetersiz olmasına dayanmaktadır. Bununla birlikte, Kars iline özgü olarak, olumsuz iklim koşullarının etkisiyle istihdam yapısındaki dalgalanmalar, analiz yapılan işletmelerin bir kısmında dönemsel olarak istihdam seviyesinin düşük kalmasına yol açmıştır. İşletmelerin büyük bir kısmının bireysel yapıya sahip olması, bu işletmelerin toplam istihdam yaratımında nispi olarak zayıf katkı sağlamasını beraberinde getirmiştir.

Tablo 3.7 Çalışan Sayısına Göre İşletmelerin Toplam İstihdamları

Çalışan Sayısı	Toplam İstihdam	Yüzde (%)
1	527	14,06
2-4	998	26,62
5-9	736	19,63
10-24	950	25,34
25-49	292	7,79
50 +	246	6,56
Genel Toplam	3.749	100,00

Toplam istihdamda 2-4, 5-9 ve 10-24 çalışana sahip işletmeler, sayı olarak tüm işletmelerin yarısını oluştururken, istihdamın yaklaşık %72'sini yaratmaktadır. Bunun tersine, çalışan sayısına göre işletmelerin %49'unu oluşturan tek kişilik işletmelerin istihdama katkısı %14 düzeyindedir. İstihdamın sektörler arasındaki dağılımı ise Tablo 3.8'den takip edilebilir.

Tablo 3.8 Sektörel Düzeyde İşyeri ve Çalışan Sayıları

Sektör	İşletme Sayısı	Toplam Çalışan	Çalışan Yüzdesi (%)
Hizmet	269	1.167	31,13
İnşaat	5	110	2,93
Ticaret	575	1.644	43,85
Sanayi	226	828	22,09
Genel Toplam	1.075	3.749	100,00

Ticaret ve hizmet sektörünün işletme sayısında olduğu gibi, istihdamda da önemli payı vardır. Söz konusu iki sektör toplam istihdamın %75'ini oluşturmaktadır. Ancak mevsimsellik olgusu sebebiyle sanayi ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin gerçek rakamların altında, ticaret sektörü ise olduğundan daha baskın görünmektedir.

Sektörel düzeyde işletmelerin toplam çalışanlarını mevcut işletme sayılarına oranladığımızda; inşaat sektörü işletmelerinde ortalama 22, hizmet sektörü işletmelerinde ortalama 5, ticaret ve sanayi işletmelerinde ise ortalama 3 çalışan istihdam edilmektedir. Bu durum bir yandan geçimlik girişimcilerin büyük oranda ticaret sektöründe faaliyet gösterdiklerini, diğer yandan sanayi işletmelerinin atölye boyutunda büyüklüğe sahip olduklarına işaret etmektedir. Bu ifadeyi desteklemek amacıyla Tablo 3.9'da işletmelerin dahil oldukları sektörler ve çalışan sayılarına göre dağılımları birlikte analiz edilmiştir.

Tablo 3.9 Sektörel Düzeyde Çalışan Sayılarına Göre İşletmelerin Dağılımları

Çalışan Sayısı		Sektördeki İşletme Sayısı				Toplam
		İnşaat	Ticaret	Sanayi		
Hizmet						
1 Çalışan	Toplam	100	1	308	117	526
	Yüzde	9,30%	0,09%	28,65%	10,88%	48,93%
2 - 4 Çalışan	Toplam	98	3	173	71	345
	Yüzde	7,91%	0,19%	15,72%	8,28%	32,09%
5 - 9 Çalışan	Toplam	36	0	65	22	122
	Yüzde	3,35%	0,00%	6,05%	2,05%	11,35%
10 - 24 Çalışan	Toplam	31	0	23	15	69
	Yüzde	2,88%	0,00%	2,14%	1,40%	6,42%
25 + Çalışan	Toplam	4	1	6	1	12
	Yüzde	0,37%	0,09%	0,56%	0,09%	1,12%
Genel Toplam		269	5	575	226	1.075
		25,02%	0,47%	53,49%	21,02%	

Tablo 3.9'da, analize dahil edilen işletmelerin %28,47'sinin ticaret sektöründe faaliyet gösterip, tek çalışanlı oldukları gözlenmektedir. Bu istatistiği, %15,72 ile ticaret sektöründe faaliyet gösteren 2-4 çalışanlı işletmeler takip etmektedir.

Sanayi sektörü kendi içerisinde değerlendirildiğinde bu alanda çalışan işletmeler içerisinde de en önemli payın tek kişilik işletmelerde olması, ildeki sanayi işletmelerinin ölçek ve istihdam yapısının zayıflığını öne çıkarmaktadır.

Çalışan sayısının işletmeler arasındaki dağılımı faaliyet alanları temelinde yeniden ele alındığında il için önem arz eden faaliyet alanları hakkında daha netleşmiş sonuçlara ulaşılabilir.

Tablo 3.10 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre İstihdam Yapısı

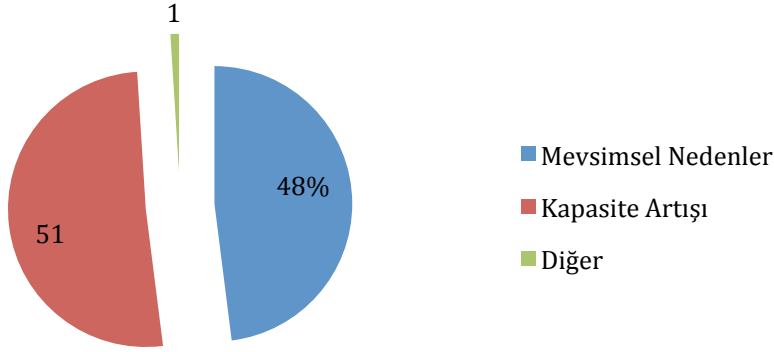
Faaliyet Alanı	Çalışan Sayısı	Yüzde (%)
Diğer Hizmet Faaliyetleri	199	5,31
Eğitim	87	2,32
Finans ve sigorta faaliyetleri	147	3,92
İmalat	320	8,54
İmalat - Ticaret Ticaret	177	4,72
İnşaat	110	2,93
Konaklama ve yiyecek hizmet faaliyetleri	549	14,64
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	61	1,63
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	227	6,05
Motorlu Taşıtlar ve Motosikletlerin Satışı, Bakımı ve Onarımı	251	6,70
Ticaret Ticaret	1.322	35,26
Toptan Ticaret	98	2,61
Toptan Ticaret - Ticaret Ticaret	77	2,05
Ulaştırma ve Depolama	124	3,31
Genel Toplam	3.749	100

Tablo 3.10'da çalışan sayısı cephesinden ticaret sektörünün ardından gelen, konaklama ve yiyecek hizmetleri faaliyetleri (%14,64) ve imalat faaliyetleri (%8,48) ile ilin ticari hayatında otelcilik, orman ürünleri ve süt ürünleri üretiminin önemli yeri olduğu ifade edilebilir.

3.4. İşletme Faaliyetlerinde Mevsimsel Etkiler

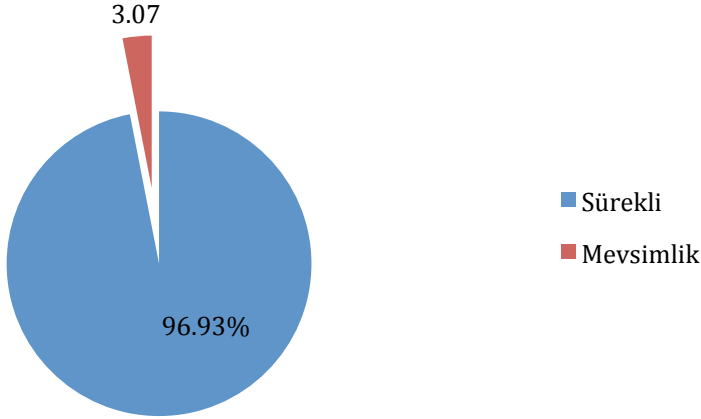
İl coğrafyasında yaklaşık yedi ay süren kış ve ortalama 50 gün devam eden kar yağışı, uzun süre toprağın karla kaplı olmasına yol açmaktadır. Bu koşullar, Kağızman ve Diğor ilçeleri dışında, hem tarım hem de kentin ticari hayatında ve kısmen ulaşım alanında yaşanan zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, kış aylarında birçok sektörde faaliyetler azalmakta veya durmaktadır. Olumsuz iklim koşullarının etkilerinin özellikle yetişmiş işgücü üzerinde de önemli etkisi bulunmaktadır. Mevcut üretimin, özellikle tarım alanında sekteye uğraması şehrin uzun süredir net göç verir hale gelmesine neden olmakta, kalifiye işgücü de Kars'a yerleşmeye sıcak bakmamaktadır.

Grafik 3.2 İşletmelerin İstihdam Artışında Etkili Unsurlar

İşletmelerin son bir yıl içerisinde işgücü alımlarında etkili olan etmenler arasında mevsimsel nedenlerin ağırlığı dikkat çekmektedir. İstihdam artışı sağlayan işletmelerin önemli bir kısmı faaliyetlerinin azaldığı veya durduğu aylarda işe aldığı kişileri tekrardan işten çıkarmaktadır. Bu durum işgücü piyasasında istikrarsızlığa yol açmaktadır.

Grafik 3.3 İşletmelerin Çalışma Durumu

İşletmeler ile yapılan soru formu çalışmasına göre işletmelerin yaklaşık %97'si faaliyetlerini sürekli olarak tanımlamaktadır. İstihdamdaki mevsimsel etkiler ile çelişen bu veri, işletmelerin süreklilik kavramını işyerinin açık kalması olarak algılamaları ile ilgilidir.

Çalışma durumlarına ek olarak mevsimlik çalıştığını belirten işletmelerin faaliyet

alanları da incelenmiştir. Buna göre, mevsimlik çalışan işletmelerin yarısından fazlasının imalat sektöründe faaliyet yürüten işletmeler olduğu saptanmıştır. Söz konusu işletmelere süt ürünleri imalatı ile orman ürünleri imalatı yapan işletmeler örnek olarak gösterilebilir.

3.5. İşgücü Arzının Özellikleri

2012 yılı Adrese Kayıtlı Nüfus Sistemi sonuçlarına göre 304.821 kişilik nüfusa sahip ilde çalışma yaşında olan bireyler nüfusun %62'sini oluşturmaktadır. Bu oran %68 olan Türkiye ortalamasının altında olup, şehrin verdiği göçlerin etkisini yansıtmaktadır.

Bu kısımda soru formu çalışması kapsamında ele alınan işletmelerin mevcut çalışanlarına ilişkin özelliklere yer verilmiştir.

Tablo 3.11 Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Çalışan Sayısı	Yüzde (%)
Erkek	3.130	83,49
Kadın	619	16,51
Genel Toplam	3.749	100,00

İşletmelerin mevcut çalışanlarının %83,5'ini erkekler, %16,5'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. İşgücünün cinsiyete göre ayrımının sektörel dağılımı ise Tablo 3.12'de görülmektedir.

Tablo 3.12 Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Sektörel Dağılımı

Sektör	Cinsiyet	Çalışan Sayısı	Yüzde
Hizmet	Erkek	958	25,55
	Kadın	209	5,57
Toplam Hizmet		1.167	31,13
İnşaat	Erkek	110	2,93
	Kadın	0	0,00
Toplam İnşaat		110	2,93
Sanayi	Erkek	701	18,70
	Kadın	127	3,39
Toplam Sanayi		828	22,09
Ticaret	Erkek	1.361	36,30
	Kadın	283	7,55
Toplam Ticaret		1.644	43,85
Genel Toplam		3.749	100,00

Soru formu uygulanan işletmelerde çalışan kadınların toplam istihdam içerisindeki payının %16,5 olduğu dikkate alındığında ticaret sektörünün kadın çalışan istihdamı toplamının yarısına yakını (%46) karşıladığı belirtilebilir. Hizmet sektörü, mevcut kadın çalışanların %34'ünü, sanayi sektörü ise %20'sini istihdam etmektedir.

Söz konusu işletmelerde kadınların çalıştıkları pozisyonlar incelenmiş, kadın çalışanların çoğunlukla satış personeli, kasiyerlik, sekreterlik, aşçılık, temizlik görevlisi, reyon görevlisi ve tezgâhtarlık mesleklerinde çalıştıkları belirlenmiştir.

Erkek çalışanların %43,48'i ticaret, %22,4'ü sanayi, %30,61'i hizmetler, %3,51'i ise inşaat sektörlerinde istihdam edilmektedir. Araştırmaya dâhil edilen işletmelerde istihdam edilen erkek çalışanlar ağırlıklı olarak banka personeli, aşçı, hamurkâr, garson, satış personeli ve şoför pozisyonlarında çalışmaktadır.

Tablo 3.13 Çalışanların Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Çalışma Süresi (Yıl)	Erkek	Yüzde (%)	Kadın	Yüzde (%)	Toplam	Yüzde (%)
1	1.093	34,92	309	49,92	1.402	37,40
2 – 4	933	29,81	193	31,18	1.126	30,03
5 – 10	713	22,78	95	15,35	808	21,55
11 +	391	12,49	22	3,55	413	11,02
Toplam	3.130	100,00	619	100,00	3.749	100,00

Tablo 3.13'te çalışanların soru formu uygulaması sırasında çalıştıkları işletmelerde ne kadar süredir istihdam edildikleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, işletmelerdeki mevcut çalışanlar arasında 1 yıl ve daha az süredir çalışanların oranı %37,4 düzeyindedir. Ardından bu grubu sırasıyla yaklaşık %30 ile 2–4 yıl arası çalışanlar, %21,55 ile 5–10 yıl arası çalışanlar ve son olarak %11 ile 10 yıl üzeri çalışanlar izlemektedir.

Çalışanların üçte birinden fazlasının çalıştıkları işletmelerde yalnızca bir yıldır istihdam ediliyor olması işletmelerin kurumsal ve personel yapılarının tam olarak oturmadığına ayrıca işgücü arzındaki hareketliliğin, mevsimselliğe bağlı olarak ilin ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Analizin ilerleyen bölümlerinde, işletmelerden alınan bilgiler doğrultusunda kısa vadede nitelsiz işgücü alımının devam ettiği ancak orta ve uzun vadede istihdamın doğrudan mesleki niteliğe bağlı olacağı söylenebilir.

İşgücü arzının niteliksel yapısı hakkında daha somut fikir edinmek amacıyla çalışanları mevcut mesleklerine göre sınıflandırmak faydalı olacaktır. Tablo 3.14'te analiz edilen işletmelerde çalışan işgücünün mesleki dağılımı sunulmuştur.

Tablo 3.14 Mesleklerine Göre Çalışan Sayıları

Meslekler	Çalışan Sayısı
Genel Toplam	3.749
Beden İşçisi (genel)	284
İşletmeci (genel)	208
Servis Garsonu	121
Giyim ve Giyim Aksesuarları Satış Elemanı	114
Kamyon ve Kamyonet Şoförü	110
Beden İşçisi (inşaat)	100
Oto Bakım-Onarımcısı	94
Kasiyer	92
Aşçı	77
Reyon Görevlisi	75
Mobilya Satış Elemanı	73
Kat Görevlisi-Temizlik	60
Pişirici (ekmek)	59
Çağrı Merkezi Görevlisi	57
Ekmek Satış Elemanı	57
Hamurkâr	51
Bulaşıkçı (stevard)	51
Resepsiyonist	48
Akaryakıt Satış Elemanı (pompacı)	47
Büro Memuru (genel)	45
Mobilya Ustası, Ahşap	42
Bankacılık Meslek Elemanı	40
Dekorasyon Malzemeleri Satış Elemanı	38
Komi (garson yardımcısı)	35
İnşaat Malzemeleri Satış Elemanı	35
Hırdavat Malzemeleri Satış Elemanı	32
Diğer Mobilya İşçileri	30
Plastik Doğramacı /PVC Doğrama-İmalat ve Montajcısı	30
Kafe, Bar ve Snack Bar İşletmecisi (Kendi İşletmesinde Çalışanlar)	29
Muhasebe Yardımcı Elemanı (defter tutan)	29
Eczacı Kalfası	26
Beyaz Eşya Ürünleri (satış elemanı)	26
Cep Telefonu ve Aksesuarları Satış Elemanı	26
Tanker Şoförü	26

Diğer Erkek ve Kadın Berberleri, Güzellik Uzmanları ve İlgili İşçiler	25
Oto Kaportacı	25
Satış Temsilcisi/Plasiyer	24
Et ve Et Ürünleri Satış Elemanı	24
Kozmetik Ürünleri Satış Elemanı	24
Mutfak Eşyaları Tamircisi	24
Mağaza Müdürü	23
Erkek Kuaförü	23
İç Giyim Satış Elemanı	23
Demir Doğramacı	23
Eczane Hizmetleri Teknikeri	22
Kebap Ustası	22
Ticaret Satış Elemanı (gıda)	22
Atölye Marangozu	22
Oto Boyacısı	22
Kaynakçı (oksijen ve elektrik)	22
Depo İşçisi	22
Kahvehane/kıraathane İşletmecisi	21
Çaycı	21
Müşteri Temsilcisi (banka)	19
Kaşar Peyniri İmalat Ustası	19
Mobilya Montaj İşçisi	19
Elektrik ve Elektronik Malzemeleri Satış Elemanı	18
Kurye	18
Veznedar-Banka	17
Şef Garson	17
Bayan Kuaförü	17
CNC Tezgâh Operatörü	17
Çocuk Kıyafetleri Satış Elemanı	15
Güvenlik Görevlisi	15
Oto Yıkama Elemanı	15
Restoran Müdürü	14
Yabancı Dil Öğretmeni-Ortaöğretim	14
İnşaat Teknikeri	14
Sigortacılık Meslek Elemanı	14
Sekreter	14
Kırtasiye ve Kitap Satış Elemanı	14

Meyve ve Sebze Satış Elemanı	14
Reklam Tabelacı	14
Pasacı (ekmek)	14
Elektrik Teknikeri	13
Genel Müdür-Eğlence, Lokanta, Otel (özel sektör)	12
Bankacılık ve Sigortacılık Meslek Elemanı	12
Oto Elektrikçisi	12
Ağaç Bıçme Makinesi Operatörü (hızarcı)	12
Hamal	12
Gazeteci	11
Isıtma-Soğutma Ürünleri Satış Elamanı	11
Parke Döşeyicisi	11
Matbaa İşçisi	11
Danışma ve Bagaj Hizmetleri Elemanı	11
İnşaat Mühendisi-Bina	10
Eczacı	10
Metal Mamuller Montaj İşçisi	10
Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni	9
Matematik Öğretmeni	9
Mutfak Şefi	9
Araç Takip Görevlisi (kargo)	9
Döner Ustası	9
Mağaza Sorumlusu/şefi	9
Mayacı (hamur)	9
Pasta Ustası	9
Diğer Erkek Terzileri Kadın Terzileri ve Giyecek Dikicileri	9
Taksi Şoförü	9
Vinç Operatörü	9
Madeni Yağ Satış Elemanı	8
Güvenlik Görevlisi (banka)	8
Presçi (metal)	8
Isıcam İmal İşçisi	8
Fizik Öğretmeni-Ortaöğretim	7
Kimya Öğretmeni-Ortaöğretim	7
Fotoğrafçı	7
Bilgisayar Operatörü (çizim programları)	7
Oto Yedek Parça Satış Elemanı	7

Perde ve Mefruşat (ev tekstil) Satış Elemanı	7
Bekçi	7
Mermer İşçisi	7
Endüstriyel Mutfak Ürünleri İmal İşçisi	7
Kasap	7
Diğer Özel Sektör Genel Müdür Yardımcıları	6
Muhasebe Müdürü	6
Türkçe Öğretmeni	6
Muhasebeci	6
Operasyon Yetkilisi (banka)	6
Müşteri Hizmetleri Görevlisi	6
Kuruyemiş Satış Elemanı	6
Lobi Karşılama Görevlisi (otel)	6
Metal Döküm Kalıpcısı	6
Soba Ustası	6
Oto Döşemecisi	6
Süt Toplama İşçisi	6
Banka Müdürü	5
Mimar-Bina	5
Veteriner Hekim	5
Tarih Öğretmeni-Ortaöğretim	5
Avukat	5
Elektrik Teknisyeni	5
Bilgisayar Satış Elemanı	5
Oto Kiralama Danışmanı	5
Diğer Motorlu Araç Tamircileri	5
Radyatör Tamircisi (motorlu taşıt)	5
Makas Tamircisi (motorlu taşıt)	5
Tatlı Ustası (Dökme)	5
Börek Ustası	5
Mobilya Ustası (ahşap)	5
Üretim Yöneticisi	4
Dershane Müdürü	4
Ön Büro Müdürü-Otel	4
Makine Mühendisi	4
Müzik Öğretmeni	4
Kredi Analisti (banka)	4

Dava Takip Memuru	4
Aşçı Yardımcısı	4
Bilgisayar Teknisyeni	4
Izgara Köftecisi	4
Kömür Satış Elemanı	4
Boyacı-Metal	4
Mekanik Bakım ve Onarımcısı	4
Diğer Elektrik Tesisatçıları	4
Mezbaha Kesim İşçisi	4
Pişirici (Simit)	4
Yoğurt İmal İşçisi	4
Diğer Dikişçiler ve Nakışçılar	4
Muayene İstasyonu Teknisyeni	4
Polyester İmal İşçisi	4
Çamaşırhane Elemanı (yıkama)	4
Oto LPG Montajcısı	4
Satış Müdürü (konaklama vb.)	3
Laborant (çimento)	3
Pazarlamacı (satış temsilcisi)	3
Mobilya ve Dekorasyon Teknikeri	3
Servis Danışma Elemanı (otomotiv)	3
Pide Ustası	3
Kabzımal (meyve sebze toptancısı)	3
Manav	3
Ayakkabıcı-Ayakkabı Satış Yeri İşletme Sahibi	3
Çanta Satış Elemanı	3
Oto Lastiği ve Jant Satış Elemanı	3
Oyuncak Satış Elemanı	3
Diğer Tuğla Örücüler, Taş Duvarcılar	3
Şanzıman Tamircisi (motorlu taşıt)	3
Elektrik Montörü-Motorlu Taşıtlar	3
Tatlı Ustası (baklava)	3
Simit İmalat Ustası	3
Pastacı Yardımcısı	3
Ayran Ustası	3
Konfeksiyon İşçisi	3
İç Lastik Tamircisi-Motorlu Taşıtlar	3

Kuru Temizlemeci	3
Bobinajcı-Elektrik	3
Ütücü (el ile)	3
Biyolog	2
Elektrik Mühendisi	2
Risk Yönetim Uzmanı (banka)	2
Bilgi İşlem Destek Uzmanı	2
Diğer Makine Teknisyenleri	2
Makine Teknikeri	2
Satın Alma Şefi	2
Denetçi	2
Antrenör (spor eğitimcisi)	2
Bilgisayar Ağ ve Sistem Teknisyenleri	2
Kapıcı-Kaloriferci	2
Zahireci	2
Perdaci-İşletme Sahibi	2
Hac Malzemeleri Satış Elemanı	2
İnşaat Bekçisi	2
Diğer Sıhhi Tesisat İşçileri ve Boru Tesisatçıları	2
Sosis, Sucuk ve Salam İmal İşçisi	2
Fotoğraf Baskıcısı	2
Sterilizer Makinesi Operatörü (süthane / mandıra)	2
Keçce Operatörü	2
İnsan Kaynakları Müdürü	1
Proje Yöneticisi	1
Dağıtım Müdürü	1
Ziraat Mühendisi	1
Diğer Uzman Tıp Doktorları	1
Satın Alma Sorumlusu	1
Emlakçı	1
Fotoğrafçılık Teknikeri	1
Depo Sorumlusu	1
Çiçekçi	1
Hurdacı (işletme sahibi)	1
Müzik Aletleri Satış Elemanı	1
Diğer Taş Kesme ve Oyma İşçileri	1
Oto Camcısı	1
Radyo, televizyon ve Elektronik Cihazlar Bakım-Onarımcısı	1

Buna göre mevcut çalışanların mesleklerinde beden işçisi (genel), beden işçisi (inşaat), işletmeci (genel), giyim ve giyim aksesuarları satış elemanı, servis garsonu, kamyon ve kamyonet şoförü öne çıkmaktadır. Tabloya göre, toplam çalışanların önemli bir kısmı nitelik gerektirmeyen mesleklerde çalışmaktadır. Bu noktada ildeki tüm sektörlerin mesleksel gelişme kaydetmesi, işletmelerin rekabet edebilme seviyelerinin artması için meslek sahibi çalışan sayılarının artmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

İşgücü arzının düşük nitelikli alanlarda çalışıyor olması, bu işgücünün mevsimsel ya da konjonktürel dalgalanmalarda işlerini hızla kaybetmelerine ve ekonomik anlamda kalıcı kayıplar yaşamalarına yol açmaktadır. Bu durum, şehrin göç veren yapısının oluşmasında da etkilidir. İşletmelerin arzu edilen kurumsal yapıya geçmeleri durumunda bile nitelik açısından avantajlı olmayan işgücünün kalıcı iş sahibi olması tehdit altındadır. Bu grubun işgücü piyasasından çıkmasına izin vermemek, işgücü potansiyellerini değerlendirmek, ekonomik değer yaratmalarına katkı sağlayabilmek için başta mesleki eğitim yatırımları olmak üzere, ilin ve ildeki işletmelerin gelecek dönemlerde karşılaşacakları fırsat ve avantajlara paralel olarak eğitilmeleri kritik öneme sahiptir. Takip eden bölüm, çalışanların mesleki eğitim düzeyleri ve işletmelerin mesleki eğitimlere bakış açılarını analiz etmektedir.

3.6. İşgücünün Mesleki Eğitim Yapısı

Eğitimli işgücüne sahip olma, işletmelerin kurumsal yapısı ve sürdürülebilir büyüme açısından önemli olduğu kadar, işgücünün çalışma hayatının devamlılığı ve kariyerinin zaman içerisinde iyileşmesi açısından önemlidir. Ülke genelinde mesleki eğitime yönelik kamu otoriteleri ve özel sektör ilgisi artarken, Kars ilinde mesleki eğitimli personel ve işletmelerin mesleki eğitimin gerekliliğine ilişkin bakış açıları olumlu olarak değerlendirilemeyecek boyuttadır. Bu kısımda işgücünün mesleki eğitim yapısının mevcut durumu, sektörel dağılıma ve işletme faaliyet alanlarına göre ortaya konmakta, işletmelerin mesleki eğitim ihtiyaçları ve buna ilişkin planlamaları incelenmektedir.

3.6.1. Mesleki Eğitimde Mevcut Durum

Mesleki eğitim toplumsal hayatın her alanında ihtiyaç duyulan mesleklerde nite-

likli eleman yetiştirilmesi amacıyla gerekli görülen bilgi ve becerilerin verildiği eğitimidir. Toplumun hedefleri ve iş çevrelerinin talepleri doğrultusunda kişilere ihtiyaç duyulan mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama tekniklerinin kazandırılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda soru formu uygulamasında ele alınan işletmelerde istihdam edilen personelin geçmişte veya çalıştığı işletmede herhangi bir mesleki eğitim alıp almadığı sorusu örnek birimlerine yöneltilmiştir.

Tablo 3.15 Sektörlere Göre İşgücünün Eğitim Durumu

Sektör	Eğitim Almış Personel Sayısı		Eğitim Almamış Personel Sayısı	
	Toplam	Yüzde (%)	Toplam	Yüzde (%)
Hizmet	416	11,10	855	22,81
İnşaat	107	2,85	3	0,08
Ticaret	637	16,99	1.058	28,22
Sanayi	429	11,44	244	6,51
Toplam	1.589	42,38	2.160	57,62

Tabloya göre, araştırmaya dahil edilen işletmelerdeki işgücünün %42'sinin eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sanayi ve inşaat sektöründe eğitilmiş çalışanlar toplam çalışanlara kıyasla belirgin olarak fazla iken, ticaret ve hizmet sektöründe eğitimsiz personel çoğunluktadır.

Tablo 3.16 İşletmelerin Sektörel Düzeyde Mesleki Eğitim Durumu

Sektör		Çalışanlar Mesleki Eğitime Sahip mi?		Toplam İşletme Sayısı
		Evet	Hayır	
Hizmet	İşletme Sayısı	123	146	269
	Sektör İçindeki Payı	45,72%	54,28%	100,00%
İnşaat	İşletme Sayısı	3	2	5
	Sektör İçindeki Payı	60,00%	40,00%	100,00%
Ticaret	İşletme Sayısı	196	378	574
	Sektör İçindeki Payı	34,15%	65,85%	100,00%
Sanayi	İşletme Sayısı	143	84	227
	Sektör İçindeki Payı	63,00%	37,00%	100,00%
Toplam	İşletme Sayısı	465	610	1.075
	Sektörlerin Toplam İçindeki Payı	43,26%	56,74%	100,00%

Tablo 3.16’da çalışanları mesleki eğitime sahip olan ve olmayan işletme sayılarının sektörlere göre dağılımı görülmektedir. Bununla birlikte çalışanların mesleki eğitimleri hangi kurumlardan aldıkları, eğitimin niteliği açısından önem arz etmektedir. Tablo 3.17’de sektörlere göre eğitilmiş işgücüne sahip olan işletmelerin çalışanlarının eğitim aldıkları kurumlara ilişkin dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3.17 İşletmelerin Mesleki Eğitime Sahip Olan İşgücünün Eğitim Alınan Kuruma ve Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Kurum	İşletme Sayısı	Yüzde
Hizmet	Çıraklık Eğitim Merkezi	34	25,37%
	Firma İşbaşı Eğitimi	57	42,54%
	Meslek Lisesi	2	1,49%
	Özel	21	15,67%
	Meslek Yüksek Okulu	20	14,93%
Sektör	Kurum	İşletme Sayısı	Yüzde
Sanayi	Çıraklık Eğitim Merkezi	181	32,15%
	İŞKUR	10	1,78%
	Firma İşbaşı Eğitimi	274	48,67%
	Meslek Lisesi	21	3,73%
	Özel	38	6,75%
	Meslek Yüksek Okulu	39	6,93%
Sektör	Kurum	İşletme Sayısı	Yüzde
Ticaret	Çıraklık Eğitim Merkezi	68	29,06%
	İŞKUR	8	3,42%
	Firma İşbaşı Eğitimi	127	54,27%
	Meslek Lisesi	10	4,27%
	Özel	13	5,56%
	Meslek Yüksek Okulu	8	3,42%

Çalışanlarına eğitim veren işletmelerin sayısı 465 olup söz konusu işletmelerin araştırmaya dâhil edilen tüm işletmeler içerisindeki payı %43,3 düzeyindedir. Mesleki eğitim almış çalışana sahip işletmelerin çalışanlarının farklı kurumlardan eğitim almış olması, Tablo 3.17’de yer alan genel toplamın 936 olarak hesaplanmasına yol açmaktadır.

Her bir sektörde işletmelerin çalışanlarına ağırlıklı olarak iş başı eğitimi verdiği görülmektedir. Buna ek olarak işletmelerin diğer bir bölümü ise çıraklık eğitim merkezinden eğitim alan çalışanları tercih etmekte veya çalışanlarının bu kurumdan eğitim almalarını sağlamaktadır. Bu durum, işletme sahiplerinin eğitim konusunda halen istenilen bilinç seviyesine gelmediğinin bir göstergesidir. Dışarıdan alınan eğitimlerin ise yaklaşık %88'i kamu kurumlarından tedarik edilmektedir. Özel firmalardan eğitim alan personelin oranı ise %7,7 düzeyindedir. Bu durum belli oranda, işletmelerin eğitime ancak maddi veya zamansal bir kayıp yaratmaması koşuluyla sıcak baktıklarının bir göstergesidir.

İşletmelerin çalışanlarının eğitim aldığı konular sektörler düzeyinde Tablo 3.18-3.21 arasında sunulmaktadır. Tablolarda üç ve daha fazla çalışanın katıldığı tüm eğitimler sıralanmış, iki ve daha az katılımlı eğitimler diğer mesleki eğitim başlığı altında toplulaştırılmıştır.

Tablo 3.18 Hizmet Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları

Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı	Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı
İletişim	55	Yapı denetimi	12
Diğer mesleki eğitim	36	Kat hizmetleri	10
Aşçılık	33	Satış ve pazarlama	9
Berberlik ve Kuaförlük	33	İş makinesi kullanımı	8
Garsonluk	27	Güvenlik	7
Döner ve kebab ustalığı	24	Resepsiyon	6
Yöneticilik	24	Fotoğrafçılık	5
İngilizce	23	Muhasebe	5
Büro ve ön büro personeli	19	Dekorasyon	3
Çıraklık	15	Sigortacılık	3
İş sağlığı ve güvenliği	14	Pide imalatı	3
Dağıtım	12	Hayvan sağlığı	3
Pişiricilik	12	Müzik eğitimi	3
Teknikerlik	12	TOPLAM	416

Hizmet sektöründe çalışanlar ağırlıklı olarak iletişim konusunda eğitim almışken bunu sırasıyla aşçılık, berberlik ve kuaförlük, garsonluk izlemiştir.

Tablo 3.19 Ticaret Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları

Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı	Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı
Satış ve pazarlama	230	Çıraklık	9
Kasiyerlik	70	İletişim	8
Hamurkarlık ve pişiricilik	64	İş güvenliği	7
Eczane teknikerliği	50	Bilgisayar teknik servis	6
Diğer mesleki eğitim	36	Mağaza yöneticiliği	6
Dağıtım	26	Marangozluk	5
Kasaplık	24	Reyon sorumlusu	5
Mobilya dekorasyon	21	Peynir imalatı	4
Tesisatçılık ve tamirat	17	Sekreterlik	4
Plastik pencere ustalığı	14	Aşçılık	3
Pompacılık ve yakıt ikmali	13	Tüp gaz dolumu	3
Tatlı ve pasta imalatı	12	TOPLAM	637

Ticaret sektöründe satış-pazarlama eğitimleri ön plana çıkmaktadır. Söz konusu eğitim konusunu kasiyerlik ve hamurkârlık-pişiricilik eğitimleri takip etmektedir.

Tablo 3.20 İnşaat Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları

Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı
Kalıp ve demir ustalığı	100
İnşaat teknikerliği	3
Taş kesme ustalığı	2
Kepçe operatörlüğü	1
Muhasebe	1
TOPLAM	107

İnşaat sektöründe işletmelerin yapı dekorasyon alanında ağırlıklı faaliyet göstermesi neticesinde mesleki eğitimlerde öne çıkan alan kalıp ve demir ustalığı olmuştur.

Tablo 3.21 Sanayi Sektöründe Eğitim Alınan Konu Başlıkları

Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı	Eğitim Konusu	Eğitim Alan Çalışan Sayısı
Motor	52	Tesisatçılık	10
Satış ve pazarlama	39	Matbaacılık	10
Kaynakçılık	37	Prefabrik yapı kurulumu	10
Mobilya	34	Dağıtım	9
Teknik servis	33	Asansör montaj ve bakımı	8
Kaporta ve boya	31	Boyacılık	8
Peynir imalatı	17	Ekmek imalatı	6
Mekanik	17	Marangozluk	6
Tomruk biçme	16	Elektrik	5
Çıraklık	12	Demir ustalığı	4
Doğramaçılık	10	Torna ve tesviye	4
Muhasebe	10	Kamyon ve damper tamirati	3
Oto elektrik	10	Şapka imalatı	3
Otomotiv teknikerliği	10	Diğer mesleki eğitim	15
		TOPLAM	429

Sanayi sektöründe ağırlıklı yapının oto sanayi olması eğitim konularının da bu alanda şekillenmesine neden olmuştur. Oto sanayi kökenli eğitimleri motor, kaporta, oto elektrik gibi alt başlıklara ayırdığımızda, en çok alınan eğitim konuları sıralamasında motor, satış-pazarlama ve kaynakçılık ön plana çıkmaktadır.

3.7. İşletmelerin Eğitim İhtiyacı

İşletmelerin eğitilmiş personele ilişkin mevcut durumu kadar, geleceğe ilişkin olarak eğitime bakış açısı da önemlidir. Bu nedenle, işletmelerin eğitimi bir ihtiyaç olarak görebilmeleri ve eğitim planlaması kavramına ne derece yakın olduklarının belirlenmesi, işletmelerin kurumsallaşma ve böylelikle genel ekonomideki büyümenin bir parçası olma potansiyellerinin gözlenmesi açısından önemli bir parametre haline gelecektir. Analiz edilen işletmelerin sektörel düzeyde eğitim ihtiyaçları Tablo 3.22'de sunulmaktadır.

Tablo 3.22 Sektörel Düzeyde İşletmelerin Eğitim İhtiyaçları

Eğitim İhtiyacı	Sektör	İşletme Sayısı	Yüzde
Evet	Hizmet	9	0,84%
	Sanayi	6	0,56%
	Ticaret	6	0,56%
Eğitim İhtiyacı Olan İşletmelerin Toplamı		21	1,95%
Hayır	Hizmet	209	19,44%
	İnşaat	5	0,47%
	Sanayi	282	26,23%
	Ticaret	554	51,53%
Eğitim İhtiyacı Olmayan İşletmelerin Toplamı		1.054	98,05%
Genel Toplam		1.075	100,00%

Elde edilen bulgular mevcut işletmelerin neredeyse tamamının (%98) eğitime ihtiyaç duymadıklarını göstermektedir. Bu durum işletme yönetimlerinin eğitim konusunda profesyonellikten uzak oldukları tespitini bir kez daha doğrulamaktadır. Bu yaklaşımın işletme verimliliği, karlılık ve ürün/hizmet kalitesi açısından işletmelerin gelişme potansiyeli taşımadıkları konusunda fikir oluşturmaktadır.

İşletmelere, eğitim ihtiyacı duymamalarının altında yatan nedenleri ortaya koyabilmek amacıyla yöneltilen soru formlarından elde edilen veriler ise Tablo 3.23'te yer almaktadır.

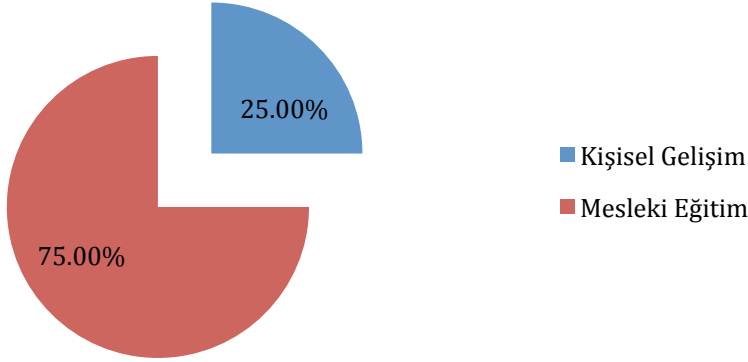
Tablo 3.23 Eğitim İhtiyacı Duyulmamasının Nedenleri

Eğitim Verilmemesinin Nedeni	İşletme Sayısı	Yüzde
Bütçe Yok	4	0,38%
Çalışanların Nitelikli Oluşu	1.045	99,05%
Eğitmen Yok	4	0,38%
Çalışanların İşi Bırakma Riski	1	0,1%
Genel Toplam	1.054	100,00%

İşletmelerin tamamına yakını nitelikli personele sahip olduklarından dolayı eğitim ihtiyacı duymadıklarını belirtmektedirler. Bu bakış açısı, işletmelerin gelecekteki verimliliklerinin artma potansiyelinin önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Eğitime ihtiyaç duyan azınlıktaki işletmeler açısından eğitim ihtiyaçlarının sınıflandırılmasında önceliğin “bireyin eğitimi” mi yoksa “işin öğretilmesi” mi olduğunu bilmekte fayda bulunmaktadır. Bu amaçla işletmelerin ihtiyaç duydukları eğitimin türü kapsamında kişisel eğitim ile mesleki eğitim ihtiyaçları karşılaştırılmıştır.

Grafik 3.4 İşletmelerin İhtiyaç Duydukları Eğitim Türleri

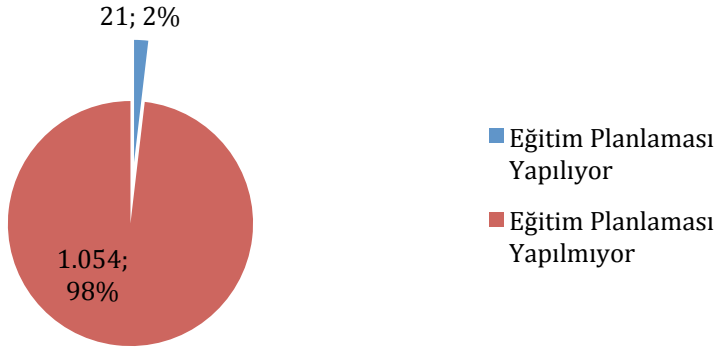

Eğitim ihtiyaı olan her 4 işletmeden 3’ü mesleki eğitimi ön planda tutmaktadır. Kişisel eğitimin işletmeler açısından geri planda tutulması bir yandan işletmelerin mevcut işgücünden sınırlı olarak yararlanmalarına neden olurken, diğer yandan işgücünün iş hayatındaki esnekliğini azaltmakta ve eğitim alınan alanda kariyer sürdürme gayretine yol açmaktadır. Teknolojik veya konjonktürel değişimler neticesinde işletmelerin faaliyet gösterdikleri alanlardan çekilmeleri durumunda iş temelli eğitim sahibi çalışanların başka sektörlere geçebilmeleri zorlaşacak veya bu sektörlerde daha düşük düzeyde pozisyonlar edinebileceklerdir.

Büyük oranda mesleki eğitim temelli olan eğitim ihtiyaının faaliyet kollarına göre işletmeler arasındaki dağılımı ayrıca incelenmiş, bu alanların perakende ticaret ile konaklama ve yiyecek hizmet faaliyetleri olduğu gözlenmiştir.

3.8. İşletmelerde Eğitim Planlaması

İşletmelerin mesleki eğitime sahip olmayan çalışanlarının eğitilmesine yönelik olarak bir planlama ya da çalışma yapılıp yapılmadığı konusunda elde edilecek toplu sonuçların, işletmelerin eğitim ihtiyaı duyup duymamaları ile paralellik göstereceği açıktır. Eğitim planlamasına yönelik elde edilen bulgulara ilişkin grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 3.5 İşletmelerin Eğitim Planlaması Durumu

Grafik 3.5, işletmelerin %98'inin bir planlama içerisinde olmadığını göstermektedir. Eğitim planlaması yapan işletmeler ağırlıklı olarak hizmet ve ticaret sektöründedir.

Analiz kapsamında yer alan işletmelerin faaliyet alanları ile eğitim planlaması yapma durumları da incelenmiş, eğitim planlaması yapan işletmelerden %40'ının ticaret hizmeti verenler olduğu saptanmıştır.

3.9. İşletmelerin Gerçekleşen Yatırımları ve Kamu Desteklerinden Faydalanma Durumları

3.9.1. İşletmelerde Yatırım Durumu

Araştırmada yer alan 1.075 işletmenin %23,35'i (251) son beş yıl içerisinde yatırım yapmıştır. Son beş yıl içerisinde yapılan yatırımların istihdama sağladıkları katkılar yıllar itibariyle aşağıda ifade edilmiştir.

Tablo 3.24 Yapılan Yatırımların İstihdam Katkısı (2008 – 2012)

Yıllar	İstihdama Katkısı	Yüzde (%)
2008	26	7,34
2009	45	12,71
2010	80	22,60
2011	82	23,16
2012	121	34,18
Toplam	354	100,00

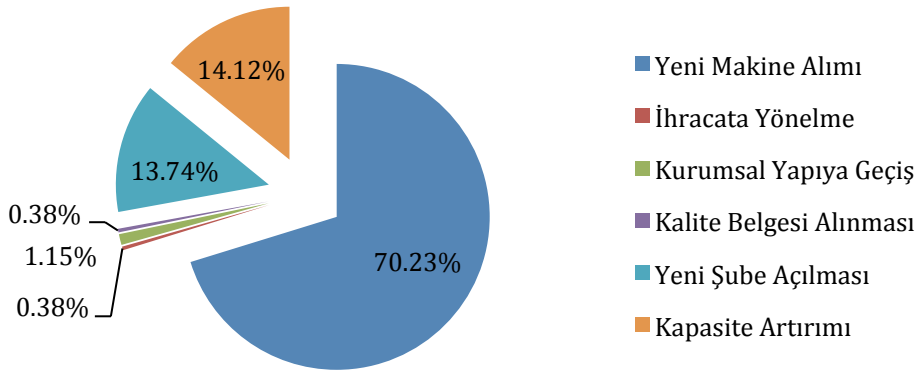
Tablo 3.24'e göre 2008 ve kısmen 2009 yıllarında yapılan yatırımların nispi olarak düşük kalmasında bu dönemde ülkemizde de hissedilen küresel kriz ve buna bağlı olarak büyümenin yavaşlaması sürecinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3.25 İşletmelerin Son 5 Yıldaki Yatırım Durumları ve İstihdama Katkıları

Sektör	Yatırım Yapan İşletme Sayısı		Yatırım Yapmayan İşletme Sayısı		Yapılan Yatırımların İstihdam Katkısı
	Toplam	Yüzde (%)	Toplam	Yüzde (%)	
Hizmet	61	22,68	208	77,32	82
İnşaat	2	40,00	3	60,00	5
Sanayi	105	18,26	470	81,74	114
Ticaret	79	34,96	147	65,04	153
Toplam	247	22,98	828	77,02	354

Tablo 3.25'te firmaların son beş yıl içerisinde birden fazla yatırım yapmış olması, elde edilen sonuçların sektörlerdeki işletme sayısı ile farklılaşan sonuçların elde edilmesine yol açmıştır. Analiz edilen işletmelerin %22,98'i son beş yıl içerisinde yatırım yapmış olup, işletmeler bu yatırımlar aracılığıyla 354 kişiyi istihdam etmişlerdir. Yatırım başına düşen istihdam oranı ortalama olarak 1,14 kişidir. Sektörler düzeyinde ise sanayi ve ticaret alanlarında yapılan yatırımların diğer sektörlerle kıyasla nispeten daha fazla istihdam odaklı olduğu söylenebilir.

Grafik 3.6 Son Beş Yılda Gerçekleşen Yatırım Türleri

Son beş yıl içerisinde yatırım yapan işletmelerin yaptıkları yatırımların %70,23'ü yeni makine alımına yöneliktir. Bu yatırımın yapılma nedeni olarak üretimi gerçekleştir-

len ürün veya hizmetlerin kalitesinin artırılmasının sağlanmasının yanında, üretim kapasitesinin artırılması da örnek olarak gösterilebilir. Bunun ardından sırasıyla kapasite artırımına gidilmesi ve yeni şube açılmasına yönelik yatırımlar gelmektedir. Bu yatırımlar ise ilde ortaya çıkan ve istikrarlı bir şekilde artış gösteren ürün ve hizmet talebini karşılamaya yönelik olarak gerçekleşen yatırımlardır.

Yatırımlarda ilk üç sıranın işletmelerin niceliksel büyümesine yönelik kalemlerden oluşması ve kurumsallaşma, yeni pazarlara açılma ve kalite yatırımları gibi niteliksel büyümeye yönelik yatırımların belirgin olarak düşük kalması bölge işletmelerinin ürün geliştirme, markalaşma ve performans yönetimi gibi çağdaş işletmecilik tekniklerinden uzak kaldıklarının da bir göstergesidir.

3.10. İşletmelerin Kamu Kurumu Destek ve Hibelerinden Yararlanma Durumları

Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de farklı kamu kurumlarının genel veya ihtisaslaştıkları alanlara yönelik hibe ve destek programları, küçük ve orta ölçekli işletmeler başta olmak üzere, çok sayıda işletmeye kuruluş, yatırım veya yeni pazarlara açılması noktasında önemli bir destek sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda analize dâhil edilen işletmelerin aldıkları kamu kurumu hibe ve desteklerinin kamu kurumları arasındaki dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 3.26 Hibe ve Desteklerin Kamu Kurumlarına Göre Dağılımı

Destek Sağlayan Kurum	Genel Toplam	
	Toplam	Yüzde (%)
KOSGEB	23	23,47
TKDK	1	1,02
Kamu Bankaları	13	13,27
Tarım Bakanlığı	3	3,06
Avrupa Birliği	-	-
SERKA	19	19,39
Hazine Teşvikleri	2	2,04
İŞKUR	36	36,73
Diğer	1	1,02
Toplam	98	100,00

Soru formu uygulaması kapsamında 1.075 işletmenin araştırmaya dâhil olduğu düşünülürse, yalnızca 98 işletmenin diğer bir ifade ile işletmelerin %9'unun kamu kurum ve kuruluşlarının sağladığı hibe, teşvik ve desteklerden faydalandığı görülmektedir. İşletmeler en fazla KOSGEB, İŞKUR ve SERKA hibe ve destek mekanizmalarından yararlanmışlardır. Avrupa Birliği desteklerinden hiçbir işletmenin faydalanmadığı, TKDK desteklerinden ise sadece bir işletmenin faydalandığı görülmüştür. Bu veriler incelenirken TKDK ve SERKA gibi kurumların faaliyet mevzuatı gereği desteklerinde geniş bir sektörel kapsamın olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Son beş yıl içerisinde yatırım yapan işletmeler ile bu işletmelerin hibe ve desteklerden yararlanma durumları da analiz edilmiş, söz konusu işletmelerin ortalama % 20'sinin desteklerden yararlanmış olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak, yatırım artışı ile yararlanan destek sayısı arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir.

Desteklerden yararlanan sektörler incelendiğinde, bu sektörlerin başında ticaret gelmektedir. Ticaret sektörünü sanayi ve hizmet sektörü takip etmektedir. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin destek almamalarının en önemli nedeni inşaat sektörünün kamu kurum ve kuruluşlarının çok büyük bir kısmının hibe, destek ve teşvik programı kapsamı dışında olmasıdır.

Mevcut desteklerin %27'si tek kişilik işletmelerce kullanılırken, 2-4 çalışanlı işletmelerde bu oran %32, 5-9 çalışanlı işletmelerde %19, 10-24 çalışanlı işletmelerde %18 ve 25 kişi üzerinde çalışanı olan işletmelerde %2'dir.

Bununla birlikte, işletmelerin %91'inin kamu hibe ve desteklerinden yararlanmamış olmaları, bunun nedenlerinin araştırılmasını önemli hale getirmiştir.

Tablo 3.27 İşletmelerin Destek Almama Nedenleri

Destek Almama Nedeni	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Bilgisi Yok	451	46,07
Başvuruldu Ancak Alınamadı	56	5,72
İhtiyaç Duyulmaması	258	26,35
Destek Kapsamı Dışında Olma	132	13,48
Bürokratik Nedenler	82	8,38
Genel Toplam	979	100,00

Araştırma kapsamında toplam 979 işletmenin ilde faaliyet gösteren kamu kurumlarının veya bölgeye yönelik sunulan hibe, teşvik ve destek programlarından herhangi bir şekilde yararlanmadığı görülmektedir. Bu grubun, yaklaşık %46,1'i mevcut hibe ve destek programlarından haberdar olmadığını ifade etmiştir. Söz konusu durumu %26,35 ile işletmelerin hiçbir desteğe ihtiyaç duymaması, %13,48 ile destek kapsamı dışında olma gerekçeleri takip etmektedir.

Bu konuda, bürokratik engellerin olduğunu düşünen işletmelerin sayısının azlığı; ildeki kamu kurumlarının işbirlikçi yaklaşıma sahip olduklarını göstermektedir. Ancak; desteklerden haberdar olmayan %46,07'lik grup, kamu kurumlarının iletişim planlarını gözden geçirmelerinin, revize etmelerinin ve kuvvetlendirmeleri gerektiğinin bir işaretçisi niteliğindedir.

Tablo 3.28 Son Beş Yılda Yatırım Yapan İşletmelerin Destek Almama Nedenleri

Destek Almama Nedeni	Yüzde (%)
Bilgisi Yok	37
Başvuruldu Ancak Alınamadı	10
İhtiyaç Duyulmaması	26
Destek Kapsamı Dışında Olma	13
Bürokratik Nedenler	14
Genel Toplam	100

Aynı veriler son beş yıl içerisinde yatırım yapan işletmeler için yeniden analiz edildiğinde hibe ve desteklerden haberdar olmayan işletmelerin payının azaldığı ve bu payın bürokratik nedenler ve başvuruların reddedilmesi maddelerine kaydığı gözlenmektedir.

3.11. İşletmelerin Son Bir Yıldaki İşgücü Hareketlilikleri

Bu kısımda son bir yıl içerisinde işgücü alımı yapan ve işten çıkarmada bulunan işletmelerin dağılımı ile işe alma/işten çıkarma nedenleri analiz edilmektedir.

3.11.1. İşletmelerin Son Bir Yılda İşgücü İstihdamı

Son bir yıl içerisinde işe eleman alımı yapan işletme sayısı 298 olup bu işletmeler 1.073 kişiyi istihdam etmiştir. Sektörlere göre işe alım yapan işletme sayısı ve işgücü dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.29 Sektörel Düzeyde Son Bir Yılda İşe Alınan Personel Sayısı

Sektör	İşe Alınan Personel Sayısı		İşletme Sayısı	
	Toplam	Yüzde (%)	Toplam	Yüzde (%)
Hizmet	290	27,03%	93	31,21%
İnşaat	115	10,72%	3	1,01%
Ticaret	369	34,39%	143	47,99%
Sanayi	299	27,87%	59	19,80%
Genel Toplam	1.073	100,00%	298	100,00%

Son bir yılda istihdamın %34'ü ticaret sektöründe gerçekleşmiştir. İkinci sırayı sanayi, üçüncü sırayı ise hizmet sektörü almıştır. İşletmelerin personel alımında etkili olan faktörler ise Tablo 3.30'da sunulmuştur.

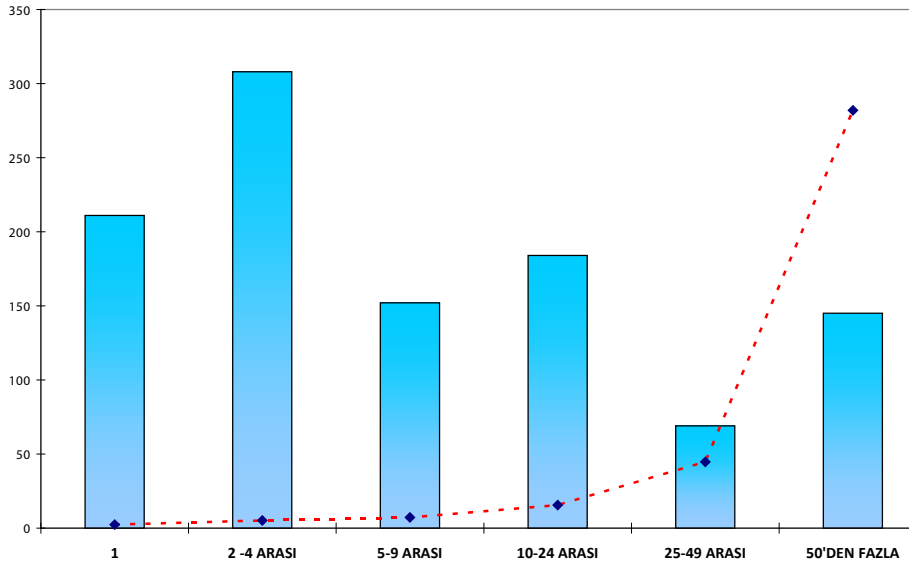
Tablo 3.30 İşletmelerin Personel Alım Nedenleri

Personel Alım Nedeni	Yüzde	İşletme Sayısı
Kapasite Artırımı ve İşyerinin Büyümesi	48,78	200
Yeni Ürün Geliştirme	0,24	1
Yeni Pazar İmkânı	1,22	5
Kurumsallaşma	0,24	1
Mevsimsel Nedenler	49,02	201
Faaliyet Alanı Değişikliği	-	-
Teşviklerden Yararlanma	-	-
Yasal Zorunluluk	0,49	2
Genel Toplam	100,00	410

Kars ilinde soru formları kapsamında ulaşılan 298 işletme istihdam artışına gitmiştir. İşe alımlarda birden fazla nedenin ortaya çıkmasıyla tabloda ulaşılan genel toplam 410 olmuştur. Bu nedenler bir araya getirildiğinde istihdamın yaklaşık %49'u mevsimsel nedenlerle gerçekleşmiştir. Kars'ta mevsimsel olarak personel istihdamında

artışa giden işletmelere özellikle kış mevsiminde yoğun olarak hizmet veren oteller ve Nisan–Eylül ayları arasında ağırlıklı olarak faaliyet gösteren süt ürünleri imalatçıları örnek verilebilir. Bahar ve yaz aylarında faaliyet gösteren tarım makine tamircileri ve imalatçıları, oto tamircilerinin önemli bir kısmı, kereste ve mobilya imalatçıları da kısmen mevsimsel nedenlerle personel alımı gerçekleştirmektedir.

Grafik 3.7 Çalışan Sayısına Göre İşletmelerin Son Bir Yılda İstihdam Düzeyleri

Çalışan sayısına göre sınıflandırılan işletmeler arasında en fazla eleman alımı gerçekleştiren sınıf, 308 işe alımla 2-4 çalışana sahip işletmeler olmuştur. Bu sınıfı 211 eleman alımı ile tek çalışanlı işletmeler takip etmiştir. Son iki sırada ise sırasıyla 148 ve 69 eleman alımı ile 25-49 çalışanlı işletmeler ve 50'den fazla çalışanlı işletmeler saptanmıştır.

Aynı veri her bir çalışan sayısı grubunda yer alan işletme sayısına göre tekrar değerlendirildiğinde ise işletmelerin çalışan sayısındaki artışla eleman alımları arasındaki artan yönlü ilişkiyi ortaya koyan işletme başına istihdam artışı verisine ulaşılır (kırmızı kesikli eğri işletme başına istihdam artışını ifade etmektedir). Bu değer, tek kişilik işletmelerde 0,4 iken 50'den fazla çalışanlı işletmelerde 48'e yükselmektedir.

3.11.2. İşletmelerde Son Bir Yıldaki İşten Çıkma/Çıkarmalar

Son bir yıl içerisinde 243 işletme 826 personel ile yollarını ayırmıştır. Tablo 3.31'de sektörel düzeyde işletmelerin işten çıkan/çıkarılan çalışan sayısı yer almaktadır.

Tablo 3.31 İşletmelerde Son Bir Yılda İşten Çıkma/Çıkarmalarının Sektörel Dağılımı

Sektör	İşten Çıkan/Çıkarılan Personel Sayısı		İşletme Sayısı	
	Toplam	Yüzde (%)	Toplam	Yüzde (%)
Hizmet	217	26,27	80	32,92
İnşaat	116	14,04	3	1,23
Ticaret	242	29,30	103	42,39
Sanayi	251	30,39	57	23,46
Genel Toplam	826	100,00	243	100,00

Tablo verileri için işten çıkma/çıkarılma rakamları incelendiğinde bu kısımda sanayi sektörünün %32,57 ile ilk sırada yer aldığı, onu %27,58 ile ticaret sektörü, %24, 82 ile hizmet sektörü ve son olarak da %14,04 ile inşaat sektörünün takip ettiği görülmektedir.

İşletmelere sunulan soru formlarında işten çıkma/çıkarılmaların nedenlerine verdikleri yanıtlar ise ayrıca ele alınmıştır.

Tablo 3.32 İşletmelerde Son Bir Yılda İşten Çıkma/Çıkarma Nedenleri

Personel Çıkma/Çıkarılma Nedeni	İşletme Sayısı	Yüzde (%)
Ekonomik / Mali Nedenler	18	7,09
Mevsimlik Çalışma	22	8,66
Çalışma Ahlakına Uymama	7	2,76
İşyeri Faaliyet Değişikliği	-	-
Çalışanın Kendi İsteği	197	77,56
Çalışanın Mesleki Beceri eksikliği	2	0,79
Faaliyet Alanında Teknoloji Kullanımı	7	2,76
İlgili Faaliyet Alanının Durdurulması	1	0,39
Genel Toplam	254	100,00

İşe alım sürecinde mevsimsel etkiler %48 düzeyinde pay alırken, işten çıkma/çıkarılmalarda bu pay %8'lere gerilemektedir. Bu durum soru formlarını cevaplayan işletme yöneticilerinin yarattığı asimetrik bir bilgi olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda mevsimlik olarak faaliyette olan işletmelerin bir kısmının eleman bulamama kaygısı ile işten çıkarma yapmadıkları da bilinmektedir.

İşletmelerin işten çıkma/çıkarma ve işe alım kararlarını bir arada inceleyerek, sektördeki işgücü hareketliliği ve istihdamı net olarak büyüyen veya küçülen işletmeler tespit edilebilir. Bu nedenle söz konusu verileri analiz etmek amacıyla çapraz analize ihtiyaç duyulmuştur.

Tablo 3.33 İşletmelerin Son 12 Aydaki İstihdam Hareketleri

Personel Alındı mı? * Personel Çıkarıldı mı?			
Personel Alındı mı?	Personel Çıkarıldı mı?		
	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	721	56	777
Evet	111	187	298
Toplam	832	243	1.075

Elde edilen sonuçlara göre, 1.075 işletmeden 721'inde (%67) son bir yıl içerisinde istihdam değişikliği olmamış, 111 işletmede (%10,3) net istihdam artışı yaşanmış, 56 işletmede (%5,3) net istihdam azalışı gözlenmiştir. İşletmelerin 187'sinde (%17,4) işgücü sirkülasyonu olmuştur. Son bir yılda analize dâhil edilen işletmelerdeki net istihdam artışı %6,6'dır.

3.12. İşletmelerin İşgücü Talebi

Kars ilinde uygulanan analiz çalışması kapsamında işverenlere ve/veya işletme yetkililerine işgücünün mevcut durumu yanında işgücü talebi açısından geleceğe ilişkin istek ve beklentileri de sorulmuştur. İlgili tüm cevaplar işverenlerden alınmış, işgücünün istihdam edilmesi konusunda karşılaşılan problemler ve güncel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak "açık iş" ve "temininde güçlük çekilen işgücü" alt başlıkları altında aşağıda sunulmuştur.

3.12.1. Açık İşlere Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

İşletmelerin analiz yapıldığı dönemde ihtiyacı olduklarını belirttikleri işgücünün mesleki düzeyde dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu personel ihtiyacı bundan sonraki kısımlarda “açık iş” olarak geçecektir.

Tablo 3.34 Açık İşlerin Mesleki Dağılımı

Meslek Adı	İhtiyaç Duyulan Sayı	Yüzde (%)
Genel Toplam	254	100,00%
Beden İşçisi (Çıırak)	19	7,48%
Garson	14	5,51%
Mobilya Ustası (Ahşap)	13	5,12%
Oto Satış Elemanı	11	4,33%
İnşaat Teknikeri	10	3,94%
Oto Kaportacı	9	3,54%
Oto Bakım-Onarımcısı	9	3,54%
Spor Kıyafetleri Satış Elemanı	8	3,15%
Kat Hizmetleri Personeli	7	2,76%
Kaynakçı	7	2,76%
Sekreter	7	2,76%
Demir Doğrama Ustası	6	2,36%
Kasiyer	6	2,36%
Marangoz (Atölye)	6	2,36%
Seyahat Acentesi Memuru	6	2,36%
Bayan Kuaförü	5	1,97%
Oto Boya Ustası	5	1,97%
Şoför (Yük Taşıma)	5	1,97%
Ekmek Pişiricisi	5	1,97%
Hamurkâr	5	1,97%
Muhasebeci	5	1,97%
Mobilya Satış Elemanı	5	1,97%
Mutfak Eşyaları Tamircisi	5	1,97%
Ark Kaynakçısı	4	1,57%
Aşçı	4	1,57%
Sigortacı	4	1,57%
Tornacı	4	1,57%

Büro Memuru (Personel)	3	1,18%
Reklam İşçisi	3	1,18%
Kasap	3	1,18%
Oto Elektro Mekanik Ustası	3	1,18%
Oto Elektrikçisi	3	1,18%
Pazarlama Personeli	3	1,18%
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	1,18%
Resepsiyonist	3	1,18%
Depo Sorumlusu	2	0,79%
Mermer İşçisi	2	0,79%
Metal Ürünleri Montaj İşçisi	2	0,79%
Tül Perde İmalat İşçisi	2	0,79%
Reyon Görevlisi	2	0,79%
Şoför (Yolcu Taşıma)	2	0,79%
Bankacı	1	0,39%
Berber	1	0,39%
Çaycı	1	0,39%
Gaz Altı Kaynakçısı	1	0,39%
Gazeteci	1	0,39%
Güvenlik Görevlisi	1	0,39%
İcra Memuru	1	0,39%
Mutfak Dekorasyon Ustası	1	0,39%
İnşaat Mühendisi	1	0,39%
Kurye	1	0,39%
Laborant	1	0,39%
Matbaacı	1	0,39%
Mimar	1	0,39%
Diğer Mobilya İşçileri	1	0,39%
Montaj İşçisi	1	0,39%
Muayene İstasyonu Teknisyeni	1	0,39%
Oksijen Kaynakçısı	1	0,39%
Plastik Doğrama Ustası (PVC)	1	0,39%
Satış Elemanı (Parfümeri)	1	0,39%
Süt Ve Süt Ürünleri Satış Elemanı	1	0,39%
Ekmek Satış Elemanı	1	0,39%
Bilgisayar Bakım Ve Onarımcısı	1	0,39%
Diğer Erkek Terzileri Kadın Terzileri ve Giyecek Dikicileri	1	0,39%
Ütücü (El İle)	1	0,39%

Açık işler, birbirinden bağımsız 114 işletmeden alınmıştır. 65 adet farklı meslekten toplam 254 işgücü talep edilmektedir. Söz konusu işgücü talebinde bulunan işletmelerin sektörel dağılımı aşağıda sunulmuştur..

Tablo 3.35 Sektörel Düzeyde Açık İşler

Sektör	Talep Edilen İşgücü	Yüzde (%)
Hizmet	94	37,01
Ticaret	76	29,92
Sanayi	84	33,07
Genel Toplam	254	100,00

İl genelinde işletme sayısı ve çalışan ilişkisi göz önüne alındığında baskın bir durumda bulunan ve gelecek için en fazla büyüme eğilimine sahip olan hizmetler sektörünün, toplam işgücü talebinin %37' sini oluşturduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünü; istihdam dostu sanayi sektörü %33,07 ile izlemektedir. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden mevsimsel koşullar nedeniyle herhangi bir talep alınmazken, ticaret sektörü ise toplam talebin %29,92'lik kısmını oluşturmaktadır. Toplam işletme sayısı içerisindeki payı en büyük olmasına rağmen ticaret sektörünün açık iş talebi noktasında diğer sektörlerin gerisinde kalmasının temel nedeni daha önce de belirtildiği gibi bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin büyük çoğunluğunun geçimlik girişimci olarak adlandırılan tek kişilik işletmeler olmasıdır.

Tablo 3.36 Açık İşlerin İşletme Büyüklüğü ve Sektörlerine Göre Dağılımı

İşletme Büyüklüğü	Sektör	Talep Edilen İşgücü	Yüzde (%)
1 Çalışan	Hizmet	16	6,30
	Ticaret	4	1,57
	Sanayi	36	14,17
1 Çalışanlı İşletmelerin Toplam İşgücü Talebi		56	22,05
2 - 4 Çalışan	Hizmet	34	13,39
	Ticaret	35	13,78
	Sanayi	31	12,20
2 - 4 Çalışanlı İşletmelerin Toplam İşgücü Talebi		100	39,37
5 - 9 Çalışan	Hizmet	18	7,09
	Ticaret	20	7,87
	Sanayi	10	3,94
5 - 9 Çalışanlı İşletmelerin Toplam İşgücü Talebi		48	18,90
10 + Çalışan	Hizmet	26	10,24
	Ticaret	14	5,51
	Sanayi	10	3,94
10 + Çalışanlı İşletmelerin Toplam İşgücü Talebi		50	19,69
Genel Toplam		254	100,00

İşletmelerden alınan açık işlerin dağılımı işletme büyüklüğüne göre incelendiğinde; talebin yaklaşık %80'inden fazlasını 10 çalışanın altında çalışan sayısına sahip olan işletmelerden geldiği görülmektedir. İşgücünü en fazla talep eden işletme büyüklüğü ise %39,37 ile 2-4 çalışanlı işletmelerdir.

Tablo 3.37 İşgücü Talebinin İşletmelerin Faaliyet Sürelerine Göre Dağılımı

Faaliyet Süresi	Talep Edilen İşgücü	Yüzde (%)
1 - 10 yıl	160	62,99
10 - 20 yıl	69	27,17
20 - 30 yıl	14	5,51
30 - 40 yıl	11	4,33
Genel Toplam	254	100,00

İşgücü talebinin işletmelerin kuruluş yıllarına göre dağılımı incelendiğinde, son 10 yıl içerisinde kurulan işletmeler toplam talebin yaklaşık %63'ünü oluşturmaktadır. 1993–2002 yılları arasında kurulan işletmeler toplam talebin %27,17'sini, 1983–1992 yılları arasında kurulan işletmeler toplam talebin %5,51'ini ve son olarak 1972–1982 yılları arasında kurulan işletmeler toplam talebin %4,33'ünü oluşturmaktadır. Kars İli İşyeri Envanter çalışmasına göre Kars ilinin mevcut işletme yapısı yıllara göre incelendiğinde özellikle son 20 yıl içerisinde kurulan işletmelerin şehrin ticaret yapısını niceliksel olarak büyük oranda etkilediğini göstermektedir. Bu veriler söz konusu işletmelerin işgücü talebini de doğrudan etkilediğini göstererek yapılan çıkarımı doğrulamaktadır. Açık işlerde talep edilen işgücünün işletmelerin eğitim durumlarına göre dağılımı aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.38 İşgücü Talebinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Yüzde (%)
Lise Altı	15,38
Çıraklık Eğitimi	5,33
Genel Lise	8,88
Meslek Lisesi	6,51
Meslek Yüksek Okulu	5,33
Lisans	6,51
Yüksek Lisans	0,59
Fark Etmez	51,48
Genel Toplam	100,00

Talep edilen işgücünün eğitim düzeyine yönelik asgari beklenti ve talepler incelendiğinde işgücünün %51,48'i için eğitim seviyesinin önemli bir kriter olmadığı sonucu elde edilmiştir. Lise ve altı kurumlardan mezun olunma şartı %15,38 ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu düzeyi %8'88 ile genel lise, %6,51 ile meslek lisesi ve lisans mezunu, %5,33 ile meslek yüksekokulu ve çıraklık eğitimi ile son olarak ise %0,59 ile yüksek lisans takip etmektedir. Bu durum, il genelinde mesleğin işbaşı eğitimi ile öğrenildiği kanısını güçlendirmektedir.

Tablo 3.39 İşgücünden Talep Edilen Nitelik

Nitelik	Frekans	Yüzde (%)
Bilgisayar Kullanımı	16	3,82
Fiziki ve Bedensel Yeterlilik	105	25,06
Hesap Yapabilme (Analitik Beceri)	14	3,34
Mesleğe İlişkin Yeterli Bilgi	111	26,49
Proje tabanlı çalışma	2	0,48
Satış ve pazarlama becerisi	7	1,67
Sorun çözme ve bağımsız karar verme becerileri	10	2,39
Deneyim	96	22,91
Yabancı Dil	2	0,48
İletişim ve ifade Yeteneği	27	6,44
Askerlikle ilişkisinin olmaması	29	6,92
Genel Toplam	419	100,00

İşgücünden talep edilen nitelik genel anlamda incelendiğinde; ilk sırada %26,49 ile mesleki yeterlilik beklentisi yer almaktadır. İkinci sırada %25,06 ile fiziki ve bedensel yeterlilik gelmekte, onu %22,91 ile mesleğe yönelik deneyim takip etmektedir. Bu hususların yanı sıra %6,92 ile askerlikle ilişkisinin olmaması, %6,44 ile iletişim ve ifade yeteneği, %3,82 ile bilgisayar kullanımı, %3,34 ile hesap yapabilme becerisi, %2,39 ile sorun çözme ve bağımsız karar verme becerileri ifade edilmiştir. Son sırada ise %0,48 ile proje tabanlı çalışma ve yabancı dil becerileri gelmiştir.

İşgücünden talep edilen nitelikler incelendiğinde mesleğe ilişkin yeterli bilgi ve deneyim becerilerine olan yüksek talepten hareketle işletmelerin işgücü talebinin nitelikli işgücüne yönelik kısmının daha ağır olduğu görülmektedir. Bununla birlikte fiziki ve bedensel yeterlilik verisine ait oranlar vasıfsız ve eğitilebilir işgücüne yönelik olarak da göz ardı edilmemesi gereken bir işgücü talebinin olduğunu göstermektedir.

İşletmelerin işgücü talebini ilan, İŞKUR başvurusu gibi herhangi bir yöntemle arayıp aramadıkları işgücü talebinin hızla karşılanabilmesi için önemli bir belirleyicidir.

Tablo 3.40 İşgücünün Aranma Durumu

İşgücünün Aranma Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Aranıyor	116	68,64
Aranmıyor	53	31,36
Genel Toplam	169	100,00

İşletmelerin %68'64'ü herhangi bir yolla talep ettikleri çalışana aramaya devam ettiğini belirtmiş, %31,36'sı ise herhangi bir yolla aramadığını ya da arama çalışmaları herhangi bir sonuç vermeyince bu süreci sonlandırdığını belirtmiştir.

Analiz kapsamındaki işletmelerden işgücü arama süreci aktif olan 116 işletmeye personel ihtiyacı duyulduğunda işgücünü hangi araçlar ya da kanallar vasıtasıyla aradığı sorulmuştur.

Tablo 3.41 İşletmelerin İşgücü Arama Kanallarına Göre Dağılımı

İşgücü Arama Kanalı	Frekans	Yüzde (%)
İŞKUR	26	22,41
İŞKUR - Akraba, Eş, Dost	10	8,62
Akraba, Eş, Dost	75	64,66
Kariyer İnternet Siteleri	1	0,86
Diğer	3	2,59
İŞKUR-Gazete-Akraba, Eş, Dost	1	0,86
Genel Toplam	116	100,00

Elde edilen sonuçlar, işletmelerin % 64,66'lık bir oranla çok önemli bir çoğunluğunun akraba ve eş, dost yoluyla personel temini yoluna gittiğini göstermektedir. İşletmelerin %22,41'i iş arama kanalı olarak İŞKUR'dan yararlandığını, %8,62'si ise hem İŞKUR'dan faydalandığını hem de akraba, eş, dost gibi tanıdıklar vasıtasıyla ulaşmaya çalıştığını ifade etmiştir. İşletmelerin %2,59'u işgücü temini için belirtilen kanalların dışında yöntem ve kanallardan faydalandığını belirtmiştir. İşgücü aramada işletmelerin geleneksel yöntemleri takip etmesi işgücü teminin zamanlama ve işgücü niteliği açısından dezavantaj sağlamasına yol açabilmektedir.

3.12.2. Açık İşlere Yönelik Öngörüler

İhtiyaç duyulan işgücü sayısı toplamda 65 farklı meslekten oluşmaktadır ve sadece 169 işletmeden elde edilmiştir. Ancak bu sayı örnekleme sınırlı kalmakta, ilde faaliyet gösteren tüm işletmelerin ihtiyaç duyduğu işgücü sayısını yansıtmamaktadır. Bu nedenle, merkezi limit teoremine bağlı kalınarak "Örneklem-Anakütle" ilişkisi aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

Bu hesaplamada, %95 güven seviyesinde, örneklemin ana kütleli mevsimsellik, ulaşılamayan ve işbirliği içerisinde olmayan işletmelerinde göz önüne alınması sonucu % 90'ı oranında temsil ettiği kabul edilmiştir. Bununla birlikte, gelecek iki yıllık dönem için sektörel ve mesleksel düzeyde var olan yapının değişmeyeceği varsayılmıştır. Buna göre, 2013 yılı için örneklem ana kütle ilişkisi çalışan sayısı üzerinden hesaplanarak (örneklem: 3.749, ana kütle: 21.482) sonuçlar Tablo 3.42'de gösterilmiştir.

Tablo 3.42 2013 Yılı İhtiyaç Duyulan İşgücü Sayısı

Sektörler	Ana Kütle İşgücü Talebi		
	En Az	En Fazla	Ortalama
Hizmet	388	582	485
Sanayi	342	525	433
İnşaat	0	0	0
Ticaret	305	479	392
Toplam	1.034	1.585	1.310

Buna göre, il genelinde ihtiyaç duyulan işgücü sayısının beklenen değeri 1.310 kişi, sapma seviyesi ise ± 275 kişidir. İşgücü talebinde en büyük artışın hizmet sektöründe gerçekleşmesi beklenirken, inşaat sektöründe istihdam artışı beklenmemektedir.

Tablo 3.43 Meslekler Düzeyinde Açık İşlerin Dağılımı, (2013)

Meslek Adı	Frekans	Yüzde	2013		
			En Az	En Fazla	Ortalama
Beden İşçisi (Çıracak)	19	7,48%	77	119	98
Garson	14	5,51%	57	87	72
Mobilya Ustası (Ahşap)	13	5,12%	53	81	67
Oto Satış Elemanı	11	4,33%	45	69	57
İnşaat Teknikeri	10	3,94%	41	62	52
Oto Kaportacı	9	3,54%	37	56	46
Oto Bakım-Onarımcısı	9	3,54%	37	56	46
Spor Kıyafetleri Satış Elemanı	8	3,15%	33	50	41
Kat Hizmetleri Personeli	7	2,76%	29	44	36
Kaynakçı	7	2,76%	29	44	36
Sekreter	7	2,76%	29	44	36
Demir Doğrama Ustası	6	2,36%	24	37	31
Kasiyer	6	2,36%	24	37	31
Marangoz (Atölye)	6	2,36%	24	37	31
Seyahat Acentesi Memuru	6	2,36%	24	37	31
Bayan Kuaförü	5	1,97%	20	31	26
Oto Boya Ustası	5	1,97%	20	31	26
Şoför (Yük Taşıma)	5	1,97%	20	31	26
Ekmek Pişiricisi	5	1,97%	20	31	26
Hamurkâr	5	1,97%	20	31	26
Muhasebeci	5	1,97%	20	31	26
Mobilya Satış Elemanı	5	1,97%	20	31	26
Mutfak Eşyaları Tamircisi	5	1,97%	20	31	26
Ark Kaynakçısı	4	1,57%	16	25	21
Aşçı	4	1,57%	16	25	21
Sigortacı	4	1,57%	16	25	21
Tornacı	4	1,57%	16	25	21
Büro Memuru (Personel)	3	1,18%	12	19	15
Reklam İşçisi	3	1,18%	12	19	15
Kasap	3	1,18%	12	19	15
Oto Elektro Mekanik Ustası	3	1,18%	12	19	15
Oto Elektrikçisi	3	1,18%	12	19	15
Pazarlama Personeli	3	1,18%	12	19	15
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	1,18%	12	19	15

Resepsiyonist	3	1,18%	12	19	15
Depo Sorumlusu	2	0,79%	8	12	10
Mermer İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Metal Ürünleri Montaj İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Tül Perde İmalat İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Reyon Görevlisi	2	0,79%	8	12	10
Şoför (Yolcu Taşıma)	2	0,79%	8	12	10
Bankacı	1	0,39%	4	6	5
Berber	1	0,39%	4	6	5
Çaycı	1	0,39%	4	6	5
Gaz Altı Kaynakçısı	1	0,39%	4	6	5
Gazeteci	1	0,39%	4	6	5
Güvenlik Görevlisi	1	0,39%	4	6	5
İcra Memuru	1	0,39%	4	6	5
Mutfak Dekorasyon Ustası	1	0,39%	4	6	5
İnşaat Mühendisi	1	0,39%	4	6	5
Kurye	1	0,39%	4	6	5
Laborant	1	0,39%	4	6	5
Matbaacı	1	0,39%	4	6	5
Mimar	1	0,39%	4	6	5
Diğer Mobilya İşçileri	1	0,39%	4	6	5
Montaj İşçisi	1	0,39%	4	6	5
Muayene İstasyonu Teknisyeni	1	0,39%	4	6	5
Oksijen Kaynakçısı	1	0,39%	4	6	5
Plastik Doğrama Ustası (PVC)	1	0,39%	4	6	5
Satış Elemanı (Parfümeri)	1	0,39%	4	6	5
Süt ve Süt Ürünleri Satış Elemanı	1	0,39%	4	6	5
Ekmek Satış Elemanı	1	0,39%	4	6	5
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	1	0,39%	4	6	5
Diğer Erkek Terzileri Kadın Terzileri ve Giyecek Dikicileri	1	0,39%	4	6	5
Ütücü (El İle)	1	0,39%	4	6	5
Genel Toplam	254	100,00%	1.034	1.585	1.310

2013 yılına yönelik olarak gerçekleştirilen öngörülerde önümüzdeki bir yılda meslekler düzeyinde en fazla ihtiyacın doğacağı kollar belirlenmiştir. Söz konusu verilerin karar alıcı kurum ve kuruluşlar tarafından dikkatle incelenmesi önem arz etmektedir.

3.12.3. Temininde Güçlük Çekilen İşgücü

Araştırma kapsamına alınan işletmelerin sahip oldukları mevcut işgücü yapısının yanında, ihtiyaç duydukları ve istihdam etmek istedikleri işgücü de incelenmiştir. İşletmelerin ihtiyacı olduğunu ve temininde güçlük çektiklerini belirttikleri işgücünün mesleki düzeyde dağılımı aşağıda gösterilmiştir. Bu personel ihtiyacı bundan sonraki kısımlarda “temininde güçlük çekilen işgücü” olarak geçecektir.

Tablo 3.44 Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün Mesleki Dağılımı

Meslekler	Frekans	Yüzde
Beden İşçisi (Genel)	29	9,12%
Mobilya Ustası, Ahşap	27	8,49%
Ticaret Satış Elemanı	23	7,23%
Oto Bakım-Onarımcısı	21	6,60%
Hamurkar	15	4,72%
Kaşar Peyniri İmalat Ustası	14	4,40%
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	13	4,09%
Aşçı	11	3,46%
Resepsiyonist	9	2,83%
Garson (Servis Elemanı)	8	2,52%
Pişirici (Ekmek)	7	2,20%
Plastik Doğramacı /PVC Doğrama-İmalat ve Montajcısı	7	2,20%
Atölye Marangozu	6	1,89%
Mobilya Montaj İşçisi	6	1,89%
Oto Kaportacı	5	1,57%
Tornacı (Torna Tezgâhı Operatörü)	5	1,57%
Kasap	5	1,57%
Kaynakçı (Oksijen ve Elektrik)	4	1,26%
Pişirici (Ekmek)	4	1,26%
Muhasebeci	3	0,94%
Eczane Hizmetleri Teknikeri	3	0,94%
Muhasebe Yardımcı Elemanı (Defter Tutan)	3	0,94%
Erkek Kuaförü	3	0,94%
Diğer Erkek ve Kadın Berberleri, Güzellik Uzmanları ve İlgili İşçiler	3	0,94%
Kasiyer	3	0,94%
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	0,94%
Diğer Tomrukçular	3	0,94%
Mermer Ustası	3	0,94%

Briket İmal İşçisi	3	0,94%
Muayene İstasyonu Teknisyeni	3	0,94%
Büro İşçisi	3	0,94%
Makine Mühendisi	2	0,63%
Matematik Öğretmeni	2	0,63%
İngilizce Öğretmeni-Kurs	2	0,63%
Elektrik Teknikeri	2	0,63%
Sigortacılık Meslek Elemanı	2	0,63%
Bayan Kuaförü	2	0,63%
Reyon Görevlisi	2	0,63%
Oto Kaportacı	2	0,63%
Oto Elektrikçisi	2	0,63%
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	2	0,63%
Perde İmalat İşçisi	2	0,63%
Tanker Şoförü	2	0,63%
Temizlik Görevlisi	2	0,63%
Oto Yıkama Elemanı	2	0,63%
Süt Toplama İşçisi	2	0,63%
Süt Toplama Elemanı	2	0,63%
Gazeteci	1	0,31%
Makine Teknikeri	1	0,31%
İcra Memuru	1	0,31%
Mobilya ve Dekorasyon Teknikeri	1	0,31%
Aşçıbaşı	1	0,31%
Sekreter	1	0,31%
Maliyet Kontrolörü (Cost Control) (Otel)	1	0,31%
Ön Muhasebeci	1	0,31%
Pizza Ustası	1	0,31%
Cağ Kebap Ustası	1	0,31%
Şef Garson	1	0,31%
Komi (Garson Yardımcısı)	1	0,31%
Et ve Et Ürünleri Satış Elemanı	1	0,31%
Diğer Taş Kesme ve Oyma İşçileri	1	0,31%
Ahşap Doğramacı	1	0,31%
Oto Boyacısı	1	0,31%
Diğer Boyacılar (İnşaat ve Bakım Hariç)	1	0,31%
Elektrik Ark Kaynakçısı (Makine İle)	1	0,31%

Bakır Kaplamacı	1	0,31%
Damper Ustası	1	0,31%
Mutfak Eşyaları Tamircisi	1	0,31%
Demir Doğramacı	1	0,31%
Isıcam İmal İşçisi	1	0,31%
Simit İmalat Ustası	1	0,31%
Diğer Dikişçiler ve Nakışçılar	1	0,31%
Kumlamacı	1	0,31%
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	1	0,31%
Ütücü (El İle)	1	0,31%
Depo Elemanı	1	0,31%
Kurye	1	0,31%
Beden İşçisi (Temizlik)	1	0,31%
Genel Toplam	318	100,00%

Temininde günlük çekilen işgücü talepleri, birbirinden bağımsız 162 işletmeden alınmıştır. 78 adet farklı meslekten toplam 318 işgücü talep edilmiştir. Açık işlere yönelik olarak gerçekleştirilen öngörülerin yanı sıra temininde günlük çekilen meslekler de dikkatle incelenmesi gereken bir husustur. Söz konusu 318 işgücü talebinin alındığı işletmelerin buldukları sektör bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3.45 Sektörel Düzeyde Temininde Günlük Çekilen İşgücü

Sektör	Teminde Günlük Çekilen İşgücü Sayısı	Yüzde (%)
Hizmet	83	26,10
İnşaat	5	1,57
Sanayi	134	42,14
Ticaret	96	30,19
Genel Toplam	318	100,00

Tabloya göre, il genelinde sanayi sektörünün toplam taleplerin %42,14'ünü oluşturduğu görülmektedir. Temininde günlük çekilen işgücü meslekler ve sektörler düzeyinde değerlendirildiğinde sanayi sektörünün hem nitelikli hem de niteliksiz işgücü konusunda sorun yaşadığı sonucuna ulaşılabilir.

Nitelikli işgücü açısından elde edilen verilerin yanında işletme sahipleri ve yetkilileri ile yapılan görüşmelerde de sektörde önemli oranda bir nitelikli işgücü temini

probleminin var olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu problemin ortaya çıkmasının bir nedeni de kış aylarında ilde özellikle imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren birçok işletmenin faaliyetlerini yavaşlatması ya da durdurmasıdır. Bu durumun nitelikli işgücünün dışarıya göç etmesi ile sonuçlandığı ifade edilmiştir. Süt ürünleri imalatı yapan işletmeler için de nitelikli eleman sıkıntısı yaşanmaktadır. İşletmeler faaliyet dönemlerinde nitelikli işgücünü yitirmemek için henüz çalışmadığı dönemlerin maaşlarının bir kısmını ya da tamamını daha iş başlamadan ödemektedirler. Niteliksiz işgücüne yönelik değerlendirmeler göz önüne alındığında ise sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir kısmı niteliksiz işgücü diğer bir deyişle çırak bulamamaktadır. Bunda çalışma ortamının beğenilmemesi ve önerilen ücretlerin az bulunmasının yanında ailelerin çocuklarının sanayi sektöründe çalıştırılmasına soğuk bakmaları da etkili olmaktadır.

Tüm bu veriler ve yorumlar ışığında sanayi sektörünün şimdi olmasa bile ilerleyen dönemlerde bir işgücü temini sorunu dolayısıyla daralma süreci içerisine gireceği söylenebilir. Bu daralma ve gerileme sürecinin devam etmesi durumunda il sanayisinde gerçekleşen hizmet akışının beklentilerin karşılanamamasından dolayı yakın bölgelerde yer alan başta Erzurum gibi cazibe merkezlerine yönelmesine yol açabilir.

Tablo 3.46 Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün İşletme Büyüklükleri ve Sektörlerine Göre Dağılımı

İşletme Büyüklüğü	Sektör	Talep Edilen İşgücü Sayısı	Yüzde (%)
1 - 9	Hizmet	58	18,24
	İnşaat	5	1,57
	Sanayi	93	29,25
	Ticaret	87	27,36
Toplam 1-9		243	76,42
10-49	Hizmet	24	7,55
	Ticaret	9	2,83
	Sanayi	41	12,89
Toplam 10-49		74	23,27
50+	Hizmet	1	0,31
Toplam 50+		1	0,31
Genel Toplam		318	100,00

İşgücü talebinde olduğu gibi, işgücü temininde güçlük çekilen en önemli işletme sınıfı %76 ile 1-9 çalışana sahip olan işletmelerdir. 10–49 çalışanlı işletmelerde bu oran %23 düzeyindedir.

Tablo 3.47 İşgücü Talebinin Karşılanma Durumu

Karşılanma Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Evet	83	40,49
Hayır	94	45,85
Kısmen	28	13,66
Genel Toplam	205	100,00

İşgücü talebinin karşılanma durumuna göre, toplam talebin yaklaşık %46'sının işgücü ihtiyacı karşılanmamıştır. İşgücü ihtiyacı karşılanan işletmelerin oranını ise %40,49'dur. İşgücü ihtiyacı kısmen karşılanan işletmelerin ise oranı %13,66 olarak gerçekleşmiştir. İşletmelere işgücüne ulaşamama sebepleri sorulduğunda; alınan cevaplar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.48 İşgücüne Ulaşılama Nedenleri

İşgücüne Ulaşılama Nedeni	Talep Edilen İşgücü Sayısı	Yüzde (%)
Bu Meslekte Eleman Bulunmaması	88	30,66
Gerekli Mesleki Beceriye Sahip Eleman Bulunmaması	99	34,49
Yeterli İş Tecrübesine Sahip Eleman Bulunmaması	45	15,68
Çalışma Ortam ve Koşullarının Beğenilmemesi	36	12,54
Önerilen Ücretin Az Bulunması	19	6,62
Genel Toplam	287	100,00

Talep edilen işgücüne ulaşılama nedenleri arasında ilk sırada %34,49 ile gerekli mesleki beceriye sahip eleman bulunmaması bir başka deyişle işgücünün nitelikli olmaması gelmektedir. Onu %30,66 ile bu meslekte eleman bulunmaması takip etmektedir. Ardından sırasıyla % 15,68 ile yeterli iş tecrübesine sahip eleman bulunmaması, %12,54 ile çalışma ortam ve koşullarının beğenilmemesi ve son olarak %6,62 ile önerilen ücretin az bulunması gelmektedir.

Elde edilen verilerden hareketle, eleman bulunmaması ve nitelikli eleman bulunmaması maddelerinin ön planda olması bir yandan işletmelerin mesleki eğitime

önem vermemesi, diğer yandan işgücünü arama konusunda geleneksel yöntemlerin tercih edilmesiyle yakından ilgilidir. Bu konuda işletmelerin yeterli bilince sahip olmaması, başta Türkiye İş Kurumu olmak üzere esnaf odaları, ticaret odası ve resmi ve özel kurumların işgücü piyasasında daha etkin rol oynamaları gerektiği fikrini oluşturmuştur.

3.12.4. Temininde Güçlük Çekilen İşgücüne İlişkin Öngörüler

İhtiyaç duyulan işgücü sayısı toplamda 78 farklı meslekten oluşmaktadır ve 162 işletmeden elde edilmiştir. Ancak bu sayı örnekleme sınırlı kalmakta, ilde faaliyet gösteren tüm işletmelerin ihtiyaç duyduğu işgücü sayısını yansıtmamaktadır. Bu nedenle, merkezi limit teoremine bağlı kalınarak "Örneklem – Ana Kütle" ilişkisi aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

Bu hesaplamada, %95 güven seviyesinde, örneklemin tam anlamıyla ana kütle temsil ettiği kabul edilmiştir. Bununla birlikte, gelecek iki yıllık dönem için sektörel ve mesleki düzeyde var olan yapının değişmeyeceği varsayılmıştır. Buna göre, 2013 yılı için örneklem ana kütle ilişkisi çalışan sayısı üzerinden hesaplanarak (örneklem: 3.749, ana kütle: 21.482) tabloda sunulmuştur.

Tablo 3.49 2013 Yılı Temininde Güçlük Çekilen İşgücü Sayısı Tahmini

Sektörler	Temininde Güçlük Çekilen İşgücü Talebi		
	En Az	En Fazla	Ortalama
Hizmet	353	543	448
Sanayi	603	843	723
Ticaret	416	620	518
İnşaat	3	51	27
Toplam	1.375	2.058	1.716

Elde edilen bulgulara göre, 2013 yılında temininde güçlük çekilecek işgücü sayısı 1.716 olarak belirlenmiş, sapma değeri ise ± 342 kişi olmuştur.

Tablo 3.50 Meslekler Bazında Temininde Güçlük Çekilen İşgücünün Dağılımı, (2013)

Meslek Adı	İhtiyaç	Yüzde	2013		
			En Az	En Fazla	Ortalama
Beden İşçisi (Genel)	29	9,12%	125	188	157
Mobilya Ustası, Ahşap	27	8,49%	117	175	146
Ticaret Satış Elemanı	23	7,23%	99	149	124
Oto Bakım-Onarımcısı	21	6,60%	91	136	113
Hamurkâr	15	4,72%	65	97	81
Kaşar Peyniri İmalat Ustası	14	4,40%	61	91	76
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	13	4,09%	56	84	70
Aşçı	11	3,46%	48	71	59
Resepsiyonist	9	2,83%	39	58	49
Garson (Servis Elemanı)	8	2,52%	35	52	43
Pişirici (Ekmek)	7	2,20%	30	45	38
Plastik Doğramacı /PVC Doğrama - İmalat ve Montajcısı	7	2,20%	30	45	38
Atölye Marangozu	6	1,89%	26	39	32
Mobilya Montaj İşçisi	6	1,89%	26	39	32
Oto Kaportacı	5	1,57%	22	32	27
Tornacı (Torna Tezgahı Operatörü)	5	1,57%	22	32	27
Kasap	5	1,57%	22	32	27
Kaynakçı (Oksijen ve Elektrik)	4	1,26%	17	26	22
Pişirici (Ekmek)	4	1,26%	17	26	22
Muhasebeci	3	0,94%	13	19	16
Eczane Hizmetleri Teknikeri	3	0,94%	13	19	16
Muhasebe Yardımcı Elemanı (Defter Tutan)	3	0,94%	13	19	16
Erkek Kuaförü	3	0,94%	13	19	16
Diğer Erkek ve Kadın Berberleri, Güzellik Uzmanları ve İlgili İşçiler	3	0,94%	13	19	16
Kasiyer	3	0,94%	13	19	16
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	0,94%	13	19	16
Diğer Tomrukçular	3	0,94%	13	19	16
Mermer Ustası	3	0,94%	13	19	16
Briket İmal İşçisi	3	0,94%	13	19	16
Muayene İstasyonu Teknisyeni	3	0,94%	13	19	16
Büro İşçisi	3	0,94%	13	19	16
Makine Mühendisi	2	0,63%	9	13	11
Matematik Öğretmeni	2	0,63%	9	13	11

İngilizce Öğretmeni-Kurs	2	0,63%	9	13	11
Elektrik Teknikeri	2	0,63%	9	13	11
Sigortacılık Meslek Elemanı	2	0,63%	9	13	11
Bayan Kuaförü	2	0,63%	9	13	11
Reyon Görevlisi	2	0,63%	9	13	11
Oto Kaportacı	2	0,63%	9	13	11
Oto Elektrikçisi	2	0,63%	9	13	11
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	2	0,63%	9	13	11
Perde İmalat İşçisi	2	0,63%	9	13	11
Tanker Şoförü	2	0,63%	9	13	11
Temizlik Görevlisi	2	0,63%	9	13	11
Oto Yıkama Elemanı	2	0,63%	9	13	11
Süt Toplama İşçisi	2	0,63%	9	13	11
Süt Toplama Elemanı	2	0,63%	9	13	11
Gazeteci	1	0,31%	4	6	5
Makine Teknikeri	1	0,31%	4	6	5
İcra Memuru	1	0,31%	4	6	5
Mobilya ve Dekorasyon Teknikeri	1	0,31%	4	6	5
Aşçıbaşı	1	0,31%	4	6	5
Sekreter	1	0,31%	4	6	5
Maliyet Kontrolörü (Cost Control) (Otel)	1	0,31%	4	6	5
Ön Muhasebeci	1	0,31%	4	6	5
Pizza Ustası	1	0,31%	4	6	5
Cağ Kebap Ustası	1	0,31%	4	6	5
Şef Garson	1	0,31%	4	6	5
Komi (Garson Yardımcısı)	1	0,31%	4	6	5
Et ve Et Ürünleri Satış Elemanı	1	0,31%	4	6	5
Diğer Taş Kesme ve Oyma İşçileri	1	0,31%	4	6	5
Ahşap Doğramacı	1	0,31%	4	6	5
Oto Boyacısı	1	0,31%	4	6	5
Diğer Boyacılar (İnşaat ve Bakım Hariç)	1	0,31%	4	6	5
Elektrik Ark Kaynakçısı (Makine İle)	1	0,31%	4	6	5
Bakır Kaplamacı	1	0,31%	4	6	5
Damper Ustası	1	0,31%	4	6	5
Mutfak Eşyaları Tamircisi	1	0,31%	4	6	5
Demir Doğramacı	1	0,31%	4	6	5
Isıcam İmal İşçisi	1	0,31%	4	6	5

Simit İmalat Ustası	1	0,31%	4	6	5
Diğer Dikişçiler ve Nakışçılar	1	0,31%	4	6	5
Kumlamacı	1	0,31%	4	6	5
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	1	0,31%	4	6	5
Ütücü (El İle)	1	0,31%	4	6	5
Depo Elemanı	1	0,31%	4	6	5
Kurye	1	0,31%	4	6	5
Beden İşçisi (Temizlik)	1	0,31%	4	6	5
Genel Toplam	318	100,00%	1.375	2.058	1.716

3.13. İşgücü Arzı

İşgücü piyasasının arz cephesinde işsizler yer almaktadır. Bu kısımda işsizlere yönelik temel istatistikler ve işgücü arzının beklentilerine yönelik analizler ele alınmıştır. Raporun “İşgücü ve İstihdam Yapısı” başlığı altında İŞKUR’un işsizlere yönelik derlediği idari kayıtlara yer verilmiştir. “İşgücü Arzı” başlığında idari kayıtlarda yer almayan geçmiş iş deneyimleri, işten ayrılma sebepleri, bir önceki işte alınan ücret, aylık ücret beklentisi, işe yönelik beklentiler vb. sorular değerlendirilmiştir.

İşgücü arzına ilişkin veriler Serhat Kalkınma Ajansı ile Çalışma ve İş Kurumu Kars İl Müdürlüğü’nün ortak çalışması neticesinde 297 kayıtlı işsize uygulanan görüşme sonuçlarından elde edilmiştir. İşsiz soru formu uygulamasında referans dönem (2 ay) boyunca kuruma başvuru yapan işsizler incelemeye alındığından yaş, cinsiyet, eğitim durumu parametrelerinin “İşgücü ve İstihdam Yapısı” başlığından incelenmesi daha yararlı olacaktır.

3.13.1. İşgücü Arzının Temel Yapısı

Bu kısımda işgücü arzının demografik özellikleri, eğitim, deneyim ve geçmiş gelir istatistikleri incelenecektir.

Tablo 3.51 İşsizlerin Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	121	40,74
Kadın	176	59,26
Toplam	297	100,00

Anket çalışması kapsamında yer alan 297 kayıtlı işsiz cinsiyet dağılımları incelendiğinde çalışmaya katılanların %59,26'sının kadın, %40,74'ünün ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.52 Kayıtlı İşsizlerin Yaş Dağılımları

Yaş Aralıkları	Frekans	Yüzde (%)
40 yaş üzeri	17	5,73
33-40	31	10,44
28-32	44	14,81
23-27	118	39,73
18-22	87	29,29
Genel Toplam	297	100,00

Çalışmaya katılanların yaş dağılımları incelendiğinde 23-27 yaş aralığındaki işsizlerin %39,73 ile ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Ardından sırasıyla 18-22 yaş aralığında bulunan işsizler %29,29 ile ikinci sırada, 28-32 yaş aralığındaki işsizler %14,81 ile üçüncü sıradadır.

Tablo 3.53 Kayıtlı İşsizlerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Okur-Yazar Değil	2	0,67
Okur-Yazar Ama Okul Bitirmedi	1	0,34
İlkokul	21	7,07
Ortaokul ve Dengi	28	9,43
İlköğretim	16	5,39
Lise ve Dengi	96	32,32
Yüksekokul (Ön Lisans)	92	30,98
Lisans (Fakülte)	37	12,46
Yüksek Lisans (Doktora)	4	1,35
Genel Toplam	297	100,00

İşgücü arzının eğitim durumlarına göre, araştırmaya dahil olan işsizlerin %32,32'sinin lise ve dengi okullardan mezunudur. Onu sırasıyla %30,98 ile yüksekokul (ön lisans) mezunları, %12,46 ile lisans mezunları, %9,43 ile ortaokul ve dengi kurumlardan mezun olan işsizler takip etmektedir.

Tablo 3.54 İşsizlerin Geçmiş İş Deneyimleri

Daha Önce Bir İşte Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Evet	189	63,64
Hayır	108	36,36
Genel Toplam	297	100,00

Örnek birimlerine daha önce herhangi bir iş deneyimi olup olmadığı sorulmuş ve alınan cevaplar neticesinde %63,64'ünün daha önce bir deneyimine sahip olduğu, kalan %36,36'sının ise herhangi bir iş deneyiminin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.55 İş Deneyimi Olan İşsizlerin İşten Ayrılma Sebepleri

İşten Ayrılma Sebebi	Frekans	Yüzde (%)
Geçici Bir İşin Bitmesi	54	25,23
Mevsimlik Çalışma	14	6,54
İşten Çıkarılma	8	3,74
Düşük Ücret	30	14,02
Hastalık/Sakatlık	2	0,93
Eşinin İsteğiyle/Evlilik	6	2,80
Eğitim/Öğretim	31	14,49
Emeklilik	-	-
Askerlik	11	5,14
İşin Sigortasız Olması	25	11,68
Çalışma Saatlerinin Düzensiz Olması	21	9,81
Sosyal Hak Yetersizliği	8	3,74
Başka Bir Şehre Taşınma	4	1,87
Genel Toplam	214	100,00

Daha önce bir iş deneyimi olan kayıtlı işsizlerin bir önceki işlerinden ayrılma sebepleri incelendiğinde kişilerin %25,23'ü geçici bir işin bitmesi, %14,49'u eğitim ve öğretim, %14,02'si düşük ücret, %9,81'i çalışma saatlerinin düzensiz olmasından dolayı işten ayrıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.56 İş Deneyimi Olan İşsizlerin Daha Önceki İşinde Kazandığı Ücret Aralığı

Kazanılan Ücret Aralığı	Frekans	Yüzde (%)
700 TL'den Az	77	40,74
700 - 1000 TL	86	45,50
1001 - 1500 TL	20	10,58
1501 - 2000 TL	5	2,65
2000+	1	0,53
Genel Toplam	189	100,00

İş deneyimi olan kayıtlı işsizlerin daha önce çalıştıkları işlerinde kazandığı ücretlerin aralık olarak dağılımlarına göre kişilerin %45,5'inin ayda 700 ile 1000 TL arası ücret kazandığı, %40,74'ünün ayda 700 TL'den az ücret kazandığı görülmektedir.

Tablo 3.57 İşsizlerin İş Arama Sürelerine Göre Dağılımı

İş Arama Süresi (Ay)	Frekans	Yüzde (%)
1	30	10,10
2 - 6	121	40,74
7 - 12	106	35,69
13 - 18	10	3,37
19 - 24	14	4,71
25 +	16	5,39
Toplam	297	100,00

İşsizlerin %40,74'ü 2-6, %35,69'u 7-12, %10,10'u ise bir aydır iş aramaktadır. İş arama sürecinde henüz yeni denebilecek ilk 6 aylık süreç içerisinde yer alan işsizlerin toplam içerisinde yaklaşık %51'lik bir paya sahip olması iş arama süreçleri içerisinde kabul edilebilir bir süre olarak görülebilir.

7-12 ay arasında bir süredir iş arayan işsizler için ise durumun olumlu yönde seyretmediği söylenebilir. Bu işsizlerin kariyer planlamalarını İş Kurumunun iş ve meslek danışmanları ile iletişime geçerek tekrar gözden geçirmeleri daha faydalı olacaktır. 1 yıldan fazla süredir iş arayan işsizler için ise durumun daha zor olduğu ve kişilerin ilin istihdam yapısı ve mevsimsellik unsuru da göz önüne alındığında kronik işsiz denen kategoriye girdiği söylenebilir.

Soru formu çalışmasına katılan işsizlerin %42,86'sı İş Kurumu aracılığı ile, %20,46'sı yakın akraba ve eş, dost aracılığı ile, % 16,41'i internet yoluyla, %13,51'i doğrudan işverenle görüşme yaparak, %6,56'sı ise gazete ilan yoluyla iş başvurusu yapmaktadır. Son olarak bu yöntemlerinden dışında bir şekilde iş başvurusu yapan sadece bir kişi olduğu görülmektedir. İşsizlerin iş arama kanallarına göre dağılımlarına ilişkin veriler ilgili tabloda verilmiştir.

Tablo 3.58 İş Arama Yolları

İş Arama Yöntemi	Frekans	Yüzde (%)
Gazete İlanı	34	6,56
İŞKUR	222	42,86
İnternet	85	16,41
Yakın Akraba / Eş Dost / Tanıdık	106	20,46
İşverenle Görüşme	70	13,51
Diğer	1	0,19
Toplam	518	100,00

İşgücü arzının iş arama tercihleri dikkate alınarak, bu grubun işgücü talebine kıyasla daha etkin yollar kullandığı belirtilebilir. Ancak, soru formunu dolduran kayıtlı işsizlere yine kamu kurumları vasıtasıyla ulaşılmış olması, elde edilen sonuçlarda yanlışlık yaratmaktadır.

Tablo 3.59 İşsizlerin Son 1 Yıl İçerisinde Mesleki Eğitim Alma Durumları

Mesleki Eğitim Alma Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Evet	104	35,02
Hayır	193	64,98
Toplam	297	100,00

Tabloya göre işsizlerin %65'i son bir yıl içerisinde bir mesleki eğitim almamışken, %35'i ise mesleki eğitim almıştır.

Tablo 3.60 Aylık Ücret Beklentisi

Aylık Ücret Beklentisi	Frekans	Yüzde (%)
700 TL'den Az	11	3,70
700-1000 TL	124	41,75
1001-1500 TL	123	41,41
1501-2000 TL	27	9,09
2001-2500 TL	6	2,02
2500 TL +	6	2,02
Genel Toplam	297	100,00

İşsizlerin çalışmak istedikleri işten aylık ücret beklentilerinde kayıtlı işsizlerin %41,75'i 700-1000 TL arasında bir ücret beklentisine, %41,41'i ise 1001-1500 TL arasında bir ücret beklentisine sahiptir.

Tablo 3.61 İşe Yönelik Beklentiler

İşe Yönelik Beklentiler	Frekans	Yüzde (%)
Düzenli Çalışma Saatleri	26	8,75
Sosyal Güvence	71	23,91
İyi Bir Maaş	28	9,43
Fark etmez	10	3,37
Düzenli Çalışma Saatleri ve Sosyal Güvence	26	8,75
Düzenli Çalışma Saatleri ve İyi Bir Maaş	11	3,70
Sosyal Güvence ve İyi Bir Maaş	33	11,11
Düzenli Çalışma Saatleri, Sosyal Güvence ve İyi Bir Maaş	92	30,98
Toplam	297	100,00

Çalışma kapsamında ele alınan işsizlerin çalışmak istedikleri işe yönelik beklentileri incelendiğinde kayıtlı işsizlerin yaklaşık %31'inin işten hem düzenli çalışma saatleri, hem sosyal güvence ve hem de iyi bir maaş beklentisi içinde oldukları görülmektedir. Ardından %23,91'inin sadece sosyal güvence beklentisi içinde olduğu, %11,11'inin hem sosyal güvence hem de iyi bir maaş beklentisi içinde olduğu görülmektedir. Bu noktada kişilerin önceliklerinin ilk olarak sosyal güvence olduğu söylenebilir.

3.13.2. İşgücü Arzına İlişkin Çapraz Analizler

Tablo 3.62 İş Deneyimi - Cinsiyet İlişkisi

Cinsiyet		Deneyim		Genel Toplam
		Var	Yok	
Erkek	Toplam	86	35	121
	Yüzde	71,07%	28,93%	40,74%
Kadın	Toplam	103	73	176
	Yüzde	58,52%	41,48%	59,26%
Genel Toplam	Toplam	189	108	297
	Yüzde	63,64%	36,36%	100,00%

Araştırma kapsamında ele alınan işsizlerin iş deneyimleri ve cinsiyet ilişkisine göre, kadın işsizler çalışma deneyimi konusunda erkek işsizlerden daha fazla deneyime sahiptir. İşsizler içerisinde kadınların %58,52'sinin, erkeklerin ise %71,07'sinin iş deneyimi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.63 Yaş - İş Deneyimi İlişkisi

Yaş - İş Deneyimi İlişkisi		Deneyim		Genel Toplam	
		Var	Yok		
Yaş Aralığı	17 – 20 Yaş	Toplam	17	22	39
		Yüzde	43,59%	56,41%	13,13%
	21 – 25 Yaş	Toplam	72	51	123
		Yüzde	58,54%	41,46%	41,41%
	26 – 30 Yaş	Toplam	57	17	74
		Yüzde	77,02%	22,98%	24,92%
	31 – 35 Yaş	Toplam	26	11	37
		Yüzde	70,27%	29,73%	12,46%
	36 – 40 Yaş	Toplam	10	5	15
		Yüzde	66,67%	33,33%	5,05%
	41 Yaş +	Toplam	7	2	9
		Yüzde	77,78%	22,22%	3,03%
Genel Toplam		Toplam	189	108	297
		Yüzde	63,64%	36,36%	100,00%

Kişilerin iş deneyimleri ve yaş ilişkisi incelendiğinde daha önce bir iş deneyimi olan işsizlerin ağırlıklı olarak 21-25 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca iş deneyimi olmayan adayların ise buna benzer bir durum sergilediği göze çarpmaktadır.

Tablo 3.64 İş Deneyimi ve İşten Ayrılma – Eğitim Durumu İlişkisi

İş Deneyimi ve Eğitim Durumu İlişkisi		Deneyim		Genel Toplam	
		Var	Yok		
İş Deneyimi ve Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	15	9	24	
	Ortaokul ve Dengi	23	5	28	
	İlköğretim	10	6	16	
	Lise ve Dengi	62	34	96	
	Yüksekokul (Ön Lisans)	57	35	92	
	Lisans ve üstü	22	19	41	
Genel Toplam		Toplam	189	108	297
		Yüzde	63,64%	36,36%	100,00%

Soru formu kapsamında yer alan işsizlerin iş deneyimleri ve eğitim durumları ilişkisi incelenmiştir. İş deneyimi olan işsizlerin %20,88'inin lise ve dengi eğitim kurumlarından mezun olan işsizler, %19,19'unun yüksekokul (ön lisans) mezunu olan işsizler, %7,74'ünün ortaokul ve dengi kurumlardan mezun olan işsizler ve %6,40'ının ise lisans mezunu olan işsizler olduğu saptanmıştır.

Diğer taraftan daha önce bir iş deneyimi olmayan işsizler içinde en büyük payı yüksekokul (ön lisans) mezunu işsizler ile lise ve dengi eğitim kurumlarından mezun olan işsizler oluşturmaktadır.

Tablo 3.65 Mesleki Eğitim Durumu-Cinsiyet İlişkisi

Mesleki Eğitim Durumu-Cinsiyet İlişkisi			Cinsiyet		Genel Toplam
			Erkek	Kadın	
Mesleki Eğitim Alma Durumu	Evet	Toplam	34	70	104
		Yüzde	11,45%	23,57%	35,02%
	Hayır	Toplam	87	106	193
		Yüzde	29,29%	35,69%	64,98%
Genel Toplam		Toplam	121	176	297
		Yüzde	40,74%	59,26%	100,00%

Son 1 yıl içerisinde mesleki eğitim almayan kadın işsizlerin toplam içerisindeki payı %35,69 olup, eğitim almayan erkek işsizlerin payı ise %29,29'dur. Son 1 yıl içerisinde eğitim alan kadın işsizlerin toplam içindeki payının %23,57, eğitim alan erkek işsizlerin payının ise %11,45 olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında işsizlerin iş arama süreleri ve eğitim durumları arasındaki ilişkileri de incelenmiştir. Çapraz tabloda yer alan değişkenlerin fazla olması nedeniyle elde edilen bulgulara ilişkin özet bilgiler sunulmuştur. Buna göre, 2-6 ay arası süreden beri iş arayan işsizlerden lise ve dengi okul mezunu olanların toplam içerisindeki payı %15,34 iken yüksekokul mezunu olanların payı %14,29'dur. Ayrıca 7-12 ay arası süreden beri iş arayan işsizlerden lise ve dengi okul mezunu olanların toplam içerisindeki payı %11,11 iken yüksekokul mezunu olanların payı ise %8,99 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.66 Deneyim-İş Arama Süresi İlişkisi

Deneyim * İş Arama Süresi			İş Arama Süresi						Genel Toplam
			1 Ay	2-6 Ay	7-12 Ay	13-18 Ay	19-24 Ay	25 +	
Deneyim	Var	Toplam	18	84	66	7	5	9	189
		Yüzde	9,52%	44,44%	34,92%	3,70%	2,65%	4,76%	63,64%
	Yok	Toplam	12	37	40	3	9	7	108
		Yüzde	11,11%	34,26%	37,04%	2,78%	8,33%	6,48%	36,36%

Tabloya göre, iş deneyimleri ve iş arama süreleri arasındaki ilişki incelendiğinde daha öncesinde bir iş deneyimi olan işsizlerden 2–6 ay arasında bir süredir iş arayanların payı %44,44 iken, yine iş deneyimi olan işsizlerden 7–12 ay arasında bir süredir iş arayanların payı ise %34,92'dir.

Tablo 3.67 İş Deneyim Durumu – Ücret Beklentisi İlişkisi

İş Deneyim Durumu – Ücret Beklentisi İlişkisi		Deneyim		Genel Toplam
		Var	Yok	
Ücret Beklentisi	700TL'den Az	8	3	11
	700-1000 TL	73	51	124
	1001-1500 TL	85	38	123
	1501-2000 TL	16	11	27
	2001-2500 TL	4	2	6
	2500 TL +	3	3	6
Genel Toplam		189	108	297

Tabloya göre iş deneyimi olan işsizlerin %83,6'sı aylık 700–1.500 TL arası ücret beklentisine sahipken bu durum iş deneyimi olmayan kişilerde %82,4'tür. İşsizlerin deneyim durumları gözetilmeksizin aradıkları işten beklentileri bu ücret aralığında olması dikkat çekmektedir.

4. DEĞERLENDİRME ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

Kars İline İlişkin Genel Bulgular

Kars; sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlama potansiyeli yüksek olan bir üniversitesi, özellikle hayvancılığa dayalı ekonomisi, önemli bir gelişme potansiyeline sahip olan hizmetler sektörü ile birlikte, gelişmemiş sanayisi ve göç dolayısıyla sürekli azalan nüfusu ile sosyo-ekonomik yaşam açısından gelişmemiş iller arasında yer almaktadır.

İlde 1 adet Organize Sanayi Bölgesi ve 2 adet Küçük Sanayi Sitesi faal olarak hizmet vermektedir. Bu bölgelerde 400'e yakın işletme faaliyet göstermekte iken, bu işletmeler 1.000'e yakın çalışan istihdam etmektedirler. İşletme büyüklüğünden hareketle çalışan sayısı açısından incelendiğinde Organize Sanayi Bölgesi'nde süt ürünleri imalatı, orman ürünleri imalatı, tarım makine ve malzemeleri imalatı yapan işletmeler ile hazır beton, mobilya dekorasyon, karma yem üretimi yapan işletmeler ön plana çıkmaktadır. Küçük Sanayi Sitesi'nin ise büyük çoğunluğunu oto, yedek parça bakım ve tamir faaliyetleri yürüten işletmeler oluşturmaktadır. İlde faaliyet gösteren işyeri sayıları bakımından sanayi sektörü %10'luk bir paya sahiptir. Sektörün TRA2 Bölgesinde yaratılan gayri safi katma değer katkısı incelendiğinde toplam içerisindeki payının %12,6 olduğu görülmektedir.

TRA2 Bölgesi için tarım ve hayvancılık faaliyetleri temel geçim kaynağıdır. Sektörün bölgede yarattığı gayrisafi katma değer içerisindeki payı %24,6'dır. TRA2 Bölgesi için tarımsal istidam toplam istihdamın %52'sini oluşturmaktadır. Üretimin büyük oranda iklim koşullarına bağlı olması arz-talep dengesinin kırılgan olmasına neden olmaktadır.

İlde, ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin oranı yaklaşık %58'dir. TRA2 Bölgesi için hizmet sektörünün yarattığı gayri safi katma değer toplam içindeki payı yaklaşık %63 iken sektörde istihdam edilen çalışanların bölge içerisindeki payı ise % 34'tür.

Kars ve TRA2 Bölgesi hayvancılık faaliyetleri ve potansiyeli açısından değerlendirildiğinde coğrafi yapısı ve sahip olduğu geniş çayır ve mera varlığı

nedeniyle özellikle büyükbaş hayvancılık için oldukça elverişli şartlara sahiptir. Özellikle Kars'ın büyükbaş hayvancılık noktasında sahip olduğu bu potansiyel süt ürünleri üretiminde ilin önemli değerlerinden olan kaşar ve gravyerin de öne çıkmasını sağlamaktadır. Hayvancılık faaliyetleri açısından kaz ve kaz eti, il için markalaşma potansiyeline sahip olan diğer ürünler arasındadır. Mevcut potansiyele rağmen beslenen kazların önemli bir kısmının sadece il içerisinde tüketildiği görülmektedir. Ayrıca Kars zengin flora yapısı ve geniş çayır-mera alanları ile arıcılık konusunda önemli bir potansiyele sahiptir.

Kars turizm faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, kış turizmi açısından önemli bir merkez olması ve tarihin çok eski dönemlerine uzanan antik kalıntıları ve ören yerleriyle önemli bir potansiyel teşkil etmektedir. İl; Sarıkamış Kayak Merkezi, Ani Antik Şehri, Kuyucuk Kuş Cenneti, Kars Kalesi ve Çıldır Gölü gibi turizm merkezlerine sahiptir. Turizm, kültürel ve mimari yapılarla hem ticaret yapısı, hem istihdam hem de şehrin markalaşması adına önemli bir unsurdur. Bununla birlikte, turizm sektörünün sahip olduğu bu potansiyele rağmen sektörün gelişmesine yönelik kamu yatırımlarının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. 2013 yılı içerisinde kısmen faaliyete geçecek olan Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattının turizm ve taşımacılık alanında ciddi potansiyel yaratacağı da unutulmamalıdır.

Kars için gerçekleştirilen kamu yatırımları incelendiğinde ise ilk sırada ulaştırma-haberleşme yatırımlarının bulunduğu, ardından eğitim ve sağlık yatırımlarının geldiği görülmektedir. Özellikle eğitim ve sağlık sektörüne yönelik olarak yapılan yatırımların istihdam açısından geri dönüşü orta ve uzun dönemli olacaktır. Enerji, madencilik ve turizm sektörüne yönelik yatırımların toplam içerisindeki payı %1'den azdır. Bu durum ilin idari yöneticilerinin ve karar alıcıların dikkat etmesi ve çalışma yapması gereken bir konudur.

İşgücü göstergeleri açısından, Kars ilinin işgücüne katılım oranı yıllar itibariyle artış göstererek 2011 yılı sonu itibariyle %59,6'ya yükselmiştir. Türkiye ortalamasının %49,9 olduğu düşünüldüğünde ilin bu anlamda ülke ortalamasının üstünde bir katılıma sahip olduğunu görülmektedir. Bununla birlikte, işsizlik oranları da işgücüne katılım oranındaki artışa paralel bir seyir izlemektedir. 2008 yılında %4,1 olan işsizlik oranı, 2011 yılında %6'ya yükselmiştir. Bu değerlendirmelere negatif göç verileri de eklendiğinde Kars ilinde istihdam yapısı açısından olumsuz bir tablonun ortaya çık-

tığı görülmektedir.

İlin göç ve göçe bağlı nüfus verilerine il nüfusunda bir azalma yaşanmaktadır. Ülkemizde iller arasında gerçekleşen göçlerin büyük çoğunluğunun çalışma ve sosyo-ekonomik beklentiler nedeniyle yapıldığı göz önüne alındığında ilin iş olanakları açısından yetersizlik içinde olduğu ve yakın gelecekte de bu göçlerin devam edeceği beklenmektedir. Göç eden kesimlerin demografik yapısı ilde bütün yaş gruplarında dış göç yaşandığına işaret etmektedir. Bu veriler ışığında işgücüne katılım oranının yükselmesinde; sadece ilin toplam ticaret hacminin artmasının değil, ilde iş bulamayan ya da sosyal beklenti ve ihtiyaçları karşılanamayan kişilerin göç etmesinin de önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kars'ta toplam yaş bağımlılık oranı %60,15; yaşlı bağımlılık oranı %10,93; genç bağımlılık oranı ise %49,22'dir. Toplam bağımlılık oranı, Türkiye ortalamasının (%48,9) üstünde yer almaktadır. Genç bağımlılık oranı Türkiye ortalamasının oldukça üstünde yer almaktadır (Türkiye ortalaması: %38,13). Bağımlılığın yüksek olduğu ilde, çalışma çağındaki nüfusun verimli kullanılması ve genç nüfusun eğitilerek iş hayatına kazandırılması halinde hızlı gelişen bir ekonomi yaratılacağı söylenebilir.

Şehirleşme oranının düşük olduğu iller arasında yer alan Kars'ta il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %43,1, belde ve köylerde yaşayanların oranı ise %56,9'dur. Bu durum tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin il ekonomisinde önemli bir payının olduğunu göstermektedir.

Kars ili için nüfusun yaş ve eğitim yapısı, göçlerin yapısı ve göç hızlarındaki gelişmeler, şehirleşme oranı, işgücü talebi ve sektörlerin gelecek dönemlerdeki eğilimleri bir arada değerlendirildiğinde; yeni istihdam alanlarının yaratılması ve yapılan yatırımların ilin ticaret kapasitesine olumlu katkı yapması halinde zamanla giderek güçlenen bir ticari yapının kurulacağı görülmektedir. Ticari yapıda gerçekleşecek olan bu olumlu gelişmelerin kuşkusuz sosyal yapıyı da etkileyeceği ve sosyal beklentilerin karşılanamamasından kaynaklanan dış göçün engelleneceği beklenmektedir. Hedeflenen ekonomik gelişme ve büyümenin sağlanamaması ve yeni istihdam alanlarının yaratılamaması durumunda ekonomik ve sosyal beklentilerin karşılanamaması nedeniyle ilde göçlerden kaynaklanan nüfus kayıplarının süreceği öngörülmektedir. Bu nedenle şehirde gerçekleştirilen kamu yatırımlarının şehrin sahip olduğu potan-

siyel göz önünde bulundurularak artırılması ve özel sektörün daha geniş kapsamda desteklenmesi ilin geleceği açısından büyük öneme sahiptir.

Analiz Sonuçları

Kars ilinde faaliyet gösteren işletmelerin sektör ayrımı yapılmaksızın faaliyet gösterdikleri süreler incelendiğinde ilin bu anlamda gelişimini özellikle son yıllarda gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu durum, sektörler için istihdam yapısının mesleki açıdan istikrara kavuşmaması ve çalışanlarının mesleki tecrübelerinin yeterli olmaması sonuçlarını beraberinde getirmektedir.

İl genelinde işletmelerin mesleki eğitime sahip olan çalışanlarının genel olarak iş-başı eğitimlere tabi tuttuğu saptanmıştır. Bu durum işletmelerin personel alımında ilk önce niteliksiz personel alımı yaptığını ve personeli eğitmek yerine işi öğretmek yönünde bir eğitim stratejilerinin olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra işletmelerin neredeyse tamamına yakını (%98), çalışanlarının iş için gerekli niteliklere sahip olduğunu düşünmeleri nedeniyle eğitime ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, işletmelerin işgücü yapısı bireysel anlamda niteliksiz kalmakta ve bu nedenle hem işletmeler yeni pazarlara girme veya yeni ürün geliştirme gibi kritik adımları atma potansiyelinden uzak kalmakta, hem de işgücünün niteliksiz yapısı nedeniyle sektör değişiklikleri yapabilme kabiliyetleri ortadan kalkmaktadır. Bu faktörler, ildeki işsizliğin yapılaşması üzerinde etkindir.

İhtiyaç duyulan işgücü ve temininde güçlük çekilen işgücü verileri incelendiğinde ise işletmelerin işgücünün nitelik yönü açısından sorun yaşadığını görülmektedir. Bir yandan işletmelerin çalışanlarının niteliksel gelişimine yönelik eğitimleri gerekli görmemesi ve diğer yandan işletmelerin nitelikli eleman bulma yönündeki sorunları, işletmecilerin bilinçli bir yapıya sahip olmadıklarını, bu konuda eğitilmeleri ve bilinçlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Eğitim planlaması yapan işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki payının yok denecek kadar az olması da (% 1,86) bu tespiti güçlendirmektedir.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerden sektör ayrımı yapılmaksızın son 5 yıl içerisinde yatırım yapan işletmelerin oranı %23'tür. Yapılan yatırımlar incelendiğinde bu yatırımların %70'inin yeni makine alımı, %14,1'inin kapasite artırımı ve %13,75'inin

ise yeni şube açılmasına yönelik olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan yatırımların tamamına yakını (%98) işletmelerin ürün ve hizmet kapasitesini artırmaya yönelik yatırımlardır. Kurumsal yapıya geçiş ve kalite belgesi alımına yönelik yatırımların toplam yatırımlar içerisindeki payının %1,5 olması da işletmecilerin kurumsal kimlik oluşturulması noktasında da bilinçli ve yeterli olmadıklarını göstermektedir. İstihdam alanında yaşanan nicelik – nitelik dengesizliği, yatırımlara da yansımış durumdadır. Buna ilave olarak, üretici kesimin yurt içi ve yurt dışı pazara yönelik yatırım projeksiyonunun olmaması, işletmelerin sınırlı pazara bağlı kısır bir döngü içerisinde faaliyet göstermelerine, üretim ve istihdamın iklimsel etkilere daha açık hale gelmesine yol açmaktadır.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerin %91'i kamu kurum ve kuruluşlarının hibe ve destek programlarından faydalanmamıştır. İşletmelerin aldığı hibe ve desteklerin kurumlara göre dağılımı incelendiğinde destek sağlama konusunda SERKA, İŞKUR ve KOSGEB'in ön plana çıktığı görülmektedir. İşletmelerin desteklerden faydalanamama nedenleri incelendiğinde destek almayan işletmelerin %46'sının mevcut desteklerden haberdar olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşlarının hibe ve destek programları kapsamında işletmelere yönelik tanıtım ve bilgilendirme programlarını gözden geçirmeleri ve yenilemeleri önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerin 2012 yılındaki işgücü verilerine göre, 298 işletme personel alımı yapmıştır. Bu işletmelerin gerçekleştirdiği personel alımlarının istihdama katkısı 1.073 kişidir. Personel alım nedenleri incelendiğinde işe alımlarda mevsimsellik olgusunun ticari hayata etkisi (%49) ile kapasite artırımının (%48) baskınlığı göze çarpmaktadır. Son bir yılda 243 işletme toplamda 826 çalışanı işten çıkarmıştır. Çalışanların (%77) büyük bir kısmının kendi isteği ile işten ayrıldıkları saptanmıştır. Mevsimsel çalışma nedeniyle işten çıkarılanların oranı %8, mali nedenlerden dolayı işten çıkarılanların oranı ise %7'dir. Bunun yanında işletmelerin %67'sinin personel alımı yapmadıkları gibi personel çıkarmadığı bilgisine ulaşılmıştır.

İşletmelerin işe alımlarda kullandıkları kanallar arasında en sık kullanılan kanal akraba, eş, dost ve tanıdıklardır. Bu durum işe alımların ve işletmelerin profesyonellikten uzak bir şekilde yönetildiğinin bir göstergesidir. Bu nedenle, Türkiye İş Kurumu'nun iş arayanlara, işverene takdim ve işe yerleştirme konularında verdiği destekleri arttır-

ması, işletmelerden aldığı açık iş talepleri ile başvuruların özelliklerini daha profesyonelce karşılaştırması ve daha etkin sistemler geliştirmesi gerekmektedir. Belirtilen yapının sağlıklı bir şekilde kurulması için her şeyden önce Türkiye İş Kurumu'nun kayıt sisteminin geliştirilmesi ve sürekli güncellemelerle zengin ve aktif tutulması şarttır. Bu konuda (ihtiyaç varsa) kurum kadrolarının niteliklerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Sanayi sektörü, vasıfsız veya yaş olarak ilerlemiş işgücünün istihdamı konusunda en önemli çıkış yolu olma konumundadır. Bu durum bir yandan istihdam açısından olumlu görünürken, diğer yandan sanayi sektörünün ürün ve yeni pazar esnekliğinin düşük kalmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifade ile şehirdeki sanayi yapısı otomotiv bakımı ekseninde şekillenmektedir. Vasıfsız işgücünün, özellikle temininde güçlük çekilen meslekler ve gelecek yılların işgücü talebinde öne çıkan faaliyet kolalarında mesleki eğitimler yoluyla avantajlı hale getirilmesi, diğer yandan girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi ve ekonomiye yeni girişimciler kazandırılması sektörlerin gelişimi ve işsizliğin yapılaşmasının engellenmesi açısından önem kazanmaktadır.

Politika Önerileri (Türkiye İş Kurumu)

Tüm bu bulgulardan hareketle mevcut gelişme ve sorun alanlarında birinci dereceden faaliyet gösteren Türkiye İş Kurumuna gerek Genel Müdürlük kapsamında gerekse de İl Müdürlüğü kapsamında bazı görevler düşmektedir. Bu görevler;

- ✓ Kurumun veri tabanının arz ve talebi karşılayacak şekilde oluşturulması (kayıt sisteminin geliştirilmesi),
- ✓ İşletmelere düzenli olarak ziyaretlerin yapılması ve güncel taleplerin daha hızlı bir şekilde alınması bununla birlikte işgücü piyasası araştırmalarının çok boyutlu ve detaylı yapılmasının sağlanması,
- ✓ İşletmelerin başta eğitim ve istihdam garantili kurslar olmak üzere kurumun sağladığı hizmetlerden haberdar edilmesi,
- ✓ İşletmelerin ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda yeni eğitimlerin gerçekleştirilmesi,

- ✓ İşsizlerin kurumu tanınması ve ilişki kurması adına bilgilendirmelerin yapılması,
- ✓ Gelecekte ilde büyüme ve gelişme potansiyeline sahip olan turizm, süt ürünleri imalatı, orman ürünleri imalatı, yiyecek içecek dayalı ticaret sektörleri için nitelikli işgücünün yetiştirilmesi,
- ✓ İş arayanlara profesyonel olarak "İş ve Meslek Danışmanlığı" hizmetinin etkin bir şekilde verilmesi ve başvurular için bilinçli kariyer planlarının oluşturulması,
- ✓ Atıl işgücünün "girişimcilik" konusuna yönlendirilmesi ve eğitilmesi,
- ✓ İşsizlerin geneli için girişimcilik eğitimlerinin artırılması,
- ✓ İşsizlere "özgeçmiş hazırlama" eğitimlerinin verilmesi,
şeklinde sıralanabilir.

Soru formu kapsamında; işletmelerin mevcut ihtiyaçları doğrultusunda yakın gelecekte yetiştirilmesi gereken meslekler ve işgücü sayıları aşağıda verilmiştir.

Meslek Adı	Frekans	Yüzde	2013		
			En Az	En Fazla	Ortalama
Beden İşçisi (Çıracı)	19	7,48%	77	119	98
Garson	14	5,51%	57	87	72
Mobilya Ustası (Ahşap)	13	5,12%	53	81	67
Oto Satış Elemanı	11	4,33%	45	69	57
İnşaat Teknikeri	10	3,94%	41	62	52
Oto Kaportacı	9	3,54%	37	56	46
Oto Bakım-Onarımcısı	9	3,54%	37	56	46
Spor Kıyafetleri Satış Elemanı	8	3,15%	33	50	41
Kat Hizmetleri Personeli	7	2,76%	29	44	36
Kaynakçı	7	2,76%	29	44	36
Sekreter	7	2,76%	29	44	36
Demir Doğrama Ustası	6	2,36%	24	37	31
Kasiyer	6	2,36%	24	37	31
Marangoz (Atölye)	6	2,36%	24	37	31
Seyahat Acentesi Memuru	6	2,36%	24	37	31
Bayan Kuaförü	5	1,97%	20	31	26
Oto Boya Ustası	5	1,97%	20	31	26
Şoför (Yük Taşıma)	5	1,97%	20	31	26
Ekmek Pişiricisi	5	1,97%	20	31	26
Hamurkâr	5	1,97%	20	31	26
Muhasebeci	5	1,97%	20	31	26
Mobilya Satış Elemanı	5	1,97%	20	31	26
Mutfak Eşyaları Tamircisi	5	1,97%	20	31	26
Ark Kaynakçısı	4	1,57%	16	25	21
Aşçı	4	1,57%	16	25	21
Sigortacı	4	1,57%	16	25	21
Tornacı	4	1,57%	16	25	21
Büro Memuru (Personel)	3	1,18%	12	19	15
Reklam İşçisi	3	1,18%	12	19	15
Kasap	3	1,18%	12	19	15
Oto Elektro Mekanik Ustası	3	1,18%	12	19	15
Oto Elektrikçisi	3	1,18%	12	19	15
Pazarlama Personeli	3	1,18%	12	19	15
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	1,18%	12	19	15
Resepsiyonist	3	1,18%	12	19	15

Depo Sorumlusu	2	0,79%	8	12	10
Mermer İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Metal Ürünleri Montaj İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Tül Perde İmalat İşçisi	2	0,79%	8	12	10
Reyon Görevlisi	2	0,79%	8	12	10
Şoför (Yolcu Taşıma)	2	0,79%	8	12	10
Bankacı	1	0,39%	4	6	5
Berber	1	0,39%	4	6	5
Çaycı	1	0,39%	4	6	5
Gaz Altı Kaynakçısı	1	0,39%	4	6	5
Gazeteci	1	0,39%	4	6	5
Güvenlik Görevlisi	1	0,39%	4	6	5
İcra Memuru	1	0,39%	4	6	5
Mutfak Dekorasyon Ustası	1	0,39%	4	6	5
İnşaat Mühendisi	1	0,39%	4	6	5
Kurye	1	0,39%	4	6	5
Laborant	1	0,39%	4	6	5
Matbaacı	1	0,39%	4	6	5
Mimar	1	0,39%	4	6	5
Diğer Mobilya İşçileri	1	0,39%	4	6	5
Montaj İşçisi	1	0,39%	4	6	5
Muayene İstasyonu Teknisyeni	1	0,39%	4	6	5
Oksijen Kaynakçısı	1	0,39%	4	6	5
Plastik Doğrama Ustası (PVC)	1	0,39%	4	6	5
Satış Elemanı (Parfümeri)	1	0,39%	4	6	5
Süt ve Süt Ürünleri Satış Elemanı	1	0,39%	4	6	5
Ekmek Satış Elemanı	1	0,39%	4	6	5
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	1	0,39%	4	6	5
Diğer Erkek Terzileri Kadın Terzileri ve Giyecek Dikicileri	1	0,39%	4	6	5
Ütücü (El İle)	1	0,39%	4	6	5
Genel Toplam	254	100,00%	1.034	1.585	1.310

Türkiye İş Kurumu İl Müdürlüğü, Çıraklık Eğitim Merkezi ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü mesleki eğitim adına ön plana çıkan kurumların eğitim program ve planlamalarını hazırlarken işletmelerin temininde güçlük yaşadıkları meslekleri göz önünde bulundurmaları ve bu mesleklere ait verileri de programlarına dâhil etmeleri ilin istihdam yapısı için önem arz etmektedir.

Meslekler	Frekans	Yüzde
Beden İşçisi (Genel)	29	9,12%
Mobilya Ustası, Ahşap	27	8,49%
Ticaret Satış Elemanı	23	7,23%
Oto Bakım-Onarımcısı	21	6,60%
Hamurkar	15	4,72%
Kaşar Peyniri İmalat Ustası	14	4,40%
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	13	4,09%
Aşçı	11	3,46%
Resepsiyonist	9	2,83%
Garson (Servis Elemanı)	8	2,52%
Pişirici (Ekmek)	7	2,20%
Plastik Doğramacı /PVC Doğrama-İmalat ve Montajcısı	7	2,20%
Atölye Marangozu	6	1,89%
Mobilya Montaj İşçisi	6	1,89%
Oto Kaportacı	5	1,57%
Tornacı (Torna Tezgâhı Operatörü)	5	1,57%
Kasap	5	1,57%
Kaynakçı (Oksijen ve Elektrik)	4	1,26%
Pişirici (Ekmek)	4	1,26%
Muhasebeci	3	0,94%
Eczane Hizmetleri Teknikeri	3	0,94%
Muhasebe Yardımcı Elemanı (Defter Tutan)	3	0,94%
Erkek Kuaförü	3	0,94%
Diğer Erkek ve Kadın Berberleri, Güzellik Uzmanları ve İlgili İşçiler	3	0,94%
Kasiyer	3	0,94%
Akaryakıt Satış Elemanı (Pompacı)	3	0,94%
Diğer Tomrukçular	3	0,94%
Mermer Ustası	3	0,94%
Briket İmal İşçisi	3	0,94%
Muayene İstasyonu Teknisyeni	3	0,94%

Büro İşçisi	3	0,94%
Makine Mühendisi	2	0,63%
Matematik Öğretmeni	2	0,63%
İngilizce Öğretmeni-Kurs	2	0,63%
Elektrik Teknikeri	2	0,63%
Sigortacılık Meslek Elemanı	2	0,63%
Bayan Kuaförü	2	0,63%
Reyon Görevlisi	2	0,63%
Oto Kaportacı	2	0,63%
Oto Elektrikçisi	2	0,63%
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	2	0,63%
Perde İmalat İşçisi	2	0,63%
Tanker Şoförü	2	0,63%
Temizlik Görevlisi	2	0,63%
Oto Yıkama Elemanı	2	0,63%
Süt Toplama İşçisi	2	0,63%
Süt Toplama Elemanı	2	0,63%
Gazeteci	1	0,31%
Makine Teknikeri	1	0,31%
İcra Memuru	1	0,31%
Mobilya ve Dekorasyon Teknikeri	1	0,31%
Aşçıbaşı	1	0,31%
Sekreter	1	0,31%
Maliyet Kontrolörü (Cost Control) (Otel)	1	0,31%
Ön Muhasebeci	1	0,31%
Pizza Ustası	1	0,31%
Cağ Kebap Ustası	1	0,31%
Şef Garson	1	0,31%
Komi (Garson Yardımcısı)	1	0,31%
Et ve Et Ürünleri Satış Elemanı	1	0,31%
Diğer Taş Kesme ve Oyma İşçileri	1	0,31%
Ahşap Doğramacı	1	0,31%
Oto Boyacısı	1	0,31%
Diğer Boyacılar (İnşaat ve Bakım Hariç)	1	0,31%
Elektrik Ark Kaynakçısı (Makine İle)	1	0,31%
Bakır Kaplamacı	1	0,31%
Damper Ustası	1	0,31%

Mutfak Eşyaları Tamircisi	1	0,31%
Demir Doğramacı	1	0,31%
Isıcam İmal İşçisi	1	0,31%
Simit İmalat Ustası	1	0,31%
Diğer Dikişçiler ve Nakışçılar	1	0,31%
Kumlamacı	1	0,31%
Kamyon ve Kamyonet Şoförü (Şehir İçi)	1	0,31%
Ütücü (El İle)	1	0,31%
Depo Elemanı	1	0,31%
Kurye	1	0,31%
Beden İşçisi (Temizlik)	1	0,31%
Genel Toplam	318	100,00%

Bu çalışmada, işletmeler mevcut işgücü ihtiyaçlarını ve temininde güçlük çektikleri meslekleri belirtmişlerdir. Ancak; işletmeler şu an için yoğun bir şekilde ihtiyaç duymasalar dahi, önümüzdeki dönemler için gelişmesi öngörülen turizm sektörü ile ilişkili mesleklerin programa dâhil edilmesi tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra, Bakü-Tiflis-Kars ve Nahcivan-İğdır-Kars taşımacılık hatlarının yakın gelecekte etkin hale gelmesi ile lojistik sektörünün de ön plana çıkacağı düşünülmektedir.

Yukarıda belirtilen politika önerileriyle birlikte, genel çalışma sonucunda, karar alıcılara ve sektör temsilcilerine yönelik diğer öneriler aşağıda sıralanmıştır.

Karar Alıcılara Yönelik Politika Önerileri	Sektör Temsilcilerine Yönelik Politika Önerileri
<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşletmelere yönelik kamu teşviklerinin tanıtım ve işletmelerin teşvikler konusundaki bilinçlerinin artırılması ✓ Kamu altyapı yatırımlarının gelişme potansiyeli yüksek olan alanlara yönlendirilmesi ✓ İldeki sosyal yaşamın iyileştirilmesi faaliyetleri ✓ Şehrin altyapısının geliştirilmesi ve mevcut sorunların çözülmesi, ✓ Markalaşma potansiyeline sahip olan ürünlerin (kaşar, gravyer, kaz ve kaz eti vb.) markalaşma ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi ✓ Turizm sektörü için altyapı yatırımlarının sağlanması ve şehrin turizm olanakları ve özgün mimarisinin ön plana çıkarılacağı "marka şehir" yaratma çalışmalarının güçlendirilmesi ✓ İldeki istihdam ve yatırım konusunda kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin koordineli bir şekilde sürdürülmesinin sağlanması, ✓ Girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik tanıtım ve eğitimlerin artırılması ✓ İşgücü temininde güçlük çekilen alanlara yönelik nitelikli personel yetiştirilmesine ilişkin faaliyetlerin özellikle Üniversite – Yerel Yönetim işbirliği ile güçlendirilmesi ✓ Gelecek yıllarda önemli gelişme potansiyeline sahip lojistik sektöründe özel yatırımların sağlanmasına yönelik tanıtım ve teşviklerin güçlendirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşletmelerin markalaşma ve ürün geliştirme konusunda bilinçlendirilmesi ✓ İşletmelerin girdi tedarik ve ürün satışı anlamında yerel faktörlerin yanı sıra ülke içi ve yurt dışı pazarlara yönelmesi ile üretim ve istihdamda mevsimsel etkilerin azaltılması ✓ Kurulu işletmelerin işgücü maliyetleri konusunda bilinçlendirilmesi (Ticaret ve Sanayi Odası) ✓ İşletmelerin çalışanların eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi, (Ticaret ve Sanayi Odası) ✓ İşletmelerin "verimlilik" konusunda bilinçlendirilmesi, (Ticaret ve Sanayi Odası) ✓ Girişimcilik ikliminin mevcut imkânları hakkında daha fazla bilgilendirme yapılması, (KOSGEB, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları) ✓ Turizm, lojistik ve sanayi alanında yetişmiş işgücü temini için gerekli eğitim alt yapısının oluşturulması

5. YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 81 İl Durum Raporu, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, 2012.
- A Theory of Migration, Everett S. Lee, University of Pennsylvania, 1996.
- Gelir İdaresi Başkanlığı veritabanı.
- İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Kalkınma Bakanlığı, 2004.
- İller Arası Rekabetçilik Endeksi, URAK, 2011.
- İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Kalkınma Bakanlığı, 2003.
- Kars 2012 Yılı 4. Dönem İl Koordinasyon Kurul Toplantısı, Sağlık İl Müdürlüğü sunumu.
- Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Resmi İnternet Sitesi, karskulturturizm.gov.tr.
- Kars İli 2011 Yılı Brifing Raporu, Kars Valiliği.
- Kars İli Kamu Yatırımları Çalışması, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.
- Kars'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.
- KOSGEB, Resmi İnternet Sitesi, www.kosgeb.gov.tr,
- Lojistik Merkezinin Kars'ta Kurulabilirliğine İlişkin Rapor, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2010.
- Rakamlarla Serhat İlleri 2011, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.
- Recent Theories of the Relationship between Education and Development, Francis X. Hezel, SJ, Yayınlanmadı, 1974.
- Serhat Bölgesi Sınır Kapıları İnceleme Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.
- Süt Sanayi Sektörü Mevcut Durum Analiz Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.kalkinma.gov.tr.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.kulturturizm.gov.tr.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, www.meb.gov.tr.
- TBB veritabanı, www.tbb.org.tr.
- Ticaret Müşavirlikleri Verileri, T.C. Ekonomi Bakanlığı.
- TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2011.
- TRA2 Düzey II Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 2010.
- TRA2’de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012.
- Türk Patent Enstitüsü veritabanı, www.tpe.org.tr.
- Türkiye Çevre Durum Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Resmi İnternet Sitesi, www.tuik.gov.tr.
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü veritabanı, www.iskur.gov.tr.
- Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 1. Yıl Uygulama Sonuçları, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 2010.

6. EKLER

6.1. Ek-1: Tablolar

Tablo 6.1 URAK, Genel Endeks Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Bartın	42	44	51
Ankara	2	2	2	Sinop	43	41	40
İzmir	3	3	3	Bolu	44	43	44
Bursa	4	4	4	Kütahya	45	42	43
Kocaeli	5	5	5	Bilecik	46	45	48
Eskişehir	6	6	6	Tokat	47	54	42
Tekirdağ	7	8	8	Afyonkarahisar	48	52	52
Antalya	8	7	11	Erzincan	49	53	45
Adana	9	9	7	Amasya	50	47	50
Gaziantep	10	11	10	Giresun	51	49	53
Hatay	11	10	12	Karaman	52	46	47
Kayseri	12	13	9	Artvin	53	57	54
Zonguldak	13	20	29	Ordu	54	58	55
Mersin	14	15	16	Kırşehir	55	60	60
Trabzon	15	14	14	Osmaniye	56	48	49
Samsun	16	16	15	Van	57	55	57
Konya	17	12	13	Niğde	58	51	66
Isparta	18	22	24	Batman	59	56	56
Muğla	19	17	17	Mardin	60	62	64
Aydın	20	18	18	Düzce	61	61	58
Denizli	21	19	19	Kastamonu	62	66	62
Manisa	22	29	23	Kilis	63	59	59
Balıkesir	23	21	25	Adıyaman	64	64	63
Edirne	24	25	26	Çorum	65	65	67
Erzurum	25	27	28	Aksaray	66	68	65
Sakarya	26	24	22	Çankırı	67	63	61
Elâzığ	27	39	34	Kars	68	67	68
Malatya	28	28	30	Yozgat	69	71	71
Yalova	29	23	21	Muş	70	73	70
Sivas	30	26	20	Bingöl	71	75	72
Kırklareli	31	30	31	İğdır	72	69	75
Diyarbakır	32	36	39	Bitlis	73	72	73
Çanakkale	33	31	35	Tunceli	74	77	78
Kahramanmaraş	34	35	33	Bayburt	75	76	76
Rize	35	38	27	Siirt	76	74	69
Kırıkkale	36	34	38	Gümüşhane	77	80	74
Nevşehir	37	32	32	Ardahan	78	79	79
Karabük	38	33	37	Ağrı	79	70	77
Şanlıurfa	39	40	41	Şırnak	80	78	81
Uşak	40	37	36	Hakkâri	81	81	80
Burdur	41	50	46				

Tablo 6.2 URAK, Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2007	2008-2008
Ankara	1	1	1	Erzincan	42	45	43
İstanbul	2	2	2	Karaman	43	41	42
Eskişehir	3	3	3	Nevşehir	44	44	56
İzmir	4	4	4	Kastamonu	45	59	59
Isparta	5	6	6	Bayburt	46	52	50
Antalya	6	5	5	Giresun	47	43	44
Trabzon	7	7	7	Ordu	48	50	49
Edirne	8	11	9	Çorum	49	47	46
Kırıkkale	9	8	10	Gümüşhane	50	64	61
Erzurum	10	16	15	Amasya	51	46	41
Elâzığ	11	9	8	Tunceli	52	54	64
Bursa	12	10	11	Tokat	53	48	48
Kocaeli	13	14	20	Hatay	54	51	51
Muğla	14	15	12	Afyonkarahisar	55	49	47
Konya	15	19	14	Kahramanmaraş	56	63	63
Bolu	16	12	16	Çankırı	57	60	62
Karabük	17	20	21	Bilecik	58	58	60
Adana	18	13	13	Kilis	59	61	57
Kayseri	19	18	17	Bartın	60	53	55
Aydın	20	17	22	Düzce	61	57	53
Denizli	21	22	19	Niğde	62	55	52
Mersin	22	23	23	Aksaray	63	56	54
Sivas	23	24	24	Diyarbakır	64	62	65
Samsun	24	21	18	Yozgat	65	72	70
Yalova	25	28	25	Osmaniye	66	65	58
Zonguldak	26	25	27	Van	67	69	67
Çanakkale	27	29	30	Adıyaman	68	66	66
Kırşehir	28	30	35	Batman	69	67	68
Sakarya	29	31	26	Bingöl	70	71	71
Balıkesir	30	27	28	Kars	71	75	73
Malatya	31	26	32	Bitlis	72	73	75
Uşak	32	32	29	İğdır	73	70	72
Burdur	33	33	33	Şanlıurfa	74	68	69
Kırklareli	34	40	36	Siirt	75	74	74
Tekirdağ	35	39	34	Ardahan	76	80	77
Gaziantep	36	34	40	Hakkâri	77	79	81
Kütahya	37	36	39	Muş	78	78	79
Sinop	38	38	37	Ağrı	79	76	78
Artvin	39	42	45	Mardin	80	77	76
Manisa	40	35	31	Şırnak	81	81	80
Rize	41	37	38				

Tablo 6.3 URAK, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Giresun	42	45	36
Ankara	2	2	2	Isparta	43	38	41
Bursa	3	3	3	Elâzığ	44	52	53
Kayseri	4	5	4	Karabük	45	50	51
Gaziantep	5	8	7	Düzce	46	42	47
İzmir	6	9	6	Erzurum	47	41	39
Manisa	7	15	9	Amasya	48	53	52
Denizli	8	7	8	Malatya	49	44	43
Eskişehir	9	10	16	Mardin	50	47	46
Antalya	10	11	18	Şanlıurfa	51	46	45
Trabzon	11	12	10	Kastamonu	52	32	48
Sivas	12	13	12	Kırşehir	53	48	49
Diyarbakır	13	55	56	Çankırı	54	51	50
Kocaeli	14	4	13	Kırklareli	55	49	37
Konya	15	6	5	Siirt	56	54	54
Adana	16	14	14	Nevşehir	57	56	60
Sakarya	17	16	15	Yalova	58	59	55
Hatay	18	17	17	Aksaray	59	57	57
Balıkesir	19	18	19	Kırıkkale	60	58	62
Tekirdağ	20	21	25	Bartın	61	60	59
Kahramanmaraş	21	25	24	Osmaniye	62	63	64
Mersin	22	20	21	Sinop	63	64	63
Samsun	23	19	26	Adıyaman	64	67	68
Kütahya	24	22	22	İğdir	65	71	72
Zonguldak	25	28	27	Batman	66	65	66
Ordu	26	23	20	Van	67	61	58
Aydın	27	24	23	Yozgat	68	68	67
Karaman	28	26	29	Erzincan	69	66	69
Rize	29	27	11	Gümüşhane	70	62	61
Bolu	30	30	32	Muş	71	69	65
Muğla	31	33	33	Kars	72	70	71
Afyonkarahisar	32	31	28	Artvin	73	72	75
Şırnak	33	78	78	Kilis	74	73	70
Çorum	34	34	31	Ağrı	75	75	74
Çanakkale	35	35	35	Bingöl	76	74	73
Burdur	36	29	34	Bayburt	77	80	79
Edirne	37	37	40	Ardahan	78	81	81
Uşak	38	43	44	Bitlis	79	76	76
Niğde	39	36	30	Hakkâri	80	79	80
Tokat	40	40	42	Tunceli	81	77	77
Bilecik	41	39	38				

Tablo 6.4 URAK, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Sıralamaları

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Aydın	42	38	28
Ankara	2	2	2	Muğla	43	32	47
İzmir	3	3	3	Edirne	44	48	50
Kocaeli	4	4	4	Trabzon	45	46	37
Bursa	5	5	5	İğdır	46	18	56
Hatay	6	6	8	Sivas	47	14	44
Şanlıurfa	7	26	20	Kırkkale	48	47	52
Gaziantep	8	9	6	Karaman	49	43	43
Mersin	9	10	22	Sinop	50	55	42
Tekirdağ	10	11	11	Tokat	51	41	39
Zonguldak	11	34	19	Yalova	52	19	23
Antalya	12	8	16	Kilis	53	35	38
Konya	13	7	7	Artvin	54	58	53
Kayseri	14	28	14	Karabük	55	31	21
Samsun	15	25	18	Nevşehir	56	39	12
Adana	16	12	9	Uşak	57	50	31
Aksaray	17	56	27	Isparta	58	54	49
Kahramanmaraş	18	23	10	Kırşehir	59	75	73
Manisa	19	22	33	Elâziğ	60	72	60
Afyonkarahisar	20	49	45	Adıyaman	61	61	61
Kırklareli	21	45	34	Burdur	62	78	71
Malatya	22	36	40	Bingöl	63	79	76
Mardin	23	37	46	Bolu	64	68	69
Ordu	24	53	24	Muş	65	69	59
Çanakkale	25	20	29	Osmaniye	66	63	68
Batman	26	42	26	Yozgat	67	74	70
Balıkesir	27	30	41	Bilecik	68	73	75
Denizli	28	17	15	Düzce	69	67	66
Diyarbakır	29	16	13	Kütahya	70	62	65
Van	30	21	32	Kastamonu	71	66	64
Hakkâri	31	51	48	Bitlis	72	60	72
Bartın	32	52	30	Niğde	73	64	78
Erzurum	33	44	35	Tunceli	74	80	81
Çorum	34	33	51	Amasya	75	71	77
Ağrı	35	15	57	Bayburt	76	76	80
Şırnak	36	13	58	Erzincan	77	77	67
Eskişehir	37	27	36	Siirt	78	59	74
Sakarya	38	24	17	Gümüşhane	79	81	62
Ardahan	39	29	55	Kars	80	70	79
Giresun	40	40	54	Çankırı	81	65	63
Rize	41	57	25				

Tablo 6.5 URAK, Erişilebilirlik Alt Endeksi Sıralamaları; 2008-2010

İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008	İL	2009-2010	2008-2009	2007-2008
İstanbul	1	1	1	Osmaniye	42	38	37
İzmir	2	2	2	Erzincan	43	37	42
Tekirdağ	3	3	4	Bartın	44	47	58
Ankara	4	4	3	Niğde	45	43	66
Hatay	5	5	5	Sivas	46	44	20
Kocaeli	6	7	7	Sinop	47	46	46
Adana	7	6	6	Tokat	48	65	45
Bursa	8	8	8	Karabük	49	48	47
Zonguldak	9	15	29	Bolu	50	49	48
Samsun	10	9	9	Kırkkale	51	52	52
Mersin	11	10	10	Düzce	52	50	49
Gaziantep	12	12	12	Kars	53	51	50
Eskişehir	13	11	11	Mardin	54	53	57
Muğla	14	13	13	Batman	55	54	51
Aydın	15	14	14	Adıyaman	56	55	53
Antalya	16	16	15	Afyonkarahisar	57	58	61
Kayseri	17	17	16	Van	58	56	55
Balıkesir	18	18	19	Çankırı	59	57	56
Isparta	19	31	31	Muş	60	59	59
Trabzon	20	19	18	Artvin	61	60	63
Sakarya	21	21	22	Giresun	62	61	62
Yalova	22	20	17	Karaman	63	62	60
Elâzığ	23	42	40	Kastamonu	64	64	65
Konya	24	22	21	Kırşehir	65	63	64
Malatya	25	23	23	Yozgat	66	66	68
Edirne	26	24	26	Ordu	67	67	67
Erzurum	27	25	24	Kilis	68	68	69
Kırklareli	28	27	25	Bitlis	69	69	70
Nevşehir	29	26	27	Siirt	70	71	54
Bilecik	30	28	30	Bingöl	71	70	71
Kahramanmaraş	31	30	28	Çorum	72	74	75
Manisa	32	29	32	Aksaray	73	73	73
Diyarbakır	33	32	34	İğdır	74	76	77
Burdur	34	45	44	Tunceli	75	75	74
Rize	35	33	33	Bayburt	76	77	76
Denizli	36	34	35	Gümüşhane	77	78	78
Şanlıurfa	37	35	36	Ardahan	78	79	79
Amasya	38	41	43	Şırnak	79	80	80
Çanakkale	39	39	39	Ağrı	80	72	72
Uşak	40	40	41	Hakkâri	81	81	81
Kütahya	41	36	38				

Tablo 6.6 Yıllara göre illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralaması

İL	2011 Sıra	2003 Sıra	2003 Endeks	1996 Sıra	1996 Endeks	İL	2011 Sıra	2003 Sıra	2003 Endeks	1996 Sıra	1996 Endeks
İstanbul	1	1	4,808	1	4,879	Malatya	42	41	-0,226	38	-0,180
Ankara	2	2	3,315	2	3,324	Afyon	43	44	-0,272	41	-0,228
İzmir	3	3	2,524	3	2,708	Artvin	44	43	-0,260	46	-0,362
Kocaeli	4	4	1,943	5	1,562	Erzincan	45	58	-0,493	47	-0,369
Antalya	5	11	0,915	7	0,979	Hatay	46	29	0,196	26	0,190
Bursa	6	5	1,679	4	1,746	Kastamonu	47	51	-0,376	43	-0,332
Eskişehir	7	6	1,104	6	1,010	Bartın	48	55	-0,416	51	-0,472
Muğla	8	13	0,712	11	0,626	Sivas	49	53	-0,406	48	-0,408
Tekirdağ	9	7	1,059	8	0,912	Çorum	50	46	-0,328	44	-0,338
Denizli	10	12	0,716	16	0,501	Sinop	51	57	-0,485	54	-0,513
Bolu	11	14	0,609	28	0,147	Giresun	52	50	-0,367	45	-0,342
Edirne	12	16	0,562	18	0,408	Osmaniye	53	47	-0,333	-	-
Yalova	13	9	0,935	-	-	Çankırı	54	59	-0,519	53	-0,507
Çanakkale	14	24	0,369	20	0,352	Aksaray	55	56	-0,452	49	-0,449
Kırklareli	15	11	0,863	14	0,554	Niğde	56	49	-0,356	42	-0,280
Adana	16	8	0,949	9	0,825	Tokat	57	61	-0,590	52	-0,481
Kayseri	17	19	0,477	15	0,531	Tunceli	58	52	-0,400	60	-0,695
Sakarya	18	23	0,404	27	0,155	Erzurum	59	60	-0,533	56	-0,551
Aydın	19	22	0,420	12	0,572	Kahramanmaraş	60	48	-0,350	50	-0,451
Konya	20	26	0,253	24	0,220	Ordu	61	62	-0,645	55	-0,536
Isparta	21	28	0,212	21	0,337	Gümüşhane	62	71	-0,925	63	-0,783
Balıkesir	22	15	0,565	13	0,567	Kilis	63	54	-0,412	-	-
Manisa	23	25	0,342	22	0,308	Bayburt	64	66	-0,802	64	-0,799
Mersin	24	17	0,519	10	0,692	Yozgat	65	64	-0,717	58	-0,639
Uşak	25	30	0,169	23	0,250	Adıyaman	66	65	-0,776	61	-0,753
Burdur	26	31	0,144	29	0,145	Diyarbakır	67	63	-0,670	57	-0,614
Bilecik	27	18	0,504	17	0,475	Kars	68	67	-0,819	62	-0,755
Karabük	28	27	0,213	-	-	Iğdır	69	69	-0,891	69	-0,980
Zonguldak	29	21	0,449	19	0,362	Batman	70	70	-0,905	65	-0,869
Gaziantep	30	20	0,462	25	0,200	Ardahan	71	74	-1,073	72	-1,058
Trabzon	31	38	-0,186	34	-0,035	Bingöl	72	76	-1,125	73	-1,061
Karaman	32	35	-0,099	40	-0,225	Şanlıurfa	73	68	-0,832	59	-0,658
Samsun	33	32	0,088	35	-0,042	Mardin	74	72	-0,989	66	-0,916
Rize	34	37	-0,178	37	-0,122	Van	75	75	-1,093	67	-0,955
Düzce	35	45	-0,280	-	-	Bitlis	76	79	-1,157	71	-1,057
Nevşehir	36	34	-0,075	32	0,006	Siirt	77	73	-1,006	68	-0,971
Amasya	37	39	-0,186	39	-0,194	Şırnak	78	78	-1,140	75	-1,225
Kütahya	38	40	-0,207	31	0,093	Ağrı	79	80	-1,281	74	-1,135
Elazığ	39	36	-0,101	33	-0,025	Hakkâri	80	77	-1,140	70	-1,054
Kırşehir	40	42	-0,229	36	-0,117	Muş	81	81	-1,440	76	-1,245
Kırıkkale	41	33	0,059	30	0,141						

Tablo 6.7 SEGE 1996, 2003, 2011 çalışmalarında kullanılan değişkenler

1996	2003	2011
Demografik Göstergeler		
Toplam Nüfus	Toplam Nüfus	Nüfus Yoğunluğu
Şehirleşme Oranı	Şehirleşme Oranı	Yaşa Özel Doğurganlık Oranı (15-49 Yaş)
Yıllık Ortalama Nüfus Artışı	Yıllık Ortalama Nüfus Artışı	Genç Bağımlı Nüfus Oranı (0-14 Yaş)
Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu	Net Göç Hızı
Yıllık Net Göç Oranı	Doğurganlık Hızı	Şehirleşme Oranı
Doğurganlık Oranı	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü		
İstihdam Göstergeleri		
Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İşsizlik Oranı
Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İşgücüne Katılma Oranı
Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Çalışma Çağındaki Nüfusun (15-64 Yaş Arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı
Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı
Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı
Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	Ortalama Günlük Kazanç
İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	Ortalama Günlük Kazanç-Kadın İstihdam Oranı
Eğitim Göstergeleri		
Okur-Yazar Nüfus Oranı	Okur-Yazar Nüfus Oranı	Okur-Yazar Nüfus Oranı
Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı
Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	Üniversite Bitirenlerin 22+ Yaş Nüfusa Oranı	Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı
İlkokullar Okullaşma Oranı	İlkokullar Okullaşma Oranı	Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı
Ortaokullar Okullaşma Oranı	Liseler Okullaşma Oranı	İlin Ygs Ortalama Başarı Puanı
Liseler Okullaşma Oranı	Mesleki Ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı	Yüksek Okul Veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22+ Yaş Nüfusa Oranı
Sağlık Göstergeleri		
Bebek Ölüm Oranı	Bebek Ölüm Oranı	Yüzbin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı
Mali Kapasite Göstergeleri		
Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı
İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	Küçük Sanayi Siterleri İşyeri Sayısı	İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı
İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	İmalat Sanayii İşyeri Sayısı	Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarı
İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Bireysel Müşteri Sayısı
Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığında Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı
Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri
	Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	İl Vergi Gelirinin Türkiye İçindeki Payı

1996	2003	2011
Erişilebilirlik Göstergeleri		
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı
		Hane Başına Genişbant Abone Sayısı
Daire Sayısı	Daire Sayısı	Kişi Başına Düşen Gsm Abone Sayısı
Şehirsiz Nüfus Başına Konut Alanı	Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı	İlin Otoyol Ve Devlet Yollarına Göre Yük-Km Değerleri
		Toplam Demiryolu Hattının Yüzölçüme Oranı
Rekabetçi Ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri		
Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı
Banka Şube Sayısı	Banka Şube Sayısı	İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Banka Mevduatı	Fert Başına Banka Mevduatı	İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı
Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi
Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	Fert Başına Sınai, Ticari Ve Turizm Kredileri Miktarı	Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına Belediye Giderleri	Fert Başına Belediye Giderleri	On Bin Kişiyeye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı
Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı
Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	Fert Başına Gelir Ve Kurumlar Vergisi Miktarı	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı
Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	Yüksek Lisans Ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı
Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri
Fert Başına İhracat Miktarı	Fert Başına İhracat Miktarı	Turizm Yatırım-İşletme Ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı
Fert Başına İthalat Miktarı	Fert Başına İthalat Miktarı	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçerisindeki Payı
Yaşam Kalitesi Göstergeleri		
Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	Bin Kişiyeye Düşen Avm Brüt Kiralanabilir Alan Oranı
Yeterli İçmesuyu Götürülen Nüfus Oranı	Yeterli İçmesuyu Götürülen Nüfus Oranı	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı
Tck Asfalt Yol Oranı	Devlet Ve İl Yolları Asfalt Yol Oranı	Kişi Başı Mesken Elektrik Yüketimi
		On Bin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı
Onbin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı	Onbin Kişiyeye Düşen Özel Otomobil Sayısı	Kükürtdioksit (So2) Ortalama Değeri
Onbin Kişiyeye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı	Onbin Kişiyeye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı	Partüküler Madde (Duman) Ortalama Değeri
Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı
Fert Başına Telefon Kontör Değeri	Fert Başına Telefon Kontör Değeri	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı
Onbin Kişiyeye Düşen Faks Sayısı	Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı	Yüz Bin Kişiyeye Düşen İntihar Vakası Sayısı

6.2. Ek-2: Kısaltmalar

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
DAP	: Doğu Anadolu Kalkınma İdaresi Başkanlığı
DPT	: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi
GSKD	: Gayrisafi Katma Değer
ISCO	: Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin Genel Sınıflandırılması
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SEGE	: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SERKA	: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TDİOSB	: Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TMS	: Türk Meslekler Sözlüğü
TRA2	: Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan Düzey II bölgesi
TÜİK	: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu Derneği

6.3. Ek-3: Tanımlar

2. Basamak Sağlık Hizmetleri : Hastalıkların teşhis ve yatırılarak tedavisi için düzenlenen hizmetlerdir. Hastaneler ve yataklı tedavi merkezleri ikinci basamak sağlık hizmetleri veren kuruluşlardır
- Ajans : T.C. Serhat Kalkınma Ajansı
- Bölge : Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan TRAZ Düzey II Bölgesi'dir.
- Genç bağımlılık oranı : Bir bölgede ikamet eden 0-14 yaş arası nüfusun toplam çalışabilir nüfus olan 15-64 yaş arası nüfusa oranı
- Göç : Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma
- İstihdam Edilenler : Aşağıda yer alan işbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dâhil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, istihdam edilen nüfustur.
- İşbaşında olanlar: Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.
- İşbaşında olmayanlar: İş ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına ve işverenler istihdamda kabul edilmektedir.
- Ücretli ve maaşlı çalışan ve çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan fertler; ancak 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş veya ücretlerinin en az % 50 ve daha fazlasını almaya devam ediyorsa istihdamda kabul edilmektedir.
- Referans haftası içinde "1 saat" bile çalışmamış olan ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmemektedir.
- Mesleki bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla belirli bir menfaat (aynı yada nakdi gelir, sosyal güvence, cep harçlığı, burs vb.) karşılığında çalışan çıraklar ve stajyer öğrenciler de istihdam halinde olanlar kapsamına dahil edilmektedirler.
- İşgücü : İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfusu kapsar.
- İşgücüne dâhil olmayan Nüfus : İşsiz veya istihdamda bulunmayan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustur.
- İşgücüne Katılma Oranı (%) : İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır
- İşsiz : Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler.
- İşsizlik oranı (%) : İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.
- Okullaşma oranı : Okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim düzeyinde okula kayıtlı öğrencilerin söz konusu düzey okul çağındaki nüfusun içindeki payı
- Şehirleşme : Özellikle sanayinin gelişmesi sonucu nüfusun şehirlerde toplanması ve şehir alanlarının genişlemesi süreci
- Şehirleşme oranı : Bir ilin şehirleşmiş bölgelerinde (il ve ilçe merkezleri) yaşayan nüfusun o ilin toplam nüfusa oranı
- Tarım dışı işsizlik oranı : Tarım dışı mesleklerde iş arayanların, tarım dışı işgücüne oranıdır
- Toplam yaş bağımlılık oranı : 0-14 arası ile 65 ve üzeri yaş grubunda olan toplam nüfusun çalışabilir nüfusa oranı
- Yaşlı bağımlılık oranı : 65 yaş ve üstü nüfusun çalışabilir nüfusa oranı

